

ИКОНОМИЧЕСКИТЕ РЕФОРМИ ПО СВЕТА

Център за изследване на демокрацията
Център за изследване на демокрацията

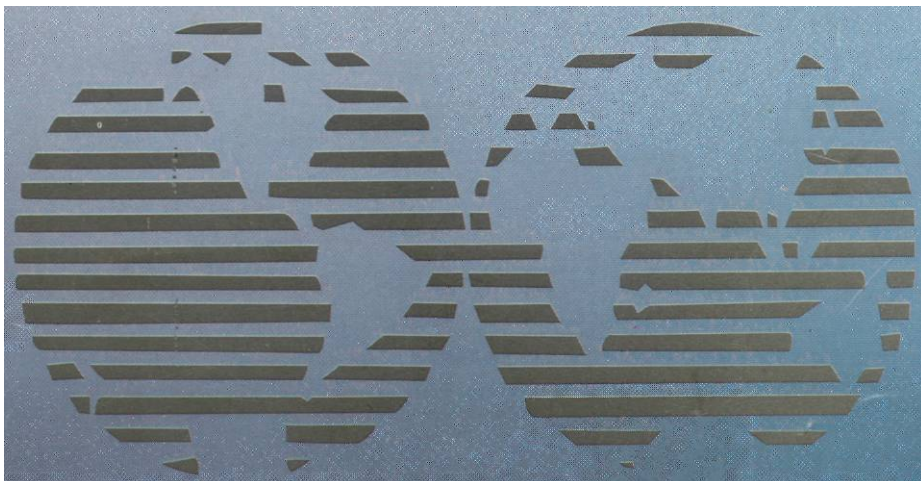
Политика и бизнес

Търговски камари

Приватизация

Европейска интеграция

Централна и Източна Европа

Център за международно частно предприемачество

ЦЕНТЪР ЗА МЕЖДУНАРОДНО ЧАСТНО ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО

ИКОНОМИЧЕСКИТЕ

ПО СВЕТА

1996

ЦЕНТЪР ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА ДЕМОКРАЦИЯТА

*Книгата е издадена със съдействието на
Информационната Агенция на
Съединените Американски Щати
(USIA)*

Economic Reform Today

ISBN 954-477-020-8

© CENTER FOR INTERNATIONAL PRIVATE ENTERPRISE
Washington DC. USA

© ЦЕНТЪР ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА ДЕМОКРАЦИЯТА
София, ул. "Лазар Станев" 1
тел.: 971-3000

ИКОНОМИЧЕСКИТЕ РЕФОРМИ ПО СВЕТА

I
9
ш

ЦЕНТЪР ЗА МЕЖДУНАРОДНО ЧАСТНО
ПРЕДПРИЕМАЕСТВО

17	Политически бариери пред икономическата реформа: Полша и Венецуела	27	Бизнес асоциациите и демократичната реформа	58
22	Икономическите реформи и гражданските свободи в Китай	30	Високите залози при избора на модел на търговска камара	64
	Демокрацията в Унгария: Поддържане на темпа на реформите	37	Създаване на благоприятен климат за развитието на частната инициатива	70
		42	Структурирането на частния сектор	73
		45	Дъглас Норт: Защо някои страна успяват да поддържат икономически растеж	79
		50	Интегриране на европейската периферия	
				Успява ли приватизацията в Централна и Източна Европа?
				България: приватизационна равносметка
				Как корпоративното управление и контрол допринасят за успеха на приватизацията
				Смела стъпка в чилийските реформи - приватизация на пенсионната система
				Приватизация на телекомуникационната индустрия

Създаден В края на 1989 г., Центърът за изследване на демокрацията е сред първите независими организации, ангажирани с изследването и подпомагането на зараждащи те се икономически, социални и политически промени В България. Още от самото начало на своето съществуване Центърът си поставя за цел да анализира обективно проблемите на българския преход към свободна и демократична обществена система и пазарна икономика, да намира пътищата за най-ефективното им преодоляване и да предоставя резултатите от своята дейност на хората, отговорни за Вземането на държавни решения. Ето защо Центърът счита за своя мисия непрекъснатия стремеж към укрепване на гражданското общество в България посредством стесняване на пропастта между учени и изследователи, от една страна, и парламентаристи и представители на изпълнителната власт, от друга. Тези свои цели Центърът за изследване на демокрацията постига чрез разработване на разнообразни изследователски проекти, организиране на семинари и конференции, провеждане на курсове за обучение на български специалисти, публикации по актуални проблеми на прехода, дарения на книги, издателска дейност и други.

В рамките на Центъра са обособени няколко групи от сътрудници и изследователи В следните програми - икономическа, социологическа, правна, информационни ресурси и европейски изследвания. Икономическата програма на Центъра винаги е заемала важно място в цялостната му дейност поради изключителното значение на икономическите реформи за българския преход.

Изследователският интерес на икономическата програма по правило е насочен към ключовите аспекти на икономическата реформа. Проектите, осъществявани от нейните сътрудници, превъплъщават стремежа за ускоряване на прехода към свободна пазарна икономика, за изграждане на Жизнеспособен частен сектор В България, както и за укрепване на институционалната и законодателната среда за стопанска активност.

Чуждестранните инвестиции и тяхното отражение върху темпа на икономически растеж и развитието на частния сектор са сред първите области, към които е насочен изследователският интерес на икономическата програма. В началото на 1993 г. е изготвен обширен и задълбочен анализ на климата за чуждестранни инвестиции в България. Част от доклада е замислена като „наръчник“ за чуждия инвеститор, Желаетел да закупи активи от български предприятия, да създаде съвместно производство или да изгради собствена компания на територията на България. Документът съдържа подробно описание на нормативната уредба за чуждестранните инвестиции, административните процедури и специфичните изисквания. Изготвен е и сравнителен анализ на климата за инвестиции в България и другите реформиращи се страни от Централна и Източна Европа.

През същата година се провежда изследване на практическите проблеми, пред които са изправени съвместните предприятия с чуждестранен капитал. На базата на интервюта с мениджъри на подобни предприятия е изготвена заключителната разработка „Инвестиционният климат В България от гледна точка на чуждестранния инвеститор“. В нея са обобщени главните трудности, с които се сблъскват чуждите инвеститори при стопанската си дейност в България. Същевременно икономическият екип на Центъра формулира практически препоръки за отстраняването на тези пречки и ги предоставя на държавните институции, ангажирани с регулирането на инвестиционния климат.

Резултатите от изследователските проекти на **Центъра В** областта на **чуждестранните** инвестиции получават широка подкрепа от законодателната и изпълнителната власт. В началото на 1995 г. е предприета една от най-важните стъпки за подпомагане на притока на чужди инвестиции - действащата дотогава специализирана комисия към Министерския съвет е преобразувана в самостоятелна Агенция за чуждестранни инвестиции.

Началото на деветдесетте е период на изостряне на кризата на българския външен дълг. През пролетта на 1994 г. икономическият екип на Центъра започва работа по проекта „Основни насоки за конверсията на българския външен дълг“. (Целите, които този проект преследва, са амбициозни - изготвяне на цялостна и последователна програма за замяна на дълг срещу собственост и предоставянето ѝ за прилагане от компетентните държавни институции. Работата по проекта цели не само активизиране на дебата по проблемите на външния дълг на България, но и разработване и предлагане на конкретни пътища за управлението му. Сравнителният анализ на мерките за разрешаване на кризата с външната задлъжнялост главно в страните от Латинска Америка убедително доказва необходимостта от прилагането на национална стратегия относно дълга. Положителният ефект от операциите по замяна на дълг срещу собственост може да бъде търсен в три насоки. На първо място, това е намаляване на самото бреме посредством емисия и продажба на така наречените Брейди облигации, които впоследствие може да бъдат използвани на пазарната приватизация за закупуване на активи на български предприятия. Вторият положителен ефект се корени именно в потенциалното ускоряване на приватизацията и разнообразяване на приватизационните механизми, което, от своя страна, неминуемо води до по-висока ефективност на стопанските единици. На трето място, широкото приложение на суаповите операции спомага за нарастване на размера чуждестранните инвестиции.

През април 1995 г. е изготвен заключителният материал, съдържащ основните насоки на българска програма за размяна на дълг срещу собственост. Материалът получава **широк отзвук В** национален и международен мащаб, Части от него са публикувани във водещите икономически издания в България, а цялостният доклад е предоставен на редица държавни институции и разпространен в над 110 кореспондентски института в цял свят.

Една от най-важните сфери във фокуса на Вниманието на икономическата програма е приватизацията. Сътрудниците на (Центъра споделят убеждението, че тя е решаващ фактор и двигател на прехода от планово към пазарно стопанство. Нещо повече, от ефективността, скоростта и успеха на този процес пряко зависят множество други аспекти на икономическата реформа. (Центърът за изследване на демокрацията е сред първите независими организации, пряко ангажирани с изследване и подпомагане на приватизационния процес в България. Многобройните семинари и специализирани дискусии позволяват на (Центъра да изгради широка мрежа от институционални контакти и да заеме престижно място в дебатите по проблемите на приватизацията.

От 1991 г. икономическата програма работи последователно върху четири изследователски проекта, свързани с приватизацията в България. Първият от поредицата е насочен към проблемите на приватизацията и развитието на малкия бизнес в България и работата по него продължава от октомври 1991 г. до октомври 1992 г. Вторият проект привлича вниманието на изследователите върху приватизацията и институционалната реформа (март 1993 - февруари 1994 г.). Последващият проект третира проблемите на приватизацията и развитието на частния сектор В България (април 1994 - март 1995 г.). В рамките на този проект е проведено следприватизационно проучване на Вече приватизирани предприятия. Резултатите от проучването недвусмислено сочат, че възстановяването и реструктурирането на приватизираните предприятия протичат с обнадеждаващи темпове. В сравнително кратки срокове тези предприятия успяват да постигнат финансова стабилизация, разширяване на дейността, разкриване на нови работни места и значителен ръст на доходите на заетите в тях лица. Основният извод от изследването е, че приватизацията води до сравнително бърза финансова стабилизация и гъвкаво пазарно поведение на предприятията.

Централно място В изследователската работа на икономическата програма заемат усилията за подпомагане и ускоряване на общинската приватизация. През 1994 г. е осъществен пилотен проект в община Банско, който довежда до практически резултати. Между тях могат да бъдат открити създаването на нормативната уредба на общинския инвестиционен фонд, разработването на общинска програма за приватизация и усъвършенстването на регионалната програма за развитие. След успешното приключване на проекта редица други общини проявяват интерес към резултатите от него, както и желание за бъдещи съвместни инициативи.

В началото на 1995 г. правителството обявява своята програма за масова приватизация в България. Икономическият екип на Центъра за изследване на демокрацията остава Верен на традициите си да анализира и подпомага най-актуалните и значими аспекти на икономическата реформа, което налага старта на нов проект, насочен към проблемите на масовата приватизация. Същевременно сътрудниците на икономическата програма са убедени, че засиленото внимание към масовата приватизация не бива да доведе до изоставяне на заден план на набиращата скорост пазарна приватизация. Водещо е убеждението, че паралелното развитие на двата процеса е неотменимо условие за постигането на пълен успех в икономическата реформа. Едно от основните предизвикателства на настоящия период е именно успешното съчетаване на двете форми на приватизация чрез реализацията на единна приватизационна стратегия. Така се ражда настоящият проект на програмата, озаглавен „Двете измерения на приватизацията В България: масова и пазарна приватизация.“

Централно място в настоящия проект заемат курсовете за обучение на мениджъри на приватизационни фондове. Наближаващият старт на масовата приватизация и липсата на специфична квалификация по проблема правят организирането на подобни курсове жизнено необходимо за осигуряване ефективността на процеса. Богатият опит на централноевропейския университет В сродни инициативи го превръща В ценен партньор на Центъра за изследване на демокрацията при организирането на курсовете за обучение,

Изследователската работа на икономическия екип в рамките на проекта е насочена предимно към оформянето на препоръки за усъвършенстване на нормативната уредба на масовата приватизация. Голяма част от тях успяват да извървят пътя от залата за дискусии до законодателните и изпълнителните кръгове и Впоследствие се възприемат от компетентните държавни институции.

През настоящата година предстои да се подготви и представи за обсъждане обзорен аналитичен материал на тема: „Предимства и недостатъци на досегашния модел на пазарна приватизация в България“. Изводите и препоръките от него ще бъдат предоставени на заинтересованите държавни институции.

Настоящият сборник съдържа статии в превод от английски език, които са подбрани от различни броеве на списанието „Икономическите реформи днес“ за последните две-три години. То е издание на Центъра за международно частно предприемачество (САЩ) и си поставя за цел проследяването на насоките и резултатите от икономическите реформи В света. С отпечатването на подобен сборник Центърът за изследване на демокрацията искрено Желает да подпомогне прехода към пазарна икономика В България. Статиите, Включени в настоящото издание, третират проблемите за връзката между демократичните промени и успеха на икономическата реформа, значението на бизнес асоциациите 8 съвременната пазарна икономика и напредъка на приватизацията В Централна и Източна Европа. Представени са и материали, посветени на отделни държави и спецификата на реформите в някои отрасли.

Надяваме се, че сборникът „Икономическите реформи по света“ със своето разнообразно съдържание ще бъде интересно и полезно четиво за широк кръг читатели.

Политически бариери пред икономическата реформа: Полша и Венецуела

Полша и Венецуела са две страни, които съществено се различават в своето политическо и икономическо развитие, но споделят един и същ основен политически проблем. Застоят в политическото им развитие подкопава икономическата реформа и поставя под сериозно съмнение трайността на вече постигнатото. За целите на настоящата дискуссия терминът „политическо развитие“ би могъл опростено да бъде дефиниран като „развитие на политически партии и други видове организации, които позволяват на гражданите да изразяват своята воля индивидуално или колективно, или да влияят по други начини върху формирането на закони и процедури, засягащи техните интереси.“

Вълнения в Полша

През цялата 1992 година политическата обстановка в Полша е разтърсвана от нестабилност, породена от разрива между президента Лех Валенса, основател и ръководител на движението Солидарност, и министър-председателя Ян Олшевски, който поема властта през декември 1991 година. През октомври същата година са проведени парламентарни избори, които

обаче не довеждат до абсолютно мнозинство за нито една партия. Това поражда необходимостта от формиране на коалиционно правителство. Разногласията между Валенса и Олшевски, възникнали поради опитите на новия министър-председател да модифицира радикалните реформи, стартирани според плана Балцерович, в крайна сметка разединяват коалицията. Когато в отговор на обвиненията, касаещи връзките между висши държавни служители и тайните полицейски служби, избухва политически скандал, парламентът сваля Олшевски от власт през юни 1992 година.

В този момент поляризацията в полската политика достига своя връх. За всеобща изненада седем политически партии, въвлечени в серия конфликти по време на предишното правителство, успяват да сформират коалиция, която назначава Хана Сухоцка за министър-председател. Въпреки това новото правителство се бори срещу нестабилността, тъй като профсъюзите започват серия от стачки, по-големите от които са в медните мини и в един автомобилен завод, сключил договор за външни инвестиции с италианския Фиат. Новото правителство успява да устои на политическия натиск от страна на профсъюзите и стачките приключват без излизно напрежение. Това довежда до Власт от профсъюзите.

Правителството на Сухоцка постига успехи, като прави обществено достойно стратегич-

ята за преодоляване на временните икономически затруднения на Полша и реализирането на прехода към пазарна икономика в по-дългосрочен план. Само три месеца, след като поема властта, то представя широкообхватна социално-икономическа програма. Освен това предлага и споразумение, което трябва да осигури съдействието на профсъюзите за ускоряване на приватизацията на държавните фирми по други начини.

Въпреки че политическата ситуация се стабилизира до известна степен, несигурна главно поради нестабилността, присъща на всички големи коалиции. Политическите проблеми имат негативни последици, особено по отношение на приватизацията и чуждите инвестиции. Полша успява да развие силен и жизнеспособен частен сектор, който осигурява между 40 и 60% от брутният вътрешен продукт, което е най-високият процент сред развитите страни. Този растеж е резултат предимно от разрастването на малкия бизнес, а не от приватизацията. Освен че създава благоприятни условия за развитието на полската икономика в дългосрочен план, засилващата се роля на частния сектор омекотява икономическите последици от политическата нестабилност. Независимо от тези положителни промени политическата ситуация остава променлива, а един влошаващ се политически климат несъмнено би затруднил сериозно бъдещия икономически прогрес.

Д-р Шомбург е изпълнителен директор на Института за пазарна икономика в Гданск. Центърът за Международно частно предприемачество подкрепя Института в усилията му да насърчи приватизацията на малки и средни предприятия.

Опити за преврат във Венецуела

Подобни Вълнения през 1992 година се забелязват и във Венецуела, където два, макар и неуспешни, опита за преврат от страна на Въръжените сили разтърсват основите на демократичната система. Там се разкрива интригуваща политическа ирония - една от най-стабилните демокрации В Латинска Америка страда от недоразвитата си партийна система. Така наречената партокрация, описана от Копидж, се характеризира с липсата на представителност на двете основни политически партии във Венецуела. Те доминират до такава степен В целия политически живот В страната, че сериозно ограничават изявата на политическа воля от страна на гражданите чрез други организации или дори чрез активно участие в самите партии. Освен това благодарение на затворената система членовете на парламента не са отговорни пред гласоподавателите. Всъщност партиите успяват да блокират практически всички начини, по които гражданите биха могли да изразяват своето мнение. Партийните позиции се формират изключително като резултат от сделки сред партийния елит.

Степента на политически

контрол от страна на двете основни партии във Венецуела напомня за положението на комунистическата партия В Полша, а и В цяла Централна и Източна Европа. Няма да бъде пресилено да се твърди, че едностранната тоталитарна държава, каквато е Полша през комунистическата ера, силно напомня на доминираната от две партии държава, каквато е съвременна Венецуела. Всъщност активното прилагане на Ленинския принцип на демократичния центризм, който подтиска изказването на различни мнения от страна на двете основни партии във Венецуела, зловещо напомня за приликата между двете системи.

Липсата на подкрепа за реформите

И в двете страни програмите за икономически реформи са планирани и проведени без обществен принос и без обществена подкрепа, като се изключи първоначалната еуфория. Шомбург описва по особено пронизателен начин как икономическата политика В Полша се формира В условията на политически Вакуум или, както той се изразява, „В отсъствието на нормална плуралистична политическа инфраструктура, способстваща формулирането, изразяването и консолидирането на идеи и интереси.“ В резултат

на това приватизационната програма все още не е набрала скорост, спъвана от липсата на политически консенсус.

Подобна липса на консенсус и подкрепа заплашва бъдещия напредък на реформите във Венецуела. Въпреки че правителството на Перес задълбочава и разширява реформите, то така и не успява да развие и внедри стратегия за политическо общуване, което да генерира подкрепа към реформите сред широката общественост. Този пропуск разкрива както слабото партийно ръководство, така и недостатъците на цялата партийна система във Венецуела, която позволява на партиите да управляват, без да се съобразяват с общественото мнение (освен В периодите преди президентските избори).

Успехът на реформите и икономическите преобразования, което по същество е една и съща задача, зависи от осъществяването на промени, които да укрепят политическата инфраструктура и особено участието и представянето на гражданите в политическата система. Този извод, така съществен при планирането и провеждането бил от полза не само за Венецуела и Полша, но и за всички страни, поели по трънливия път на икономическите реформи.

Връзката между политическото развитие и икономическите реформи

Основни изводи от опита на Полша и Венецуела

• **Една изключително силна и централизирана политическа партия или група партии са в състояние да изгласят обществено приемливите възгледи и идеи.** Силно изразеното присъствие на Солидарност е Полша пречи на възникването на стабилни независими политически групи. Двете основни партии във Венецуела - AD и COPEI - задъшават всякакво участие - от това на профсъюзите до това на федерациите на селяните. Иначе известна като партокрация, този вид политическа структура блокира каналите за представителност извън партиите, вътре в самите партии, както и между партиите

• **Липсата на представителност в политическата система може да доведе до възникването на нови групи, както войнствено, така и пацифистично настроени, които да търсят промените извън правителствените канали.** „Новите социални движения“ във Венецуела от типа на кварталните асоциации, независимите профсъюзи и военните групировки са израз на тази естествена еволюция. В Полша Движението за работнически комитет прераста в парapolитическо движение, представящо интересите на работниците в преговорите с държавните технократи по въпросите на приватизацията.

• **Политическият вакуум или системата, лишена от плуралистичен форум за формулирането, изразяването и консолидирането на политическите интереси може да затрудни осъществяването на икономическата политика.** В Полша липсата на дебати, наложена от политическата система, както и слабата и ангажираността на обществото възпрепятстват постигането на широк и солиден консенсус по въпроса за приватизацията. Въпреки политическите реформи във Венецуела разочарованието от политиката и икономиката подтикват населението да оттегли подкрепата си от програмата за структурни преобразования и вместо това да заложи на военна намеса за подобряване на ситуацията.

то в политическата класа може да бъде върнато само ако правителството се възприема като тел на интересите и възгледите на обществото като цяло. Праволинейните възгледи на партиите цела често са определяли интересите и действията на държавните служители. В резултат на това паразат обвинявани в лошо управление, корупция и липса на отговорност. Недостатъците на политическата тема в Полша подтикват някои да определят приватизацията като „диктатура на пряко засегнатите.“

слаба политическа система може да подтикне елството да отложи икономическите действия

и да доведе до общо забавяне на реформата. Дискусията върху приватизацията в Полша се провежда

ки се от засилване на социалното напрежение, настоящото правителство избягва да постави въпроса открито. Силната обществена реакция срещу корупцията и неотдашните опити за преврат застрашават поста на венецуелския президент Перес, като поставят под въпрос ролята му на законен представител на народа.

ните настроения може в крайна сметка да доверде до допълнително забавяне. То би могло да бъде избегнато, ако икономическата програма се съобрази с тях. Стриктното следване на програмата за структурна реформа от президента Перес несъмнено допринесло за възобновяване на икономическия растеж в

страната, но повечето нейни жители все още не са по-

ческото и политическото недоволство подкопават позициите на правителството в опитите му да убеди на политическа представителност в Полша, както и

шения се вземат от технократи нехаещи за социални-

• **Политиците може би жението на дългосрочни реформи, ако предложат*ш политически промени. Все**

които водят до демократизация на

фронт.

Политически бариери пред икономическата реформа

Полша

Рухването на комунизма през 1989 година в Полша полага началото на нова ера на политическа свобода. Тя е съчетана с нови икономически мерки, целящи създаването на условия за развитие и просперитет на основата на пазарната икономика. Широко разпространено е схващането, че икономическите трудности са основният проблем при преодоляване на наследството на централизираното планиране. Икономическите трудности се считат за по-важни от политическите съображения. Това налага изолацията на икономическата политика от политическите дискусии, които само биха забавили цялостния темп на промяната.

Стремежът на Полша да извлече икономически дивиденди от извоюваните с много усилия политически свободи показва, че страната като цяло все още не е преминала критичната точка по пътя към промяна на системата. Опитът да се отдели формирането на икономическата политика от самите политически процеси е опасно лицемерие и то пречи на Полша да се освободи от тежкото наследство на комунизма. В резултат на това проблемите сякаш се увеличават, а изтощението, или т. нар. „умора от промяната“, все по-трайно се настанява у хората. Вече става очевидно, че основната пречка пред икономическата реформа в Полша е недоразвитата политическа система.

Правителството на Солидарност

При рухването на комунизма в Полша съществуваше една мощна политическа организация - Со-

*Лех Валенса - експрезидент на
и основател на движението
Солидарност.*

лидарност. Тя представлява голяма и диференцирана институция, привлякла всеобщата подкрепа на най-широките слоеве от населението и прераснала в масово движение. То изразява стремежа към отричане на комунизма. Въпреки че Солидарност успява да привлече обществената подкрепа, необходима за свалянето на комунизма, постепенно става ясно, че находчивостта на движението, от която печели не само Полша, но и цяла Централна и Източна Европа, има своята цена. Тя се изразява в трудностите, които страната среща в установяването на нормална политическа система. Истинска ирония е, че в периода на своя най-голям успех - формирането на некомунистическо правителство, поради трудностите, които среща при определянето на собствената си самоличност и изграждането на политически консенсус, Солидарност не е в състоя-

Ян

*Институт за пазарна икономика в
Гданск*

ние да извлече напълно ползата от този успех.

В ретроспекция основната цел на първото правителство на Солидарност, наред с бързото овладяване на хиперинфлацията и освобождаването на цените, би трябвало да бъде развитието на политическата инфраструктура на страната изключително посредством изграждането на стабилна партийна система. Вместо това то успешно стабилизира макроикономиката, след което се опитва да наложи икономически мерки в условията на политически вакуум, стремежът да се промени икономическият ред в отсъствието на нормална, плуралистична политическа инфраструктура, способстваща за формулирането, изразяването и консолидирането на идеи и интереси, създава сериозни проблеми. Първата година на реформата е в по-малка или в по-голяма степен загубена, което има пагубни последици за съдбата на икономическата реформа като цяло.

Маргинализирани политически партии

Всепоглъщащата политическа Власт на Солидарност, съчетана с общото отвращение към политиката, породено от 45 години комунистическо управление и свързването на политиката с нещо мръсно и опасно, създават изключително неблагоприятни условия за възникването на стабилни независими политически групи. Нещо повече, тези, които все пак се сформират, са затруднени от липсата на средства, забраната върху използването на средства от чужбина и свободното разпространение на посткомунистическа преса, която

продължава да извиква единния дух на Солидарност.

По този начин политическите партии са напълно маргинализирани, а това лишава правителството на Тадеуш Мазовиеcki от партньори, с които да обсъжда установяването на новия икономически ред. Наистина Солидарност изпълнява функциите на защитен чадър за процеса на реформи, което оказва положително Въздействие Върху програмата за стабилизация. В същото Време обаче движението се оказва неспособно да изрази представително мнение, особено по отношение на такива фундаментални Въпроси като приватизацията и реституцията (удоволворяването на претенциите на предишните собственици).

Проблемът с реформата на собствеността ясно разкрива негативните последици от недоразвитата политическа инфраструктура на Полша. Огромни са затрудненията, които обществото среща при формулирането на мнения, позиции, социални интереси, както и при тяхното избистряне под формата на национална икономическа програма. Безсилието на политическите и информационните структури показва, че въпреки четирите цикъла дискусии относно приватизацията и повече от година практически опит Полша Все още не е успяла да достигне минималния праг на обществено съгласие по отношение на този съществен компонент на реформата

Политиката и приватизацията

(Целият ход на приватизацията В Полша е дълбоко белязан от характера на правителството на Солидарност и по-специално от липсата на ясни политически Вързки между правителството и обществото като цяло. Най-фрапантният пример за неспособността на политическата система да формулира и консолидира социалните интереси и за неблагоприятното ѝ влияние върху хода на реформата е положението с рес-

титуцията. Въпреки всеобщото съгласие, че това е една от най-големите пречки пред приватизацията и навлизането на чужди капитали, Полша Все още не е приела законодателство, регламентиращо границите и контекста на

Безсилието на политическите и информационните структури показва, че въпреки четирите цикъла дискусии относно приватизацията и повече от година практически опит Полша все още не е успяла да достигне минималния праг на обществено съгласие по отношение на тази реформа.

реституцията.

Поради неспособността на политическите партии да формулират и изразяват обществените интереси формирането на базисна стратегия за реформа В собствеността е отредено на група технократи. За тези хора особено привлекателен се оказва аполитичният и очевидно иконо-

мически изгоден британски модел на обществено предлагане тъкмо поради факта, че той държи политиката настрана от икономиката.

Прилагането му В Полша незабавно въвлича приватизацията В серия от неясни и погрешно формулирани политически конфликти между държавните технократи и парapolитическото движение за работниците В тези фирми. Най-често главни участници В дискусиите относно приватизацията не са членове на политически партии. В резултат на това интересите на работниците от държавния сектор, да не говорим за селяните и работещите В частния сектор, изобщо не са представени.

Благодарение на един компромис през юли 1990 г. е приет базисният закон за приватизацията, който открива широки възможности за различни начини при осъществяването ѝ. Правителството на Мазовиеcki обаче се оказва неспособно да формулира обща стратегия на приватизацията. С други думи, то не успява да покаже на обществото как законодателството ще се приложи на практика. Единствено предизборният натиск, породен от президентската кампания на Лех Валенса през есента на 1990 година, принуждава правителството да формулира нещо подобно на приватизационна стратегия. Неспособността на правителството на Мазовиеcki да представи основна приватизационна програма в срока, определен от парламента, трябва да се тълкува като резултат от технократския му характер и присъщата му неприязън към дефинирането на общественно-политическите основи на неговата собствена икономическа програма.

В продължение на повече от година между правителството и обществото като цяло е налице пълна липса на комуникация. До самия край на мандата си Мазовиеcki не изразява ясна позиция по отношение на приватизация-

та, дори се опитва максимално да отбягва въпроса. Междувременно вицепремиерът по икономическите въпроси Лешек Балцерович избягва да употребява термина „приватизация“ в продължение на месеци. Вместо това той използва фразата „установяването на система на собственост по западен образец.“ Накратко отсъствието на стабилни политически партии подтиква правителството да отбягва, доколкото

та в Полша и в Германия. Там Тройхандеаншалът е пълноправен собственик на държавните предприятия и използва по свое усмотрение правата си на собственик по отношение на отделните фирми. Това позволява вземането на светкавични решения и променя целия характер на приватизационния процес.

В Полша, от друга страна, политическата слабост на държавата означава, че всички приватизационни решения са взети от частния сектор, който представя общите интереси на обществото, но не е в състояние да упражнява правото на контрол върху собствеността си. Неспособността на държавата да упражнява правата си на собственик забавя приватизацията в Полша: частният сектор не получава необходимия му лесен достъп до държавното имущество, отношенията към чуждите капитали си остава неопределено, а интересите

Липсата на частна собственост и слабостта на политическата система реално парализират способността на държавата да действа като собственик на общественото имущество или като стимулатор на реформи в други сфери,

това е възможно, Въпроса за приватизацията. То се страхува, че директното му поставяне ще засили социалното напрежение. Избраният подход обективно проточва и затруднява този съществен етап В икономическата реформа В Полша.

Същото явление се наблюдава и при самата приватизация, особено през 1991 година. Невъзможността да бъде постигнат консенсус на национално политическо ниво безусловно налага консенсус на микрониво, т.е. на ниво на отделните предприятия. В това се състои фундаменталната разлика между приватизация-

тазационни решения трябва да получат одобрението на пряко засегнатите страни - директорите и служителите В съответните държавни фирми. Невъзможността да се изгради достатъчно широк и стабилен консенсус относно приватизацията на макрониво поради елиминирането на дебатите от страна на политическата система и нейната недостатъчна обвързаност с обществените интереси, създават редица конфликти на микрониво.

В момента приватизацията може да бъде характеризирана като „диктатура на пряко засегнатите“. държавата е формални-

на служителите В бюджетната сфера не са защитени по никакъв начин.

Освен това липсата дори на минимален обществен консенсус оказва влияние Върху целите на приватизацията, а също така и Върху скоростта на процеса. Представителите на държавата (Министерството по смяна на собствеността, редица други „учредителни органи“ и териториалните власти) действат В постоянен стрес и несигурност. Може да се каже, че те се люшкат между два диаметрално противоположни подхода: „Приватизирай бързо, но с по-малка печалба за държавата“

и „Приватизирай по-бавно и по-качествено, но с по-голяма бюджетна печалба.“ Всъщност хората, управляващи приватизацията, едновременно натискат газта и спиращките, което ги прави изключително уязвими към Временните колебания В политическата ситуация и критиките В пресата. По Времето, когато е сформирано Второто правителство на Солидарност, тези характеристики са така дълбоко Вкоренени, че В съчетание с общата слабост на държавата те му пречат да осъществи приватизационната си програма независимо от факта, че за разлика от първото правителст-

во второто все пак има такава програма.

Други аспекти на реформата

Явленията, оказали Влияние Върху приватизацията, са характерни и за други аспекти на реформата. Политическата немощ на държавата и съпътстващата я „дикатура на пряко засегнатите“ разбиват опитите за реформа в здравеопазването, образователната система и т. нар. кооперативен сектор на икономиката. Освен това те напълно блокират пазарните реформи В Жилищното строителство.

Накратко - най-големите проблеми В посткомунистическия период възникват не просто поради липсата на частна собственост, а поради слабостта на политическата система. Това реално парализира способността на държавата да действа като собственик на общественото имущество или като стимулатор на реформи в други сфери. Хората В Полша трябва да мислят не само за икономиката си, а и за това, как биха могли да укрепят държавата си чрез развитието на стабилна и представителна партийна система.

Политически бариери пред икономическата реформа

Венецуела

Нитс

През 1992 година, след тридесет и три годишно съществуване, демокрацията във Венецуела едва не е победена. Първият удар срещу нея е нанесен на 4-ти февруари, когато батальон Военни парашутисти, предвождани от полковник Хуго Чавес Фриас, нахлува в двореца Мирафлорес. След петнадесет часови боеве, които превръщат части на Каракас в южноамерикански Бейрут и принуждават президента Карлос Андре Перес с бягство да спасява живота си, бунтът е потушен с цената на четиридесет Жертви. Суспендирането на конституцията за срок от три месеца спомага за възстановяването на реда, но опитът за преврат разклаща демократичния режим. Изявени политици призовават президента да подаде оставка, а подкрепящата го партия - Демократично дело (AD), го принуждава да допусне предсрочни президентски избори. Полковник Чавес незабавно се превръща в популярна фигура, подкрепяна от значително мнозинство, което организира демонстрации в негова защита и настоява за освобождаването му от затвора, както и за обявяване на амнистия за метежниците.

Вторият удар срещу демокрацията идва на 27 ноември под

Президентът на Венецуела
Карлос Андре Перес

формата на още по-сериозен опит за преврат. Този път почти хиляда и триста войници, предвождани от офицери от Военновъздушните сили, флотата, армията и националната полиция, установяват контрол върху две въздушни бази от стратегическо значение, бомбардират сградата на министерството и завземат една телевизионна станция, по която техните съюзници от Движението на революционера Боливар (MBR - 200) излъчват Видеозапис, в който полковник Чавес се обявява в тяхна подкрепа. След дванадесет часа бунтът е потушен от останалите верни на държавата Войски, но метежът провокира тридневни демонстрации и грабежи, които увеличават броя на жертвите на двеста и тридесет.

Двата опита за преврат и шокират почти всички, тъй като Венецуела е считана за една < най-стабилните демокрации региона. От 1958 година насам всеки пет години там се провеждат честни избори с участието на много кандидати. Това продължава дори и по време на авторитарната Вълна, заляла Лаписка Америка от средата на 60-те до края на 70-те години. Често периоди на криза плъзват слухове за военни преврати, но такива опити Всъщност няма в продължение на почти тридесет години, пък и Висшето военно командване системно декларира непоклатимата си вяроност към избраните правителства." В сравнение с другите латиноамерикански страни Венецуела създава впечатление за една от най-трудно уязвимите демокрации. Във Венецуела не съществува бунтовнически организации о рода на перуанската Сандеро Луминосо и Движението на последователите на революционера Тупак Амару (MRTA). След двегодишни изтощителни структурни промени през 1989-1990 икономиката се Възстановява с 10,4 растеж на брутния вътрешен продукт и увеличаващ се приток на чужди капитали през 1991, 8,5% растеж през 1992. За разлика от президентите на Бразилия - Фернандо Колор и на Перу - Алберто Фухимори, президентът на Венецуела не е неизвестна антиполитическа Величина, която не разполага с организирана подкрепа. Трафикът на наркотици тепърва започва да се установява в страната.

В настоящия момент полипи-

Майкъл Копидж е доцент по политически науки в Института за международни изследвания Пол Нитс. Тази статия се базира на друга подобна, отпечатана за първи път в "Дневник на демокрацията" от октомври 1992 година. Университетското издателство на Университета Джон Хопкинс даде позволение си за препечатването на тази статия.

ческата нестабилност заплашва да обърне посоката на икономическите реформи, тъй като изглежда малко Вероятно наследникът на Перес да продължи либерализацията, започната през 1989 година. Ако Чавес и неговите цивилни съюзници завземат властта, преди да изтече мандатът на Перес през февруари 1994 година, те биха действали популистски, ако се съди по изявленията им. Ако по-преданите на режима военни ги изпреварят и избършат преврат с превантивна цел - осигуряването на граждански наследник на Перес, те Вероятно ще отредят ръководна роля на най-популярния политик в страната - Рафаел Калдера. Сега В

менно икономическата либерализация може да продължи само ако обобщената подкрепа, което не е много Вероятно, тъй като положителните резултати от реформите В момента се омаловажават от приписваната им Вина за политическата криза.

Уникалните предимства на Венецуела

Опитите за преврат действат като шок, тъй като Венецуела притежава много от предимствата, характерни за стабилните демокрации. Проучванията на общественото мнение винаги са сочили, че мнозинството от

през 1973 и 1983 година. Въпреки това До определено обхваща Врист-ка социалдемократическа партия, стабилно подкрепяна от организираната работническа класа, а COPEI е десноцентристка християндемократическа формация, и двете получават значителна поддръжка от всички слоеве, професионални групи и региони.

Трябва да се признае обаче, че демокрацията е претърпявала провали в латиноамерикански страни, притежаващи някои или всички тези характеристики. Поради тази причина запазването на демокрацията във Венецуела В продължение на повече от три десетилетия се отдава на

иронията в сегашния случай се състои в това, че тези три уникални характеристики - петролното богатство, изключително способните лидери и силните партийни организации, въпреки ключовата им роля при консолидирането на демокрацията, в крайна сметка подкопават легитимността на политическата класа,

много по-голяма степен, отколкото по Времето на президентския си мандат през 1969-1974 година Калдера защитава държавничеството и се отнася с недоверие към частния сектор. При положение, че изборите през декември 1993 година се проведат нормално, Калдера изглежда най-Вероятният наследник на Перес. Единственият кандидат-президент, който обещава да продължи икономическата либерализация, е Едуардо Фернандес от Социалхристиянската партия (COPEI), но той съвсем не е така популярен като основателя на партията Калдера, отчасти именно поради позицията си относно икономическите реформи. Междуре-

венецуелците считат демокрацията за най-добрата форма на управление. Лидерите на повечето организации във Венецуелското общество се избират съгласно демократични процедури. Партийната система не е силно разпокъсана, тъй като от 1968 година насам двете основни партии - AD и COPEI, системно събират 4/5 от гласовете при изборите за Конгрес и 90% от гласовете при президентските избори. Нито една от партиите обаче не доминира, тъй като AD предава изпълнителната власт на COPEI след изборите през 1968 и 1978 година, а COPEI губи президентството за сметка на AD

три други характеристики, които по същество са уникални за страната - богати петролни находища, изключително способни лидери и силни партийни организации. Иронията в настоящия случай се състои В това, че трите уникални характеристики, въпреки ключовата им роля за консолидирането на демокрацията, В крайна сметка подкопават легитимността на политическата класа. В резултат на това, когато венецуелските лидери най-после признават необходимостта от структурни промени В икономиката, Вече им липсва моралният авторитет, необходим при изискването на саможер-

тва от страна на населението.

Тъй като основната причина за проблема е от чисто национално естество, няма основание да очакваме точно повторение на този вид криза в други страни. И все пак някои от елементите на венецуелската криза, особено нуждата от структурни промени и голямото президентско Влияние, са общи за почти Всички латиноамерикански страни, което подсказва възможността от възникването на подобни затруднения и на други места. Нещо повече, внезапно възникналата нестабилност в една от иначе най-стабилните демокрации има дълбоко символично значение за целия регион.

Петролното богатство на Венецуела

Счита се, че стабилността на демокрацията се поддържа от високия Жизнен стандарт и бързото развитие на икономиката; В продължение на половин век петролната промишленост осигурява на Венецуела тези две неща. Това богатство, осигурявано от петрола, преобразява страната и населението ѝ: през 1960 година Венецуела вече разполага с най-високия за цяла Латинска Америка брутен вътрешен продукт на глава от населението и днес това остава непроменено (през 1988 година той е \$ 4544). При 7% среден годишен икономически растеж за периода 1959-1978 година демократичните правителства са в състояние щедро да обезпечат всички обществени групи: те осигуряват субсидии за потребителите, протекционистични мита и субсидирани суровини за производителите, щедро и лесно кредитират фермерите, съвременни военни технологии за армията, сигурни работни места и допълнителни стимули за работниците, безплатно държавно образование, включително и на университетско ниво, за всички. Разпределението на ресурсите по този начин има смекчаваш политически ефект, тъй като изглажда бързо и навременно Всички социални конфликти. Петролът служи като

смазка, омекотяваща търканията, Възникващи при резките социални промени.

Въпреки че богатството, осигурено от петрола, изиграва положителна роля при консолидирането на демокрацията във Венецуела, то не обяснява Всичко. В противен случай Саудитска Арабия, Иран, Ирак и Кувейт също щяха да бъдат демократични държави. Някои наблюдатели твърдят, че Всяко обяснение на успеха на демокрацията във Венецуела трябва да отчита и политическите фактори, например факта, че политическите лидери на страната поставят демократичната кауза над тясно партийните интереси.

Като пример може да послужи фактът, че след десетилетие на диктатура през 1958 година лидерите на AD и COPEI Ромуло Бетанкур и Рафаел Калдера тървествено се подписват под пакта от Пунто Фахо да не позволят междупартийните разногласия да засатрашат демокрацията. Пактът поставя начало на традицията на съгласие, според която лидерите на основните партии разчитат на взаимни консултации, за да из-

бегнат възможността дадена криза да излезе извън контрол и да се превърне В заплаха за режима. Поставянето на демокрацията над Всичко помага на режима Във Венецуела да преживее партизанските вълнения В началото на 60-те години, краха на коалицията AD-COPEI през 1963 година, първото преминаване на властта от едната партия в другата през 1969 година, както и двата икономически срива, настъпили след това.

Необходимо е да се изтъкне обаче, че Бетанкур и Калдера не биха били в състояние да проведат тези преговори или да наложат споразумението си, ако не са разполагали с подкрепата на две изключително добре организирани партии. И AD, и COPEI имат на свое разположение широка мрежа от симпатизанти, простираща се и в най-отдалечените кътчета на страната. През 1985 година AD наброява 2,25 милиона регистрирани членове, което я превръща в най-многобройната социалдемократическа партия В света, а COPEI твърди, че разполага с над един милион членове. Двете партии, Взети заедно, представляват почти една трета от електо-

Националната полиция и Армията изиграват ключова роля при възстановяването на реда след последния опит за преврат срещу венецуелския президент Карлос Андре Перес на 27 ноември 1992 година.

рата, което според международните стандарти е необикновено висок процент. Тези две партии прогресивно завладяват много други обществени организации, Включително профсъюзите, и на практика монополизират политическия процес. Властта в самите партии също е централизирана, така че на практика шепа изявени лидери решават Всички Възникващи проблеми. Контролът Върху многобройните и строго дисциплинирани партийни организации им позволява да сключват споразумения и да ги налагат.

Всяко добро за зло

В демократична Венецуела Винаги са съществували редица проблеми: богатството е неравномерно разпределено; принципът на федерализма (заложен в конституцията от 1961 година) остава нереализиран до 1989 година; съдилищата се поддават на политически натиск; президентската система често Води до задънени улици в изпълнителната и законодателната област. И все пак поне някои от тези проблеми са характерни и за други латиноамерикански страни, а нито един от тях не обяснява защо демокрацията във Венецуела е така близо до разпадане през 90-те години. Разликата между ситуацията Във Венецуела и тази в нейните съседки се състои в проблемите, породени от специфичните за тази страна предимства, които в последните десет години ѝ нанасят повече Вреда, отколкото полза.

Така например състоянието на икономиката във Венецуела е тясно обвързано с колебанията в международната цена на петрола, който е основният износен продукт на страната, осигуряващ около 90% от приходите от износа и 50 до 80% от държавните приходи, реализирани от продажбите му в чужбина. Спадането на цените на петрола води до неочаквано намаляване на приходите и до бюджетни дефицити, които могат да бъдат изчистени единствено чрез драстично съкращаване на държавните разходи или чрез увеличаване на държавния дълг. Въпреки че този сценарий е

разиграван три пъти в демократичната история на Венецуела, настоящата криза е най-острата до момента. Намалените печалби от петрола превръщат 80-те години в десетилетие на драстичен икономически спад; за периода от 1979 до 1989 година реалните заплати спадат шеметно с 45%.

Продължителната фискална стагнация, причинена от понижаващите се цени на петрола, вероятно би била поносима, ако не съществуват проблемите, възникнали по време на предшестващите ценови бумове. Неочаквано високите приходи от износа на петрол финансират разрастването на една раздута, неефективна, разточителна и порочна държава. Според един източник размерите на проблема могат да бъдат илюстрирани с факта, че по време на първия мандат на президента Перес през 1974-1979 година реалните държавни приходи са били 54% по-високи от сбора на Всички приходи на Всички предишни правителства във Венецуела от 1977

Подчиненото положение на членовете спряло лидерите на нископартийно ниво ограничава ролята на партиите като канали за изразяване на колективни интереси,

трирани с факта, че по време на първия мандат на президента Перес през 1974-1979 година реалните държавни приходи са били 54% по-високи от сбора на Всички приходи на Всички предишни правителства във Венецуела от 1977 година насам. Въпреки че правителството на Луис Херера Кампинс (1979-1984) се радва на още по-големи приходи, неговите разходи надвишават приходите му и много правителствени агенции просто сключват заеми, за да покрият разликата; през 1982 година страната вече е натрупала външен дълг в размер на 34 милиарда долара.

Разбира се, Венецуела не е единствената страна, която натрупва огромен външен дълг в края на 70-те години, но за нея дългът се превръща в по-остър политически проблем, отколкото другаде,

тъй като голяма част от него отива за финансирането на лоши инвестиции, корумпирани сделки и партийно покровителство. Начините, по които са изхарчени тези пари, изглеждат още по-скандални на фона на огромните приходи, реализирани от Венецуела, които би трябвало изцяло да премахнат необходимостта от заеми. При тези обстоятелства разпространяването на информация за корупция, финансови скандали и злоупотреби прави обикновените граждани на Венецуела особено цинични по отношение лидерите на страната.

Проблемът със силните партии

Успехът на политическите партии в налагането на самодисциплина и проникването в други организации може и да е предимство при преодоляването на временните кризи, но в по-дългосрочна перспектива този партийен монопол върху политическия процес действа в ущърб на действително отговорните и представителни правителства. Повечето Жители на Венецуела продължават да вярват, че демокрацията е най-добрата форма на управление за тяхната страна, но все повече от тях стигат до изгода, че системата във Венецуела не заслужава да бъде наречена демократична. Вместо това тя все по-често е определяна като партокрация - управление на народа от партиите и в името на партиите. В крайна сметка тя поставя под заплаха стабилността на демократичния режим, тъй като блокира каналите, осигуряващи представителност извън партиите, вътре в самите партии, както и между партиите.

И AD, и COPEI, а също така и по-малките партии, винаги са се стремяли да укрепят позициите си, контролирайки други организации, за да си осигурят подкрепата им при избори, митинги, демонстрации и политически дебати. По този начин партиите разпростират Влиянието си Върху профсъюзите, селските федерации, студентските организа-

ции, кварталните и професионалните асоциации и дори конкурсните за красота! Тъй като за организациите е трудно да действат независимо, гражданите на Венецуела, ако Въобще Взимат някакво участие В политическия живот, го правят посредством партиите.

От сенаторите и депутати-те, избрани с листите на AD или COPEI, се изисква да подкрепят съответната партия при Всяко гласуване В Конгреса. В резултат на това дисциплината е толкова строга, че рядко се налага да се броят гласовете. Тези граждани, които решават да станат партийни активисти, откриват, че трябва да се подчиняват на строгата партийна дисциплина. Според Ленинския принцип на демократичния централизъм, залегнал В устава на AD и още по-ревностно защитаван от COPEI, активистите имат право да обсъждат партийната политика само преди Вземането на дадено решение: след това изказването на несъгласие е забранено. В действителност рядко се търси мнението на неколцина активисти по дадени политически въпроси, а от широката членска маса се очаква мъчлива (или ентузиазна) подкрепа. Открито противопоставящите се на партийната линия бързо са отстранявани. Тези мерки практически отнемат на гражданите възможността в периодите между изборите да изразяват своите искания посредством партиите. Те често стават арена на разгорещени спорове между отделните фракции, но тези вражди са по-скоро битки за лична власт, отколкото израз на принципни разногласия. Подчиненото положение на членовете спрямо лидерите допълнително принизява ролята на партиите като канали за изразяване на колективни интереси, дори и само по време на ограничените периоди на конкуренция между претендентите за кандидат-президентска номинация.

Общите избори представляват най-добрата възможност за гражданите да изкажат своето

Канцлер фернандо Очоа Антич, министър на Външните работи, бяга В деня на Втория опит за преврат.

мнение. Конкуренцията между партиите дава на гласоподавателите много по-голямо влияние от това, на което се радват гласоподавателите при едностранните системи като тази в Мексико. Въпреки това изборът е твърде ограничен. Надпреварата за места в законодателния орган се провежда на базата на пропорционална избирателна система, според която цялата страна представлява един избирателен район и гласуването за Сенат и Камара на представителите, както и за местните законодателни събрания, става посредством една бюлетина с предварително определени кандидати. Гласоподавателите решават единствено колко места ще получи всяка партия, докато партийните лидери решават кой точно ще заеме тези места. Дори номинациите за местните избори се определят по изключително централизиран начин, обикновено от малки групи висши партийни ръководители. Гласоподавателите рядко са наясно за кого точно гласуват В изборите за законодателен орган, затова не е чудно, че и членовете на Конгреса също нямат ясна представа за своята отговорност пред избирателите. Множество партии от всички части на политическия спектър участват В изборите и печелят по няколко места В законодателния орган, но се счи-

та, че само AD и COPEI имат реални шансове да се сдобият с Власт, а те и двете представляват прагматично устроени агломерации, максимално концентрирани около центъра. Най-значителна е предизборната надпревара между кандидат-президентите на AD и COPEI, които се различават един от друг ако не по програма, то поне по характер и личностно излъчване.

Към средата на 80-те години това явление е широко дискутирано и критикувано във Венецуела. Един известен венецуелски критик - Алън Рандолф Бруър-Кариас, изразява недоволството си В книгата „Проблеми В състоянието на партиите" (В превод).

Когато един и същ център на партийна Власт е В състояние да контролира едновременно действията на Конгреса, изпълнителната власт и съдилищата, не съществува ефективен начин, по който държавата да бъде подчинена на реален съдебен контрол. Налице е тотална партийна диктатура, тъй като няма спирачки пред неконституционните и незаконните действия и понякога като с магическа пръчка, която всъщност е В ръцете на партията, това, което противоречи на закона, се превръща Във Въплъщение на законността.

Силните партии, разполагащи с тотален контрол, може и да са били най-подходящите институции при установяването и консолидирането на демокрацията през 40-те и 50-те години, когато Венецуела е една победна, предимно аграрна страна с висок процент неграмотни. Но в края на 80-те години Жителите на тази страна са изморени от злоупотребите, позволени от тази система на ограничена отговорност. Те се надяват да се Включат В процесите посредством институции, които оценяват техните нараснали възможности за активно участие в общественния живот.

Проблемът със съгласието

Традицията за търсене на съгласие поставя три проблема. Първият се състои в това, че съгласието е средство, което би могло да се използва както за запазването на режима, така и за прикриването на злоупотреби. В случаи на корупция партията на Виновника отрича всякаква неправомерност, за да запази собствената си репутация. Другите партии биха могли да раздухат скандала, за да извлекат Временни политически дивиденди, но ако партията на обвиняемия е в състояние да защити позициите си, изобличавани мотивите на противниците си, купувайки сътрудничеството на медиите, подменяйки или подкупвайки съдиите, то останалите партии се отказват от борбата. Резултатът от всичко това е създаването на обстановка, в която изплуват много скандали, но малци-

общественото обслужване в резултат на фискалната стагнация, но усилията им са насочени към борбата срещу партийното господство, считано от тях за виновник за лошото управление, корупцията и липсата на отговорност, пораждащи всекидневни проблеми.

Освен това в източния щат Боливар, а и в някои други райони възникват нов тип профсъюзи. Ръководени от Андре Веласкес от партия Кауза Р, те отричат стария тип профсъюзи в полза на поавтономни и войнствено настроени работнически организации. Отчасти поради необходимостта да се конкурират с новите профсъюзи, отчасти поради икономическите затруднения лидерите на старите, доминирани от партиите профсъюзи намират за нужно също да станат поборбени. И накрая млади офицери, посветили десетилетия на образо-

безнадеждно остарял при положение, че те ват за политическо участие според своите собствени разбирания. Партийните лидери вече не са в състояние да се пазарят помежду си (или с бизнесмените), тъй като новите групи притежават силата да саботират всяко едно споразумение, постигнато от партиите без тяхното участие.

Третият проблем с традицията на съгласие се състои в това, че и AD, и COPEI страдат от Вътрешнопартийни разриви в ръководството, което прави невъзможно създаването на двупартиен обединен фронт. Логично би било да се допусне, че тези Вътрешнопартийни разногласия са породени от дилемите на структурните преобразувания. Наистина след 1988 година и в двете партии се появява по една, защитаваща неолибералните иконо-

Докато Венецуела започва да се споменава в международните кръгове като страна, в която структурната реформа е успяла, повечето кители на страната все още не са почувствали благоприятния ефект от подновения икономически растеж и недоволството остава високо,

на от Виновниците се оказват в съда, и това допълнително вреди на легитимността на режима.

Вторият проблем се състои в това, че партийният контрол върху три различни групи отслабва и по този начин партиите постепенно престават да бъдат единствените политически значими организации. Една от тези групи, известна като „нови социални движения“, приема формата на квартални асоциации, студентски левичарски движения и в малка степен на спонсорирани от църквата общности и природозащитни групи. Тяхното развитие съвпада с Влошаването на

ванието и обучението си в различни области, решават, че също имат място в политиката. Недоволството им, породено от факта, че никой не търси тяхното мнение, се засилва успоредно със Понижаването на заплатите им до мизерни нива, наложено от фискалната стагнация.

Тези три групи започват да се отнасят към елита на основните партии като елитна, егоистична и корумпирана политическа класа, нехаеща за реалните интереси на обществото. Изпитаният начин за справяне с кризите, в който главна роля играят партиите, се оказва

мически реформи, и по една фракция, настроена по-критично към подобни мерки. Независимо от това съществуват основателни причини да подозираме, че разделенията всъщност са борба за лична власт, които използват като оправдание политическите различия, възникнали впоследствие. Каквито и да са причините за тези различия, те не могат да се пречат на главните партийни лидери да проявят онзи държавнически талант, който нееднократно е опасявал резултат на това кризата продължава да се изгашното си критично ниво.

Как се стига до сегашната криза

През 1989 година стабилната демократична система във Венецуела започва силно да се огъва под двойния натиск на икономическото недоволство и разочарованието от политическата класа. Към края на мандата на президента на АД Хйме Лусинчи, точно преди изборите през декември 1989 година, икономическата политика преживява постепенна трансформация от протекционистично-държавническа към поотворена и пазарно-ориентирана система. В същото време населението страда от недостатъците и на двете системи. Объркани от многото и силно колебаещи се обменни курсове, както и от постоянно променящия се списък на субсидии, контролирани цени и размери на минималната работна заплата, инвеститорите не смеят да вложат средствата си във Венецуела. В периода 1979-1985 година, а също и през 1988 година реалният икономически растеж клоуни към нула или е отрицателен; инфлацията, която рядко достига 10% преди 1979 година, поддържа средни годишни стойности над 16% от този момент нататък; В продължение на девет поредни години покупателната способност на населението спада. Градската инфраструктура страда от нехайството на властите и експлоатацията на гражданите, а полицията се оказва безсилна пред разрастващата се престъпност. Тъй като търговците крият стоки в очакване на повишение на цените, започва да се чувства недостиг на основни храни и лекарства. Ниските цени на петрола не позволяват на правителството да смекчи тези трудности.

Общественото разочарование от политическата класа се засилва по време на предизборните кампании през 1988 година и намира израз в рекорден брой въздържали се на изборите - 18%, което е необикновено висок процент за страна, в която гласуването е задължително. Комбинацията от икономически затруднения и корупция се оказва пагуб-

на за легитимността на управляващите. Наивната представа, че икономическите проблеми са резултат от това, че политиките „ограбват страната," добива публичност и затвърждава убеждението, че правителството няма никакво право да очаква саможертви от страна на обикновените граждани.

Карлос Андре Перес печели изборите до голяма степен благодарение на факта, че за много гласоподаватели той възплава надеждата за завръщане към годините на икономически бум от неговия първи президентски мандат в края на 70-те. Тези надежди са

Балансирането на демократията изисква обновяване на основните партии по такъв начин, че те да започнат да представляват по-добре населението и да чувстват по-голяма отговорност пред него.

разбити на 16 февруари 1989, едва две седмици след Встъпването на Перес в длъжност, когато той обявява икономическата си програма, включваща премахване на субсидиите, протекционистичните мита и контрола върху цените, както и освобождаване на лихвените проценти и обменните курсове. Когато на 27 февруари влиза в сила първото увеличение на цените, студентите и пътниците, вбесени от високите цени на транспорта, изобщо не се опитват да изразяват недоволството си по демократични пътища, тъй като знаят, че тези пътища са блокирани от партократията. Вместо това те започват да преобръщат и палят автобуси. Когато става ясно, че полицията не е в състояние да овладее безредиците, Вълна от Вандализирана и грабежи залива всички по-големи градове и това продължава цели пет дни. Армията и Националната полиция са мобилизирани, за да възстановят реда и накрая

успяват, но това става по брутален начин и с цената на поне 300 убити и 1000 ранени. Щетите включват и поголовни кражби и разрушена собственост.

Още преди избухването на безредиците политиките си дават ясна сметка за проблемите в политическата система и подемат борба срещу тях. Президентската комисия за държавни реформи, назначена през 1984 година от президента Лусинчи, предлага широкообхватни реформи, целящи демократизацията на партиите, деполитизацията на съдилищата, децентрализацията на държавната Власт, повишаване ефективността на бюрокрацията и въвеждане на директно избиране на областните управители и кметовете. По настояване на кандидат-президентите Перес и Фернандес част от тези реформи, Включително директното избиране на областните управители и кметовете, са приети през 1988 година и влизат в сила през 1989 година.

За съжаление по време на първата година от управлението на Перес липсват благоприятни условия за политически реформи, които да възвърнат доверието в режима, и затова нараства както икономическото недоволство, така и разочарованието от политиката. През 1989 година производството спада с 8,3%, а инфлацията достига 80%, което представлява най-критичното икономическо състояние в съвременната история на Венецуела. В същото време разкритията за нечувана корупция по времето на администрацията на Лусинчи сякаш нямат край. Най-шумният скандал разкрива, че правителствени служители са използвали агенцията, разпределяща чуждата валута, за да отклоняват ентини долари към бизнесмени, които съответно са им връщали тези услуги. Десет бивши министри са замесени в скандала, което потвърждава най-мрачните подозрения на обществото относно облика на управляващата класа. В така създамата се обстановка липсва Всякакъв ентузиазъм за първите избори за облас-

тни управители и кметове през декември и процентът на Въздръжалите спада до шокиращото ниво от 54%.

Последователите на Боливар

В същата тази година група елитни младши офицери, които наричат себе си последователи на Боливар поради фанатичното си преклонение пред Симон Боливар - венецуелец, освободил голямата част от Латинска Америка от испанско господство, планират преврат. Като отличници на елитни Военни школи тези офицери имат високо мнение за собствените си способности да управляват страната и пропорционално ниско мнение за продажните политици, чието лошо управление докарва Венецуела до политическа и икономическа криза. Последователите на Боливар изпитват отвращение и към по-висшестоящите от тях офицери, издигнали се до своите постове В една система, В която корумпираните политически партии контролират назначенията на Висшите Военни посредством одобрението на Сената. 3 добавка към икономическите трудности реалните заплати на военните спадат до мизерни нива. Освен това последователите на Боливар се чувстват угнетени от собсвената си роля при потушаването на бунтовете през 1989 година. Те са убедени, че икономическата политика трябва да бъде променена по такъв начин, че да се избегне Възможността Военните отново да бъдат принудени да стрелят по свои съграждани.

По този начин превратът изглежда неизбежен, освен ако през 1990 или 1991 година не се случи някакво чудо, което да повиши Жизнения стандарт или да възвърне доверието В политическата класа. Инфлацията спада до 36% през 1990 и до 31% през 1991 година, но това Все още са прекалено Високи показатели. През 1990 година икономическият растеж е незабележим, но през 1991 година скача с 10,4% - най-Високия процент за цяла Латинска

Америка за тази година. Възвръща се доверието на инвеститорите и Венецуела започва да се споменава в международните кръгове като страна, В която структурната реформа е успяла. Вътре в страната обаче повечето хора Все още не са почувствали благоприятния ефект от подновения икономически растеж и недоволството остава Високо. Президентът Перес става по-упорит от Всякога В отказа си да допусне компромис с една икономическа програма, която най-после започва да дава добри резултати. Неговата непреклонност, В съчетание със слабостта му към пътуванията В чужбина В период, когато голяма част от населението живее В непривично дълбока нищета, го лишават от всякаква подкрепа. Рейтингът на Перес непрекъснато спада и на Вътрешнопартийните избори на АD през октомври 1991 година противниците на президента установяват надмощие в партията.

Когато е предприет опитът за преврат, непопулярността на Перес вече го е превърнала в удобна мишена. Водачите на преврата се радват на подкрепа, тъй като реализират Всеобщото и вопиющо обществено Желание президентът да бъде премахнат по някакъв начин. Това обаче не означава, че мнозинството от населението одобрява Военната интервенция. Напротив, допитванията показват, че 65 до 75% от анкетираните продължават да подкрепят демократичен конституционен изход от кризата. И все пак, когато между една четвърт и една трета от населението открито одобрява военно решение, а много други биха се примирили с такова уреждане на кризата, това е знак, че демокрацията е прекалено уязвима.

Провалът на традицията на съгласие става причина за ноемврийския опит за преврат. Единствените, които имат Властта да наложат конституционно решение на кризата - партийните лидери, системно блокират такива действия. Усилията на Пе-

рес да сформира правителство на националното единство се провалят, тъй като лидерите на СОРЕI и Социалистическото движение (MAS) не Желаят да заложат на една, според тях, бита карта. Двама членове на СОРЕI получават разрешение да заемат министерски постове, но В качеството им по-скоро на независимичности, отколкото на представители на своята партия. Само след броени седмици обаче те са принудени да подадат оставка, тъй като лидери на СОРЕI Възнамеряват да организират протест срещу международните пътувания на президента. Конгресът отново се заема да разглежда предложенията за конституционна реформа главно за да предотврати подхващането на Всенародна подписка за конституционно събрание, но през септември партиите решават да не предприемат действия относно предложенията. В края на октомври Сенатът гласува резолюцията на СОРЕI, в която се настоява Перес да свика референдум, който да реши дали той да довърши мандата си или да подаде оставка. Президентът казва и тъй като резолюцията по никакъв начин не го задължава, Въпросът приключва. След две седмици е проведен Вторият опит за преврат.

Колкото и парадоксално да звучи, може би вторият опит за преврат увеличава шансовете на демокрацията да оцелее. Правителството вече е в състояние да набележи повечето нелоялни елементи 8 армията и да наложи солидни наказания (през ноември само петдесет души от първата група метежници са все още задържани). ОбщсуроВо на превратите след телевизионните емисии от 27 ноември, които показват не спретнати офицери, а идеологизирани индивиди с фанатични погледи и проскубани бради. Освен това вторият опит за преврат очевидно убеждава партийните лидери В рисковаността на тяхната позиция. Това би трябвало да затвърди готовността им да на-

мерят решение на кризата, независимо дали ще обвинят президента Перес В държавна измяна, както постъпват бразилците с президента Колор, и ще сформират правителство на националното единство или пък ще хвърлят усилията си В кандидат-президентски кампании. Процентът на Въздржалите се на изборите за кметове и областни управители на 6 декември е разочаровашо Висок, но тези, които упражнява своя Вота, успяват да изгонят от постовете им някои Високопоставени служители от управлението. Ват, че участието В изборите наистина е от значение. Това би трябвало да събуди интерес към кандидат-президентската надпревара. Няма гаранции обаче, че някоя от тези положителни тенденции ще удовлетвори Военните, които, според слуховете, кроят нови заговори срещу демократичния режим.

Възвръщане на общественото доверие

Опитът на Венецуела е уникален В няколко отношения. Нито една друга латиноамериканска страна не е преживявала неочакваните възходи и спадове, както и изкушенията на корупцията, породени от наличието на петролна индустрия; някоя друга

страна не е разбила такава способна да задуши Всичко партокрация, и също така някоя друга страна не е така зависима при разрешаването на кризисни ситуации от консултациите между тесен кръг лидери. Въпреки това много латиноамерикански страни споделят някои от проблемите, допринесли за демократичната криза във Венецуела. (Ща Латинска Америка преживява криза, свързана с натрупването на Външни дългове, и продължава да страда от инфлацията и нивото на работните заплати. Може да се твърди, че В някои страни, и по-специално Перу, Боливия, Бразилия и Колумбия, степента на корупция е равна на тази във Венецуела. Също така президентското Влияние във Всички латиноамерикански страни поражда и поддържа застой в изпълнителната и законодателната дейност. Ако във Венецуела съществуваше парламентарна система, Перес отдавна би напуснал политическата сцена след един Вот на недоверие. Вместо да кроят заговори против режима, неговите противници сега щяха да се боричкат за влияние върху неговия наследник. Тази криза е класически пример за опасностите от президентското управление, описани от Хуан Линц В „Опасностите от президентското управление," „Дневник на дел-

мократията" (1990).

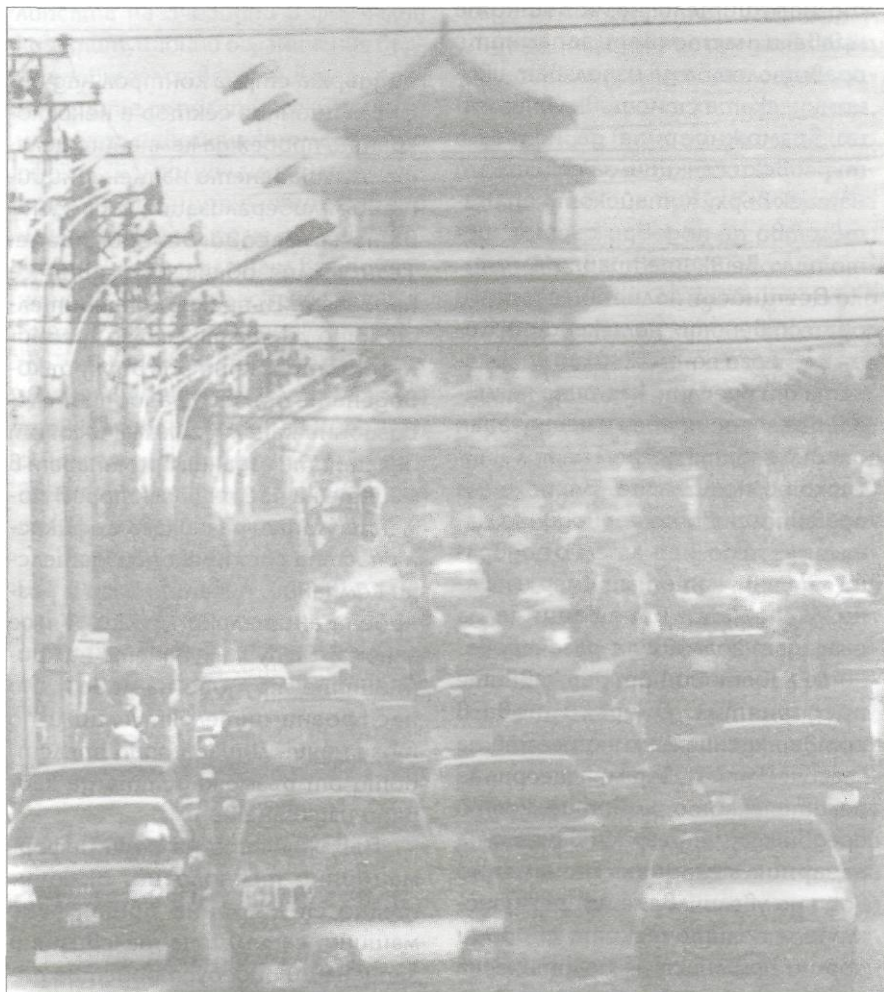
В дългосрочна перспектива балансирането на демокрацията Във Венецуела изисква обновяването на основните партии по такъв начин, че да започнат да представят по-добре населението и да чувстват по-голяма отговорност пред него. Поетият Вече курс към децентрализация предлага отличен стимул за таква обновяване, но на тези промени ще са необходими години и поредица избори, за да се усвоят по-добре от системата и да Възвърнат легитимността на демокрацията във Венецуела. Междувременно бъдещето на демократичния режим изглежда твърде несигурно, освен ако лидерите на двете партии не спечелят време чрез смели и координирани действия, които бързо да възвърнат общественото доверие. Надеждата да се спечели Време чрез икономически подем изглежда Все по-нереалистична на фона на болезнено ниските приходи от петрола и отдръпването на някои чужди инвеститори след опита за преврат през ноември. Независимо от Всичко, ако някои корумпирани личности бъдат подведени под отговорност и се намери изход от проблема със съкращаването на мандата на президента Перес, демократичният режим все още има шансове да оцелее.

Икономическите реформи и гражданските свободи в Китай

Минскин Пей

Китай отбелязва стремителен прогрес В прехода към пазарна икономика след началото на икономическите реформи през 1979 година. За разлика от повечето развиващи се и бивши комунистически страни, които преживяват болезнени рецесии по Време на прехода, Китай успява да реструктурира и либерализира икономиката си, като избягва спада на производството, направил реформите политически непопулярни в тези страни. Въпреки че на Китай тепърва му предстои да предприеме драстични Мерки от рода на закриване на губещи държавни предприятия, изграждане на ефективен банков сектор и пазар на капитали, както и въвеждане на нова фискална система, страната Вече постига нечувани успехи В либерализацията на икономиката, разширяването на търговията със Запада и ускоряването на темпа икономически растеж.

При среден годишен растеж на брутния национален продукт от 9% за последните петнадесет години Китай увеличава производството си почти четири пъти. Наложеният от държавата цено-

Свободният дух - резултат от икономическия напредък, променя облика на китайското общество.

Минскин Пей е доцент по политически науки В Принстънския университет и стипендиант за 1994-1995 година на Института Хувър към Станфордския университет. Той е автор на книгата „От реформа към революция: рухването на комунизма в Китай и Съветския съюз“ (Университетско издателство на Харвардския университет, 1994 г.). Настоящата статия отчасти се базира на лекцията на д-р Пей, изнесена пред Международния форум, посетен на Китай, организиран от Националния фонд за демокрация на 14 октомври 1994 година.

ви контрол е премахнат за почти всички потребителски и повечето промишлени стоки, а значителният по размер частен сектор В момента осигурява повече от половината от промишлената продукция на Китай. Въпреки че липсва масова приватизация на държавни предприятия, В страната се наблюдава спонтанно и стремително развитие на частни и наполовина частни фирми главно В селата и по-малките гра-

дове. В международен аспект в момента Китай е на десето място по търговски обмен В света, тъй като външнотърговската дейност на страната стремително нараства от 38 млрд. долара през 1980 година до 235 млрд. долара през 1994 година.

Трябва да се отбележи обаче, че Китай постига този забележителен напредък В развитието си и В областта на икономическите реформи, заплащайки Висока по-

литическа цена: поддържане на авторитарно управление и подтискане на политическото недоволство. Лидерите на страната упорито се противопоставят на демократичните реформи и считат този вид промени за фатална заплаха за модернизацията на Китай. След разпадането на бившия Съветски съюз пресата и организациите за защита на човешките права на Запад набедиха Китай като един от най-големите нарушители на човешките права и настояват западните правителства да използват икономическата си мощ, Включително възможността да налагат търговски санкции, за да оказат натиск Върху китайското правителство да подобри състоянието на човешките права.

Всъщност политическото и общественото положение В Китай е много по-сложно от рисуваната от пресата картина на широко разпространен и насърчаван от държавата погром на политическото несъгласие. Вярно е, че правителството периодично напуска удари по внимателно подбрани мишени, като например изявени дисиденти, опитващи се да създадат коалиции с разочарованите работници от държавните предприятия. Въпреки това в потвърждение на хипотезата на класическата либерална теория за политическото развитие, която предвижда, че разрастването на пазарния механизъм неизменно води до увеличаване на гражданските и политическите свободи дори и при липса на политическа демократизация, стремителното икономическо развитие на Китай доведе до значително либерализиране на политическата система на страната.

Либерализацията на китайската политическа система, породена от действието на пазарните механизми, се проявява най-забележимо в следните ключови области:

- Революция в информационната сфера. През 80-те и началото на 90-те години китайското правителство се опитва да

Всъщност политическото и общественото положение в Китай е много по-сложно от -рисуваната от пресата картина на широко разпространен и насърчаван от държавата погром на политическото несъгласие,

поддържа строг контрол над информационния сектор и неколккратно провежда кампании, целящи задушаването на тенденциите към либерализация в средствата за масово осведомяване. Тези усилия обаче безславно се провалят. Въпреки че правителството успява да наложи сравнително строг контрол върху ръководените от него радио- и телевизионни канали, голяма част от печатните издания преминават в ръцете на частния сектор. В момента Китай разполага с ефикасна частна система от издателски компании, печатни бази и разпространителски мрежи. Тя се занимава с публикуването на критичните трудове на либерално настроени интелектуалци и по този начин лишава правителството от възможността да забрани издаването им.

Въвеждането на нови информационни технологии, включително електронна поща, факс машини, сателитна телевизия и записващи Видеоустройства допълнително ограничава възможностите на правителството за обществен контрол.

Чужди фирми завладяват голяма част от китайския видеопазар, а разпространението на сателитни антени дава възможността на около 5 милиона китайски домакинства (почти 25 милиона души) да приемат излъчванията на телевизионния канал Стар, базиран в Хонконг.

Тази революция в информационната сфера увеличава както интелектуалния и културен плуриализъм, така и количеството и

качеството на достъпната информация. Въпреки че не са провеждани системни изследвания на резултатите от информационната революция В Китай, обикновените наблюдения показват, че е започнала да играе определена роля В преосмислянето на ценностите. Може би Влиянието на тази информационна революция е още по-силно и всеобхватно сред елита на страната. В сравнение с предшествениците си днешните китайски ръководители са много по-добре информирани, образовани и способни да вземат компетентни политически и икономически решения. Формирането на този елитен кръг технократи ще подпомогне умерените реформи в страната.

- **Формиране на нови стопански и професионални групи.** Спонтанната капиталистическа революция В Китай насърчава създаването на множество стопански и професионални групи. Многообещаващите възможности, предоставени от бързо разрастващия се частен сектор, подтикват мнозина с Високопрофесионални управленчески и технически умения да напуснат обречените държавни предприятия и научноизследователски институти. Тези хора най-често са привличани от чужди фирми, фирми със смесено участие и динамични предприятия, занимаващи се със земеделие и Животновъдство, разположени по крайбрежието. Би могло да се каже, че частният сектор се превръща в гигантска програма по бизнес администрация на високо академично ниво, която обучава, подготвя и отсява милиони предприемачи-мениджъри. Формирането и разрастването на това богатство от човешки ресурси в частния сектор е от изключително икономическо и политическо значение за бъдещето. Тези нови мениджъри създават търговски камари и неформални организации и според пресата така е В повечето големи градове. Освен това западни, хонконгски и тайвански фирми също създават независими бизнес-организации в големите

китайски градове, В по-развитите крайбрежни райони (например Уенджоу в провинция Жейянг) средствата, осигурени от частния бизнес, подпомагат изграждането на църкви и разширяването на религиозната дейност. Може да се очаква, че разрастването на такива институции, характерни за гражданското общество, ще окаже облагородяващо Влияние Върху централната Власт.

• Отслабване на държавния контрол Върху обществото. Широко известно е, че държавата може да контролира обществото много по-добре чрез непреки икономически средства, отколкото чрез директни политически репресии. Преди реформите китайското правителство разчита на строгия си контрол Върху пазарите на човешки ресурси, Жилища и храни, за да осъществява политическите си цели. Обикновено на несъгласните им се отказва достъпът до тези осигурявани от правителството блага. Този контролен механизъм обаче бързо атрофира - първо В провинцията, а после и В големите градове, тъй като пазарната икономика постепенно, но систематично го обезсилва. Китайската система за регистрация използва изискването за гражданство. Така тя контролира миграциите на населението и играе ключова роля при осигуряването на образование, храна, Жилища и работни места за гражданите и за спирането на нежелания приток на ненужна работна ръка от селата към пренаселилите градски райони. Тази система също става неефективна с появата на частно осигуряване на Жилища, храна и работни места.

Благодарение на намаления държавен контрол върху обществото, резултат от действието на пазарния механизъм, драматично се увеличават физическата и социалната мобилност на китайските граждани. Частният сектор предлага широки възможности за издигане на хора, които не са политически обвързани с управлява-

щите. Политиката на отворени Врати също така дава възможност на китайците свободно да пътуват В чужбина - една привилегия, достъпна единствено за Върхушката В миналото.

• **Промяна В политическите норми.** Директен ефект от китайските икономически реформи върху политиката на страната е деликатната, но дълбока промяна в политическите норми. Въпреки липсата на очевидни и формални конституционни ограничения Върху правителствената власт променящите се политически норми й налагат някои неформални, но ефективни политически ограничения. Укрепващото обществено мнение и фактът, че обикновените граждани научават Все повече неща за Запада и особено за прилагането на закона В демократичните държави, налагат негласни ограничения Върху използването на държавната Власт. Тази промяна се илюстрира най-ясно от намаляването на степента и обхвата на политическите репресии В Китай.

Въпреки че незачитането на човешките права в Китай е ужасяващо според международните стандарти, все пак трябва да се признае, че страната извървява

*Насочването на
икономически ресурси
от центъра към
местните
правителства в Китай
довежда до
децентрализация на
политическата власт
и появата на местен
плюрализъм и
автономия,*

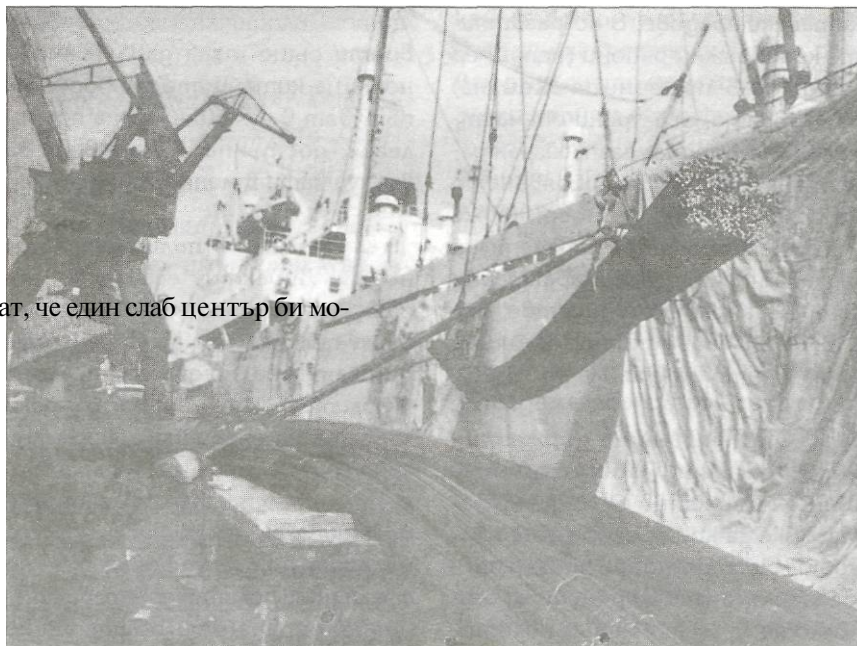
дълъг път, който я отдалечава значително от черните дни на тоталитарно управление, достигнало зловещия си Върх по Времето на „културната революция“ от 1966-1976 година. Преди реформите политическото недоволство е сурово наказвано: политически провинилите се редовно са екзекутирани или изпращани за дълго в затвора. Сега смъртната присъда за политически провинения де факто е премахната, а присъдите са съкратени под десет години. Реформите предизвикват също така драматично ограничаване на политическите репресии, ако за това би могло да се съди по процента политически затворници сред общия брой. Към края на 70-те години те представляват цели 30% от общия; в началото на 90-те години спадат до около 1500 за цялата страна, което ще рече едва 0,15% от общия брой на затворниците.

Променящите се политически норми подтикват обикновените граждани да отстояват по-смело своите конституционни права. Все по-често те търсят защита срещу правителствения произвол чрез китайската съдебна система независимо от нейните недостатъци. Рязко се увеличава броят на съдебните дела, заведени от граждани срещу правителствени служители и агенции за посегателства срещу граждански и собственически права, а по официални данни гражданите са спечелили около 20% от тези дела. Някои от изявените дисиденти също са съдили правителството за неправомерни уволнения, забрани Върху пътуванията в чужбина и клеветата.

• **По-голяма местна и провинциална автономия.** Насочването на икономически ресурси от центъра към местните правителства в Китай довежда до децентрализация на политическата власт и появата на местен плюрализъм и автономия. Въпреки че тази тенденция е неравномерна (така например крайбрежните райони се превръ-

шат В нови регионални центрове на Властта, а исторически изостаналите биват Все по-пренебрегвани), тя променя структурата на китайската политика и налага невидими контролни механизми Върху центъра. Много наблюдатели смятат, че това би могло да се превърне В потенциална заплаха за стабилността В Китай, и предупреждават, че един слаб център би могъл да се окаже безсилен да предотврати Възникването на центробежни сили, провокирани от нараналата регионална автономия. Според мен, това схващане не отчита един ключов факт от китайската история, а именно, че държавните сривове са били предизвиквани обикновено от политически упадък В центъра, а не от нараналата власт на провинциите.

Увеличаването на приходите от данъци и продажба на обществено имущество дава на местните и провинциалните правителства по-голям политически кураж. Това става особено очевидно по Време на полуоткритите местни избори, когато избирателите разполагат с ограничен партийно одобрение кандидати. (В някои случаи на гласоподавателите е разрешено да вписват имената на избрани от тях кандидати). Тези избори издигат, особено В селата от по-развитите райони, значителен брой лидери, победили на базата на собствените си управленчески способности (въпреки че повечето от тях си остават членове на комунистическата партия). Областните и общинските управници също се избират според административните им умения, а не само според политическата им лоялност към партията. Дори и на ниво провинции назначаването на регионални държавни служители се характеризира с повече конкуренция и неизвестност, тъй като сега Националното народно събрание разполага със силата да налага Вето Върху номинациите за ключови изпълнителски постове. И наистина през 1993 година неколцина доминирани от партията кандидати за такива постове

Разширяването на външната търговия приобщава Китай към световната икономика.

ве в няколко провинции безславно напускат надпреварата, след като Националното народно събрание налага вето върху кандидатите им.

Това развитие показва, че Китай сериозно е поел по пътя към все по-децентрализирана и плуралистична политическа система. На практика страната преминава от класическата комунистическа тоталитарна система към по-свободна авторитарна система, наподобяваща много другите източноазиатски автокрации (Индонезия например). Независимо от гигантската крачка, с която Китай значително се отдалява от комунизма, пътят на страната към истинската демокрация ще бъде продължителна еволюция. Този процес, дори и В близко бъдеще, е изложен на редица предизвикателства.

Несигурност В краткосрочен план

Много западни наблюдатели, подробно запознати с Китай, предвиждат настъпването на политическа криза след смъртта на 90-годишния болен лидер Денг и с право се безпокоят за изхода от борбата за Власт, която Вероятно ще последва. Наистина неговата смърт ще отбележи важна смяна на Властта - преминаване-

то й от ръцете на първото поколение лидери-революционери в ръцете на второто и третото поколение лидери-технократи, чиито претенции за власт са доста спорни. Според мен, този преход ще доведе до краткотрайно засилване на несигурността, но не и до сериозна политическа криза главно поради факта, че самият Денг предвидливо е Внедрил колективно управление, поддържано от умерен блок. Въпреки различията по отношение на някои специфични аспекти на икономическата реформа, например приватизацията или макроикономическата стабилност, сегашното ръководство на страната начело с президента Цзян Цзъмин и премиера Ли Пънг подкрепя умерените реформи. За разлика от политическата ситуация малко преди смъртта на Мао Цзедун, когато фундаментални идеологически различия и разгорещени битки за лична Власт изпразвят фракциите една срещу друга В борба на живот и смърт, сегашните лидери В Пекин са по-склонни към компромиси.

Независимо от това стремителен демократичен пробив не е най-вероятният сценарий за развитието на ситуацията В Китай. Очаква се, че наследниците на Денг ще продължат реформите, но ще бъдат изключително

предпазливи по отношение на политическата либерализация. След като повечето интелектуалци, оглавявали либералното дисидентско движение през 80-те години, бяха прокудени на Запад или практически принудени да замлъкнат, В момента няма политически лидери, способни да поведат аморфната опозиция. Нещо повече, обществото като цяло изглежда се интересува много повече от възможностите за материално облагодетелстване, създадени от скока на Китай по пътя към пазарната икономика, отколкото от перспективата за скъпоструваща политическа борба срещу правителството. При срещите и разговорите, които проведох при неотдавнашното ми посещение в Китай с обикновени граждани, повечето от тях изразиха опасения от твърде Високата цена на политическата либерализация, която прави демократичната алтернатива неприемлива. Отчасти това се дължи на факта, че китайското правителство успява да извлече полза от социалния, икономическия и политическия смут, настъпил в Източна Европа и бившия Съветски съюз след рухването на комунизма.

Поривът на Китай към по-демократична система може да бъде затруднен и от формирането на нов бюрократичен капиталистически елит, натрупал огромни състояния по незаконен път и продължаващ да извлича значителни облаги от удобните си Взаимоотношения с авторитарното правителство. Безпокойството на тези хора относно нечестно натрупаното им богатство и бизнес привилегии може да ги подтикне да сключат дяволски съюз с хардлайнерите на режима с цел блокиране на демократизацията.

И накрая напълно възможно е бързият темп на промените и развитието В Китай да бъде Възпрепятстван от ширещата се

корупция сред държавните служители. Недостатъчното развитие на ключови за пазарните реформи институции и сериозните пречки от рода на боледуващото селско стопанство и слабата инфраструктура. Въпреки широко разпространеното схващане, че корупцията често ни спасява от критични ситуации и улеснява функционирането на пазара, настоящата степен на корупция В Китай ЕДВА ли може да бъде толерирана, особено като се има предвид, че тя отклонява В ръцете на определени хора огромен инвестиционен капитал. Така например обществените средства, похарчени от държавните служители за покупка на автомобили през 1992 година, Възлизат на около 67 млрд. йени, което е равно на общия бюджетен дефицит на централното правителство. Корупцията сред държавните служители заплахва да подкопае също така нестабилните финансови пазари и банковата система на Китай.

Продължава кризата в селското стопанство

Задълбочаващата се селско-стопанска криза В Китай също изисква както институционни реформи (напр. въвеждането на частна собственост Върху земята), така и правителствени инвестиции, особено В инфраструктурата и човешките ресурси В селата. Бедстващите държавни предприятия с годишни загуби, равняващи се на общия бюджетен дефицит на правителството, се превръщат във фатална бездънна яма, поглъщаща държавни средства. Ако не предприеме решителни икономически мерки, Включващи продажбата на остарели и губещи държавни предприятия, Китай ще продължава да се намира В състояние на Висока макроикономическа нестабилност.

За съжаление В момента е не-

възможно да се предприемат приватизация и реформа на собствеността В Китай поради силната опозиция от страна на малък кръг консервативни старци и опасенията от масова безработица и социално напрежение. Тази година правителството планира нови реформи, които да увеличат ефективността на държавните предприятия. Както показва опитът на Източна Европа, Русия и някои развиващи се страни, такива полумерки обикновено не носят успех. Само когато наследниците на Денг консолидират Властта си и се освободят от политическото вмешателство от страна на оцелелите консервативни старци, ще бъде възможно въвеждането на по-радикални мерки, целящи установяването на функциониращи пазарни институции и реални права Върху собствеността.

Малцина икономисти дръзват да изразят мнение относно възможността от икономически крах, причинен от галопиращата инфлация в Китай (почти 30% за 1994 година). Според последните икономически данни, тя може би е достигнала своя връх по време на третото тримесечие на 1994 година и предстои слабо да се понижи тази година. Ако централното правителство продължава да налага строги ограничения Върху проектите за нови инвестиции и забави растежа на паричната маса, през 1995-1996 година може да се очаква „меко приземяване“ на прегрялата икономическа машина на Китай.

Това обаче ще даде на правителството само временна отсрочка. За да осигури продължителен висок икономически растеж, придружен от ниска инфлация, то ще трябва да изостави опитите си да надхитри реалността, а да я посрещне смело очи в очи и да предприеме далеч по-радикални структурни и институционални промени.

Демокрацията в Унгария: Поддържане на темпа на реформите

*Център за международно частно
предприемачество*

Днес унгарците се намират на икономически и политически кръстопът. Докато новото правителство се опитва да намери баланса между множеството конфликтни интереси, управляващите си дават сметка, че крайната оценка на техните усилия ще зависи от успеха на икономическите реформи. Развитието В икономическата сфера ще окаже

Влияние и Върху отношението на унгарците към самата демократична система. За тях новооткритата политическа свобода настъпва дълго след започването на икономическите реформи. Задълбочаването на демократизацията в страната зависи до голяма степен от резултатите от сблъсъка между правителството и опозиционните сили, както и от политиката на новите институции. Нещо повече, ефектът от хода на промените в Унгария надхвърля националните граници, тъй като реформаторите в другите централно- и източноевропейски страни в по-голяма или по-малка степен следват унгарския модел.

За да запази статута си на модел в реформите и да успее да консолидира демократичните завоевания, Унгария трябва да позволи на частните предприемачи да участват пълноценно В разработването на стратегиите за икономическо развитие. Ако техните конструктивни идеи бъдат Възприети, Вероятно ще се стигне до разкриване на нови работни места, което ще затвърди обществената подкрепа за икономическите промени. Унгарските потребители ще се убедят в предимствата на новата система едва кога-

то срещу трудно спечелените си доходи имат възможност да придобиват много по-богат избор от стоки и услуги. Вярата в демокрацията като цяло ще стане още по-твърда, когато унгарците започнат да свързват правото на избор и конкуренцията с положителни икономически резултати.

Постигането на тези цели зависи пряко от премахването на Всички бариери пред частната инициатива. През миналата година е дадено началото на широко мащабен проект за Правна и управленска реформа в Унгария, провеждан от Центъра за международно частно предприемачество и спонсориран от Американската агенция за международно развитие. Целта на проекта е да помогне на унгарските политици и обикновени граждани да определят точно от какви икономически и структурни реформи се нуждае страната им. Посредством публикации, семинари и конференции, проведени миналата есен, участниците В проекта излагат тезата, че продължителният и балансиран икономически растеж е възможен само ако способните предприемачи поемат икономическата инициатива В условията на свободна конкуренция.

Резултатите от проекта са обобщени В доклада „Пресечни точки: утвърждаване на пътищата за развитие на частния сектор“. Той е издаден в началото на тази година и би могъл да бъде ценно помагало за реформаторите в другите централно- и източноевропейски страни.

В рамките на доклада участниците в проекта представят

задълбочен анализ на проблемите и пътищата за изграждане на свободен конкурентен пазар. Основни негови градивни елементи са, на първо място, гарантираната собственост Върху капитала и земята, комбинирана с адекватно финансиране. Според изводите, залегнали в доклада, на частните предприемачи трябва да бъдат предоставени реални стимули за икономическа дейност, например данъчни облекчения. Без това изходно условие те няма да са в състояние да разгърнат потенциала си. Паралелните социологически проучвания доказват необходимостта тези изводи да бъдат предоставени на Вниманието на широката общественост. Проучванията разкриват тенденции към отслабваща подкрепа за многопартийната политическа система и свободната пазарна икономика. В светлината на тези тенденции публикациите в рамките на проекта анализират ключови сфери на икономическия Живот, подкрепени от солидни социологически изследвания, и предлагат ценни препоръки за бъдещия ход на реформите. В настоящата статия са представени основните препоръки, разработени В рамките на проекта.

Големите очаквания

За разлика от широкото доверие в реформите, регистрирано през 1990 г., изследванията показват, че очакванията на повечето унгарци не са се сбъднали. Двама от Всеки трима анкетирани изразяват недоволство от хода и същността на икономическите реформи до този момент. Само

В рамките на проекта „Пресечни точки“ представители на Водещите изследователски институти В Унгария разработват практически препоръки и мерки за постигане на стабилен икономически растеж и Възвръщането на Водещите икономически позиции на страната В централноевропейския регион. Главните препоръки включват:

- > намаляване на данъка върху печалбата на 30%; премахване на минималния данък и опростяване и намаляване на данъка Върху добавената стойност;
- > намаляване на размера на задължителните Вноски за социално осигуряване на 15-25%;
- > формиране на съвместни предприятия (следвайки успешния пример на азиатските страни) и местни фирми с цел повишаване размера на инвестициите в малкия и средния бизнес;
- > създаване на служби, включващи представители на всички административни институции, за улесняване на бюрократичните процедури;
- > създаване на стимули за лични спестявания и изграждане на удобна за потребителите мрежа от банкови клонове;
- > стимулиране на капиталните инвестиции, особено на инвестициите във високи технологии, посредством данъчни облекчения и съкратени амортизационни срокове;
- > създаване на национална мрежа за финансиране на ипотеките, разполагаща с ресурси за подпомагане на всички фермери;
- > разработване на актуализирана система за оценка на земята с цел съживяване на пазара на земята.

33% от тях предпочитат напълно свободна пазарна икономика, а преди три години на същото мнение са били 43%. Почти всеки Втори интервюиран изразява подкрепа за смесена икономическа система с елементи на държавно регулиране. Въпреки че повечето унгарци подкрепят преминаването на държавните предприятия и обществените услуги в частни ръце, те открито се противопоставят на частен контрол над финансовата система, особено над банките и застрахователните компании. От всички изследвани социални групи единствено предприемачите приветстват ограничаване на държавното регулиране, но дори и те са за въвеждане на ограничения за придобиване на собственост от чуждестранни лица.

Над две трети от населението - 70% - все още подкрепят многопартийната политическа

система и някои аспекти на пазарната икономика. Но и тук се наблюдава тенденция към спад. За щастие по-голямата част от унгарците, както и гражданите на Източна Германия, Полша и Русия, все още вярват, че частният сектор предлага по-добри възможности за професионална изява. Друг положителен резултат е, че както и през 1991 г. Всеки шести анкетиран Възнамерява да започне собствен бизнес.

По отношение на средата за развитие на частния сектор обаче все още има какво да се Желаете. Около две трети от анкетирания смятат, че правителството не оказва достатъчна подкрепа на частния бизнес. Преобладава мнението, че данъчната и финансовата система оказват рестриктивно влияние върху развитието му. За да подпомогне успешното развитие на частното предприемачество в

Унгария, правителството трябва да положи сериозни усилия в тази насока. Ето защо проектът, осъществен от Центъра за международно частно предприемачество с помощта на Американската агенция за международно развитие, е насочен към анализирането и определянето на нови ориентири за икономическите реформи.

Приватизационните алтернативи

Въпреки че приватизацията в Унгария протича с бързи темпове, резултатите до този момент са противоречиви. Приватизационната схема, при която ръководителите на предприятията я подготвят и провеждат без държавна намеса, е успешна в повечето случаи. Приватизираните по този механизъм предприятия успяха да повишат своята ефективност. От друга страна, унгарската масова приватизация не носи очакваните резултати. Една от главните причини е липсата на ясно определен управителен екип след приключване на масовото раздържавяване. Това е един изключително важен сигнал за останалите страни, тръгнащи по пътя на масовата приватизация. Често в стремежа си да превърнат всички граждани В акционери правителствата обричат предприятията на управленски проблеми и В крайна сметка - на по-ниска ефективност.

Унгарският опит в реформите осигурява и други ценни изводи. Участниците в проекта установиха, че държавните предприятия В процедура на приватизация изпитват сериозни оперативни трудности главно поради атмосферата на неопределеното по отношение на собствеността. Една от най-големите грешки на унгарското правителство е, че то позволи на много фалирали на практика предприятия да продължат дейността си, което поражава сериозни проблеми с бюджетния дефицит. Препоръката, Включена в доклада „Пресечни точки“, гласи: „Бързата и решителна лик-

Препоръки за стимулиране на конкуренцията и подобряване на възможностите за финансиране на предприятията:

- > • наемане на квалифицирани и добре запознати с местните условия мениджъри за разработване и прилагане на стратегически планове за развитие на държавните предприятия;
- > • подобряване на телекомуникационната инфраструктура, особено на телефонната система;
- > • отделяне на фондове за преференциални кредити за малкия бизнес;
- > • премахване на боновете като средство за участие в приватизацията;
- > • намаляване на разходите на държавните предприятия и незабавна продажба на фалиралите предприятия след опростяване на дълговете им;
- > • ограничаване на емитирането на държавни ценни книжа и премахване на данъчните облекчения при покупката им.

видация е най-ефективният начин за оттегляне на неконкурентноспособните предприятия от пазара". Но длъжниците и кредиторите в Унгария все още не разполагат със стабилно законодателство по несъстоятелността, Върху което да основат своите решения. Както пишат в доклада унгарските участници в проекта, „схемите за консолидиране на дълговете имат шансове за успех единствено ако компаниите и банките, чиито дългове са били опростени, бъдат приватизирани максимално бързо".

Унгарският опит доказва също така, че не е възможно обикновеният гражданин да се превърне в капиталист за една нощ. Въпреки че много хора придобиват малки дялове в приватизирани компании, това не довежда до повишаване на доходите им, тъй като в повечето случаи закупените активи са силно надценени. Мудността на правителството при приватизацията и нерешителният подход към новите компании не спомагат за реализирането на главната цел: създаване на свободна конкурентна среда за развитие на унгарската икономика.

Не на последно място правителството продължава да пре-

товарва недостатъчно развития фондов пазар. То търси допълнителни източници на финансиране, като наводнява пазара с държавни облигации. Това предизвиква отдръпване на инвеститорите от акциите на частните компании. Освобождаването от данъци при закупуване на държавни ценни книжа задълбочава проблема. В резултат в момента търговията с акции на частни компании представлява едва 10% от оборота на Фондовата борса в Будапеща. Очаква се това положение да се запази, докато правителството окончателно разреши проблема с бюджетния дефицит.

Инфлационният ефект от боновата приватизация

Механизмът на масова приватизация чрез раздаване на инвестиционни бонове на населението предизвиква нарастване на инфлацията в Унгария. Само една шеста от притежателите на бонове решават да ги вложат в акции на приватизирани компании. Останалата част от населението предпочита да използва боновете за закупуване на земя или Жилища или просто да ги продаде срещу пари в брой. Това поражда серио-

зен инфлационен натиск.

Липсата на добре развита институционална система допринася за стагнацията на унгарския пазар. Предприемачите са затруднени в дейността си от пречките пред придобиването на собственост, както и от нелегалните или полулегалните пазарни механизми. Базисната инфраструктура е на незадоволително ниво. Поставянето на нов телефонен пост е бавно и трудно (само малка част от неефективната комуникационна система). Банковите услуги са с ниско качество и, което е по-лошо, предприемачите почти нямат достъп до Жизнено важна за вземането на решения информация, като състоянието на пазарите, цените и други.

Инфраструктурните и административните бариери обаче са само част от пречките пред развитието на частния сектор. Предприемачите не са склонни да се Впускат в разширяване на дейността си. Тези, които разполагат със средствата, не Желят да рискуват, а по-младите и инициативни бизнесмени не притежават необходимите знания и опит. За съжаление подобни проблеми няма скоро да намерят разрешение в Унгария или другите реформиращи се страни.

тежкото данъчно бреме

Както отбелязват авторите на доклада, Въпреки дългогодишните усилия в областта на реформите „все още повече от 60% от съвкупните приходи се централизират и преразпределят чрез държавния бюджет". Твърде висока е степента на държавна намеса в стопанския живот няма скоро да бъде преодоляна. В допълнение на това забавеният темп на нарастване на brutния вътрешен продукт, комбиниран с ниската събираемост на данъците, води до увеличаване на бюджетния дефицит.

Въпреки че правителството намалява корпоративните данъци от 40 на 36%, през тази година е въведен минимален данък, който всички компании се задължават да плащат независимо от

Препоръки за подобряване на достъпа до кредити:

- > стимулиране на сътрудничеството между банките и компаниите за разрешаване на проблемите по отпускането на кредити;
- > развитие на ефективен кредитен пазар; подобряване на достъпа до специализирана информация и разработване на система за регистрация на отпусканите заеми;
- > насърчаване на банките да възприемат пазарни механизми на поведение;
- > премахване на данъците, които пречат на натрупването на капитали;
- > разработване на ясно определени механизми за поделение на риска между кредитиращите банки и получателите на кредити;
- > подобряване на системата за регистрация на ипотеките и Внедряване на единна система за оценка на земята.

размера на приходите им. Премахнат е и първоначалният гратисен период при започването на нов бизнес. Но предприемачите не са единствените платци на Високи данъци. През периода 1988-1992 г. личният доход на глава от населението се е удвоил. Но за същия период размерът на данъчните задължения се е увеличил трикратно. Ето защо въпреки приватизацията на държавния сектор Високите данъци за компаниите и лицата спъват разрастването на частния сектор.

Вноските за социално осигуряване също оказват задържащо Влияние. Върху развитието на частния бизнес. За последните десет години размерът им се е увеличил от 25% на 44%. Частните работодатели са задължени да плащат болнични за първите 10 дни от заболяването на наетите от тях лица. В резултат на рязкото повишаване на разходите за социално осигуряване работодателите са принудени да наемат по-малко служители от необходимото за нормално функциониране. възможен изход от това положение е обявяването на по-ниски заплати от реалните или наемането на работници от така наречения неформален сектор. Размерът на социалните Вноски е една от главните причини, пора-

ди които почти половината от 700 000 официално регистрирани като безработни всъщност работят в неформалния сектор.

Данъкът върху добавената стойност е още една спънка за развитието на частното предприемачество. ДДС се е увеличил от 23,7% през 1990 г. на 29% през 1993 г. Въпреки че ДДС е сравнително лесно събираем, фирмите трябва да го заплащат на всяка фаза от възпроизводствения процес, а административните разпоредби се променят твърде често. Понякога на частните фирми се налага да наемат външни експерти за изчисляване на данъка. В добавка на това компаниите, ангажирани с високо облагаеми дейности, като внос и износ, често имат проблеми с връщането на дължими плащания по ДДС. Това принуждава много търговци да продават, без да издават фактури, и по този начин да подхранват неформалния сектор и да спъват развитието на законните дейности.

За да се противопостави на тези негативни тенденции, правителството се опитва да смекчи краткосрочния ефект от икономическите реформи посредством увеличаване на държавните разходи и данъците. Но до този момент стратегията не е пече-

ливша. Както показва социологическото изследване, докато предприемачите са настроени песимистично по отношение на икономическите перспективи, инвестициите и частната инициатива ще са на незадоволително ниво.

Достъпът до кредити

Анкетираните частни предприемачи посочват липсата на достъпен и адекватен по размер капитал и кредит като главна пречка пред разрастването на дейността им. Над 80% от тях не са доволни от наличността на кредити за започване на нов бизнес. Само 18% посочват, че са използвали „официални заеми“ при старта си. Адекватното финансово осигуряване се подрежда високо В списъка от предпоставки за осъществяването на икономическите реформи.

Унгарските банки не полагат достатъчно усилия за задоволяване на кредитните потребности на малките и средните фирми. Част от причините за проблема се коренят В липсата на ефективни стратегии за контролиране на риска. Същевременно обаче банковите експерти считат, че правилата за регулиране на банковите операции са сериозна пречка за разрешаването на проблема.

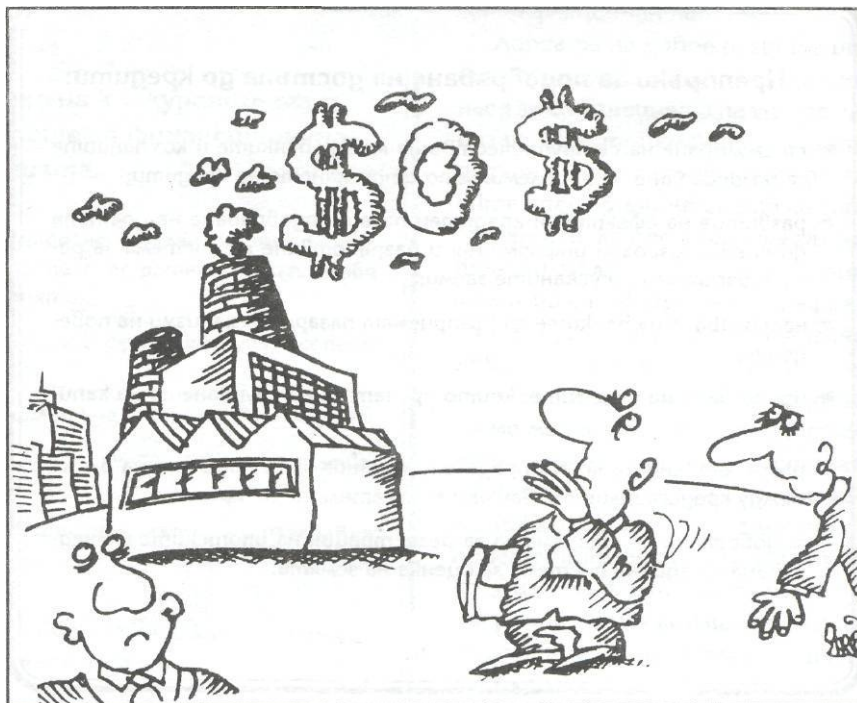
В резултат на това банките възприемат изключително неблагоприятни условия за отпускане на кредит, като определяне на непосилно високи лихви или залагане на имущество на стойност от 150 до 200% от размера на заем. Липсата на информация допълнително засилва стагнацията на пазара на кредити. В Закона за банките е предвидено така нареченото „условие за запазване на банковата тайна“. То забранява на банките да обменят информация по отношение на заемателите, а същевременно самите заематели нямат достъп до достатъчно данни относно програмите за отпускане на кредити. Малките и средните фирми не биха имали възможността да се включат пълноценно В икономическия Живот, ако не бъдат премахнати тези бариери.

Липсата на ресурси за финансиране спъва и развитието на селското стопанство. Един от главните проблеми е липсата на единен регистър на ипотеките. Друг недостатък е и липсата на съвременни стандарти за оценка на земята. Компенсационният подход, Възприет В масовата приватизация на земята, довежда до раздробяване на крупните държавни кооперативи на малки парцели. Много от тях не се обработват, макар че Вече са частна собственост. Налага се изводът, че унгарските правителства трябва радикално да улеснят достъпа на частните собственици до банков кредит.

Какво обуславя разрастването на неформалния сектор?

Унгарците се нуждаят от сериозни доказателства, че развитието на печеливша дейност е Възможно и по законен път. Десетилетията социалистическо управление изграждат впечатлението, че печеленето на високи доходи се постига с помощта на незаконни средства. Въпреки че забраните от времето на социалистическия режим отдавна са премахнати, корупцията, инфлацията и ограничителните законодателни мерки спомагат за формирането на грешната представа, че пътят към материалното замогване минава извън закона. В резултат на това В началото на деветдесетте години неформалният сектор произвежда между 25 и 30% от брутния вътрешен продукт на Унгария. Според експерти този дял непрекъснато нараства. Голяма част от неформалните дейности се извършват от законно регистрирани фирми. Нерегистрираните сделки лишават държавния бюджет от дължимите данъчни приходи. Това от своя страна принуждава властите периодично да повишават размера на данъците и така порочният кръг се затваря.

Законното регистриране на нова частна фирма е дълъг и мъчителен процес. Бъдещият бизнесмен е принуден да посети около седем различни служби и институции и да заплати хиляди форинти за административни такси и свързани с регистрацията разходи. Опитите

Неуспешната приватизация „изгаря“ националните ресурси

за използване на полицията В борбата с неформалната икономика досега са обречени на неуспех. Ако правителствата Желят да убедят предприемачите, че успехите в бизнеса не бива да се свързват със заобикаляне и нарушаване на законите, те трябва да положат усилия за либерализиране на регулаторната и фискалната среда.

Реабилитиране на законността

Дискредитирането на неформалния сектор, намаляването на данъците и улесняването на достъпа до кредити ще помогнат на правителствата да реабилитират законността В очите на обществото. Тези стъпки ще популяризират не само пазарния икономически модел, но и самата демократична система. И двете в еднаква степен зависят от свободната и честна конкуренция. Унгарските граждани демонстрират увереност в предимствата на пазарната икономика, но изследванията, проведени в рамките на проекта, показват, че вярата им е значително отслабена от сблъсъка с предизвикателствата на икономическа-

та либерализация. Унгарските лидери, както и колегите им от цяла Централна и Източна Европа, полагат усилия за преодоляването на тези предизвикателства. Техните усилия са насочени към намирането на разумния баланс между стриктната монетарна и фискална политика и необходимите социални плащания, към стесняването на държавния сектор в икономиката, без това да доведе до увеличаване на безработицата.

Участниците в проекта „Пресечни точки“, както и организациите, които го подкрепят, се опитват да идентифицират фундаменталните икономически реформи, необходими за постигането на тези цели. Голямата надежда на авторите на проекта е той да успее да подпомогне унгарците в намирането на верния път към свободна пазарна икономика и демократична обществена система. В стремежа си те се водят от разбирането, че успехът на икономическите и политическите реформи ще стимулира останалите централно- и източно-европейски страни в усилията им за либерализация и демократизация.

Бизнес асоциациите и демократичната реформа

*Джон Съливан,
изпълнителен директор на
Центъра за международно
частно предприемачество*

Докато повечето участници В демократичните пазарни реформи напълно разбират значението на основните градивни елементи, необходими за реализацията на икономическата политика - макроикономическа стабилност, либерализация на търговията и приватизация, то осмислянето на политическото измерение на реформите може би не е така пълно. То е изключително важно, тъй като В условията на демократично общество икономическата реформа трудно би успяла, ако не е съобразена с политическите процеси.

Опитът на страните В условията на преход показва, че той не може да бъде осъществен без подкрепата на бизнес асоциациите - функция, която те могат да изпълняват по множество различни начини. Поддръжник е основно понятие, характеризиращо изграждането на демократичната система. Като една от многото групи, които съставляват гражданското общество, бизнес асоциациите изпълняват роля, много по-важна от тази на обикновена заинтересована страна със свое лоби В парламента. Бизнес асоциациите представляват важна част от обществото - тази, която стимулира икономическия растеж чрез производството на стоки и услуги и създаването на работни места, необходими за него. Гласът на тези групировки трябва да бъде Взет под Внимание В общественно-политическите процеси, ако те се провеждат по наистина демократичен път.

Трябва да се има предвид обаче, че не всички бизнес групи биха

подкрепили реформите. Всъщност би могло да се твърди, че два взаимно свързани фактора определят отношението към пазарната реформа - типа бизнеси, Включени В асоциациите, и отношенията им с държавата. Ако в тях преобладават фирми, които очакват от държавата специални привилегии, те по Всяка вероятност ще подкрепят антипазарна политика, основаваща се на приятелски връзки. Въпреки че на пръв поглед може да не става ясно как целите и структурата на бизнес асоциациите са свързани с реформата, тяхното влияние върху нейния ход В едно младо демократично общество е значително.

Бизнес асоциациите и реформата

Обединени в асоциации, бизнесите със сходна философия могат и обикновено оказват политическо Влияние Върху законодателните инициативи, засягащи техните интереси. Това може да стане по множество начини, ускоряващи или забавящи пазарната реформа. Начинът, по който една асоциация действа, зависи и от това, дали структурата и дейността ѝ се регламентират от публичното право и членството в нея е задължително или пък става Въпрос за напълно доброволна асоциация - случай, разгледан в статията за модели на търговски камари.

Основният начин, по който асоциациите с доброволно членство могат да подпомогнат реформата, е подкрепяне на мерките, насърчаващи конкуренцията и отворените пазари. Асоциации

от този тип могат да подкрепят конкретна законодателна инициатива. Те могат също така да отстояват определена законодателна философия, като поддържа връзка с властта. Така например Американската търговска камара ежегодно представя пред президента на САЩ своя национална бизнес програма. Тя изразява отношението на камарата към конкретни законодателни инициативи, но едновременно с това очертава по-общо и нейните общественно-политически цели. По този начин камарата запознава изпълнителната власт със своите разбирания и очаквания по отношение на правителството, а такава комуникация е от особено значение с оглед формирането на бъдещите общественно-политически цели и планирането на конкретни мероприятия.

Всички бизнес асоциации са В състояние да насърчат реформата, като подкрепят изследователски центрове - така наречените "мислещи банки", които защитават конкретни мерки чрез научни публикации или анализ на предстоящи законодателни инициативи. Те са В състояние да претеглят ползите и Вредите от предстояща законодателна инициатива за частния сектор като цяло или за конкретния бизнес сегмент, който представляват. По този начин те са В състояние да уведомят законодателите за тези ползи и Вреди преди самото гласуване. Една от първите "мислещи банки", изпълняваща такава роля за развиващите се страни, бе Центърът за икономическа ориентация в Доминиканската

република, основан през 1985 година. Институтът за свобода и демокрация В Перу изпълнява подобна функция. Поради огромното им значение за успеха на демократичната реформа Центърът за международно частно предприемачество ги подкрепя, както и някои други подобни институции В много развиващи се страни и страни В преход.

Бизнес асоциациите могат да подкрепят демократичните реформи и като обучават местни предприемачи В различни аспекти на организацията и управлението на бизнеса В условията на пазарна икономика. ЛВовският институт по мениджмънт в Украйна и Унгарският институт по мениджмънт В Будапеща предлагат програми по бизнес на световно ниво. В тези и други страни в условията на преход обучението на предприемачите е от изключителна важност, тъй като създаването на центрове, поддържащи реформата, осигурява горивото, необходимо за продължаването на самата реформа.

Корпоративният подход

Бизнес асоциациите, учредени според публичното право, са често явление В много развиващи се страни, където преди началото на пазарната реформа държавата е имала огромен директен контрол Върху икономиката. Тези асоциации В повечето случаи са били използвани като инструмент за икономически контрол от страна на правителството. Така например някои правителства в Латинска Америка сключиха рамкови споразумения с профсъюзи и бизнес групировки, определящи нормативи за заплати, цени и други основни икономически показатели. Подобни споразумения действително спомагат за постигането на икономическа стабилност. В същото време обаче те често потискат адекватната реакция на пазарите към променящите се условия и ограничават достъпа на конкурентни фирми, нечленуващи в основните бизнес организации, до тези пазари.

Тази корпоративна обремененост, присъща на учредените спо-

ред публичното право и контролирани от държавата бизнес асоциации, често става причина за тяхното противопоставяне на реформите. Бразилия е един типичен пример за това. През юли 1994 година тогавашният финансов министър, а днес президент на страната, Фернандо Енрике Кардосо въвежда в употреба нова парична единица - реалат, която допринася за постигането на макроикономическа стабилност. Постабилната парична единица до-

*За да се определи
отношението на дадена
фирма към различни аспекти
на реформата, полезно е да
се отчете доколко тя зависи
от държавата.*

вежда и до увеличаване покупателната способност на населението, особено по отношение на вносните стоки, В момент, когато митата падат. Така например през октомври 1994 година митата върху вносните коли са намалени от 35% на 20%.

Демонстрирайки това, което списанието „Икономист“ определя като „откровено корпоративна система на промишлените камари“ (стр. 23 на броя от 29 април 1995), асоциацията на производителите на автомобили оказва натиск Върху правителството и митата наскоро са повишени на 32%. По този начин, докато производителите на автомобили в Бразилия се облагодетелстват от по-високите мита, то дилърите на вносни коли вероятно ще пострадат.

Бизнес интереси

Примерът с Бразилия показва, че бизнесът не бива да се разглежда като монолитна структура. С други думи, погрешно е да се счита, че Всички частни предприемачи имат общи интереси по отношение на предстоящи законода-

телни инициативи. Всъщност различните фирми и икономически сектори често имат диаметрално противоположни Възгледи, що се отнася до редица законодателни и обществено-политически Въпроси.

За да се определи отношението на дадена фирма към различни аспекти на реформата, полезно е да се отчете доколко конкурентноспособността на фирмата зависи от държавата. Фирми, които трупат печалби благодарение на затворени пазари или други подобни мерки, потискащи конкуренцията, се стремят да запазят статуквото. Поради това те оказват натиск Върху правителството да го поддържа и се противопоставят на реформите.

Тази тенденция се забелязва както в развиващите се страни, така и В страните В период на преход. Бразилският пример е широко разпространена норма на поведение В развиващите се страни преди началото на реформите. Затова с напредването им е необходимо обществено-политическите фигури и частните предприемачи да насърчават създаването на бизнес групировки на доброволен принцип, които да се превърнат в алтернатива на финансираните от държавата камари на корпоративен принцип.

Възможно е свързаните с държавата камари в преходните икономически системи на страните от Централна и Източна Европа също да се противопоставят на реформите. Приватизацията е добър пример. В повечето случаи държавните фирми, включени В списъците на приватизационните обекти, яростно се борят срещу това. Не само обикновените служители, но и мениджърите на тези предприятия се страхуват. Именно Висшите ръководители на големите държавни предприятия формират най-могъщите „групи по интереси“ в бившите социалистически страни преди началото на прехода. Приватизацията може да се надява на успех само ако тази съпротива бъде преодоляна.

Публично или частно право?

Много бивши социалистически страни, като Полша например, обмислят Възприемането на камари, учредени според публично право. Преди окончателно да се насочат към този модел обаче, може би е добре да обърнат **Внимание** на думите на министър-председателя на Чешката република Вацлав Клаус. Ако Възприемат модела камари, учредени според публичното право, тези общества рискуват да забавят реформите, създавайки бизнес асоциации, които се противопоставят на този процес. Противопоставянето се корени във Връзката между фирмите, членки на националните камари, и държавата. Тази Връзка е остатък от Времето на централизираните икономики, чисто корпоративна по същество. По този начин В условията на преходни икономически системи камарите, учредени според публичното право, могат лесно да попаднат в „корпоративния капан“ и да се превърнат в противници на реформите.

Как да коригираме недостатъците на камарите, учредени според публичното право

Това съвсем не означава, че те по принцип са против реформите и са несъвместими с пазарната икономика и демокрацията. Тяхната роля като държавни посредници трябва обаче да бъде прецизно балансирана, така че **Всички** възможни антиреформистки тежнения да бъдат сведени до минимум. В разбитите запад-

ноевропейски демокрации, където за пръв път Възниква този модел търговска камара, той се балансира по два начина.

Единият е чрез създаването на частни групировки на доброволен принцип, които отстояват пред държавата интересите на своите членове и по този начин уравновесяват влиянието на камарите, учредени според публичното право. Така например Асоциацията на германските търговско-промишлени камари изпълнява функциите на камара, учредена според публичното право. Тези функции Включват обучение и подготовка на кадри и външнотърговски връзки. От друга страна, съществува Асоциацията на германските индустрии, която е организация на доброволен принцип и служи като проводник и защитник на интересите на бизнесите по отношение на законодателните инициативи.

Другият начин, по който се осъществяват балансът и корекцията на камарите, учредени според публичното право в страните от Западна Европа, е наличието на здрави демократични традиции в сферата на институциите и законодателните структури, които гарантират свободата на пазарните механизми и пречат на държавата да поеме контрола върху камарите и фирмите членки. Публичността на съдебната система е типичен пример за такъв демократичен механизъм, чрез който фирмите могат да отправят петиции към правителството посредством безпристрастно съдебно тяло,

което урежда спорове и компенсира понесените Вреди. Широко Възприетото право на частна собственост, свободният печат и отговорността, изисквана от обществените служители, също противодействат на Възможността асоциациите, учредени според публичното право, да контролират бизнеса от името на държавата.

Няма съмнение, че страните в условия на икономически преход, както и много други млади демокрации все още не могат да се похвалят със здрави демократични традиции и при изграждането на Своите бизнес асоциации те трябва да отчитат този факт. Също така Вместо директно да копират чужди модели, те трябва да се съобразяват с влиянието на местните културни традиции.

Всъщност именно съвместимостта с местните условия е определящият фактор при изграждането на бизнес асоциациите. Хората, които стоят начело на обществено-политическите процеси, могат да създадат благоприятен за реформите климат - Жизнеспособни икономически системи, които насърчават частната инициатива и малкия бизнес. Те също така трябва да съдействат за изграждането на останалите демократични институции и традиции, служещи като бариери срещу държавния контрол, като безпристрастни съдилища и отговорни обществени служители например. По този начин ще възникнат необходимите структури и ще бъде осигурена движещата сила на реформата.

Високите залози при избора на модел на търговска камара

Мария Хелена Прайс

Все повече страни разчитат на частния сектор като двигател на икономическото развитие. Едновременно с това се разраства спорът коя организационна система най-добре би гарантирала готовността на бизнеса да поеме предизвикателството. Въпросът стои най-остро пред младите демокрации, които се борят срещу дълбоко вкоренените централизирани икономически системи и корпоративни структури. Все по-често си задават този въпрос и пазарните икономики, където се засилва тенденцията към ограничаване ролята на правителството за сметка на частната инициатива. Както често се случва при дискусии по въпроси на националната политика, всички възможни модели на бизнес организации имат своите поддръжници.

Тази статия разглежда основните структури на бизнес организации и начините на тяхното функциониране, като позволява на участниците в обществено-политическия процес и бизнесмените да дадат своя принос към дебата какъв тип камара би била най-подходяща кон-

кретно за тяхната страна. Това не означава копиране на типа камара от някоя чужда страна. Организациите и институциите трябва да бъдат съобразени с условията в дадена

мокрации, все още не разполагащи с други институции, които да насърчават и защитават плуралистичното гражданско общество.

Бизнес асоциациите водят началото си от средновековните гилдии

страна, за да функционират успешно. Именно затова тук излизаме от рамките на чисто академичната дискусия върху организационните структури. Типът бизнес организации, които една страна в крайна сметка решава да изгради, оставят трайни следи върху нейното политическо и икономическо развитие. Правата на гражданите да избират свободно институциите, които ще преговарят от тяхно име с държавата, трябва да бъдат гарантирани, за да бъде съхранена свободата им. Това важи в особена степен за младите де-

Търговските камари са предмет на тази статия, тъй като навсякъде по света те са най-важната бизнес организация, обхващаща различни сектори. Освен това всички камари притежават няколко общи характеристики, които ясно ги разграничават от другите бизнес групировки от рода на профсъюзите и съюзите на работодателите. Тези характеристики включват: съществуване с идеална цел; териториален принцип на изграждане и обединяване на различни сектори от даден регион (напр. град, област, щат); самоуправление. Всички ка-

Мария Хелена Прайс е заместник-редактор на списанието „Икономическите реформи днес.“ Нейната статия частично се базира на обширно изследване на различните модели търговски камари, проведено от Центъра за международно частно предприемачество. Това изследване има за цел да послужи на страните, създаващи или реформирани своите търговски камари. Информация за това, как бихте могли да получите цялото изследване, можете да потърсите от списанието „Икономическите реформи днес“.

мари изпълняват също така двойна функция - от една страна, те предлагат на членовете си необходими за тях услуги, а от друга - съветват и насърчават правителството да създава благоприятни за бизнеса условия. Членовете на камарата я оценяват въз основа на това, как тя изпълнява тези две функции,

Въпреки че Всички камари са тясно свързани със специфичен исторически контекст, В момента господстват два основни модела. Първият е континенталният, който Води началото си от средновековните гилдии във Франция и покъсно се е разпространил В други европейски страни и техните колонии, В това число В Германия и Италия, а неотдавна - В Унгария и Словения. Този модел камара е известен още като прототип на учредените според публичното право камари, тъй като е създаден от парламента. Другият основен модел е англосаксонският, разбил се дел е англосаксонският, развил се във Великобритания и пренесен В нейните презокеански Владения. В съответствие с по-свободния дух на икономическата политика В тези страни камарите не се създават и регулират от публичното право. Вместо това те са учредени според частното право, което изисква единствено регистрация В редица страни на бизнес-транзи асоциацията на бизнесите или асоциациите.

Много континентални и англосаксонски модели се оглавяват от върховни национална камара. При някои от тези модели местните камари трябва да бъдат членове на националната камара, а при други това не е задължително.

Докато повечето камари могат да бъдат причислени към един от тези два модела, някои страни са заимствали и от двата, за да изградят такъв, който най-добре би прилягал на техните специфични политически и икономически условия. Япония и Тайланд са сред страните, спрели се на такъв смесен или хибриден модел камара.

Двата основни модела имат помежду си съществени различия, които трябва Внимателно да бъдат оценени от хората, стоящи

начело на реформата и В създаването на търговските камари. Трябва да се има предвид също така, че страни, избрали принципно един и същ модел, са го приспособили към съответните реалности по различен начин. Тези ключови разлики се открояват най-добре при анализа на четирите основни характеристики на двата модела - изисквания за членство, начини на финансиране, Видове услуги и отношения с правителството.

Картината В цифри

Като рожби на публичното право континенталните камари се радват на една основна привилегия - Всички бизнеси по закон са задължени да членуват в камарата. Освен финансови инжекции под формата на членски Внос задължителното членство осигурява на тези организации политическа тежест пред правителството под формата на многобройна членска маса. Така например една германска търговско-промишлена камара разполага средно с 30 000 членове, а една френска - с 10 500.

От друга страна, В Съединените щати, където членуването В камарата е доброволно, броят на членовете варира от няколкостотин или дори по-малко В камарите в малките градове до няколко хиляди В големите градове. Освен това, докато някои райони не разполагат с нито една камара, други имат по няколко, които се конкурират по броя на членовете си.

Друго предимство на задължителното членство е, че при дебата на национално и местно ниво континенталните камари могат да претендират, че представят интересите на широк спектър от бизнес средите. Всички бизнесмени и предприемачи от индустрията и търговията са задължени да бъдат редовни членове на съответните континентални камари. От друга страна обаче Въпросът, доколко тези организации наистина защитават интересите на своите членове, е в известна степен спо-

рен. В много от страните, възприели континенталния модел, паралелно съществуват и камари с доброволно членство В такива сектори, като селското стопанство, малкия бизнес и строго професионалните сфери. Основната причина, поради която бизнесите В някои страни създават организации на доброволен принцип, е, че камарите там не защитават достатъчно добре техните интереси.

Макар и учредени според публичното право, камарите В Япония и Тайланд са далеч по-представителни по отношение на различните сектори, въпреки че членството в тях е доброволно. Докато японските камари включват дребни предприемачи, тайландските са отворили Вратите си за фермери и други работещи В сферата на селското стопанство - гръбнака на икономиката В тази страна. Хората начело на обществено-политическите процеси в други страни биха могли да последват примера на японските и тайландските камари, ако там съществуват икономически сектори, които не са представени В камарите (напр. селското стопанство, сферата на услугите и др).

Друг интересен подход, който камарите биха могли да приложат, за да засилят Влиянието си на национално ниво, е да предложат членство на цели организации, обединяващи професии или сектори с общи интереси. Така например повече от 1200 професионални асоциации, представляващи бизнеси или отрасли, членуват в Американската търговска камара, организацията, обединяваща местните и щатските камари в САЩ. Членството В тях е доброволно. В съвместната работа Американската търговска камара и членуващите в нея асоциации научават много едни от други, а в същото време тяхното единство по отношение на редица важни въпроси от национално значение увеличава възможността им да защитават интересите на своите членове и да постигат успехи В преговорите с правителството.

Френските камари начело на приватизацията

Сега, когато приватизацията все повече се превръща в основен въпрос за много страни, правителствата биха могли да последват новаторския пример на Франция при изграждането и управлението на голяма част от националната инфраструктура. Вместо на частни компании французите възлагат на търговските камари основни обществени услуги. Това облагодетелства и правителството, което не разполага с достатъчно средства, и бизнес организациите, които се нуждаят от допълнителни доходи.

В това отношение френските камари са уникален пример, макар че повечето континентални камарни системи по закон са натоварени с редица държавни функции. Френските камари в момента стопанисват и управляват почти всичките 120 летища, 58 морски и речни пристанища, 336 индустриални парка и 34 търговски центъра в страната. Законът дава на камарите дори правото да отчуждават земи и да издават облигации с цел финансирането на тези инфраструктурни проекти.

Предвидени са редица мерки, гарантиращи, че този вид задължения няма да отклонят камарите от изпълнението на основната им функция - да защитават и обслужват бизнес средите. Камарите наемат специалисти, които се занимават изключително с управлението на инфраструктурните обекти. Освен това част от средствата от заемите и хонорарите, свързани с този вид проекти, подпомагат финансово камарите при традиционните за тях услуги. Заемите и хонорарите финансират

Обекти, като търговски центрове и индустриални паркове, които се ползват предимно от производствени и търговски компании, са проектирани и устроени така, че да отговарят много по-добре на нуждите на предприемачите, когато са стопанисвани от камарите, отколкото когато са стопанисвани от държавната бюрокрация. По всяка вероятност те са и много по-ефективни. Когато оценяват френския опит обаче, другите страни трябва да имат предвид, че тази система работи успешно, тъй като Франция разполага със стабилни законови гаранции, че камарите ще стопанисват тези обекти напълно независимо, без да са принудени да търпят нежелана правителствена намеса или да се примиряват с недостатъчна компенсация.

И действително усилията на тези организации се увенчават с успех благодарение на факта, че представят широк спектър от бизнес средите. И макар че по-слабо представителните организации успяват да защитят конкретните и често тесни интереси на своите членове, то административните и законодателните органи, да не говорим за широката общественост, са склонни да гледат на това с предубеждение. Обикновено отношението към организации, считани за защитници на по-широки и спра-

ведливи интереси, е доста по-различно.

финансовият Въпрос

Поддръжниците на континенталния модел изтъкват като едно от основните предимства на този тип камари факта, че те се ползват от широка и стабилна финансова база. Наистина членският внос, плащан директно от членовете, какъвто е случаят в Германия, или получаван косвено под формата на специални данъци, наложени от правителството, какъвто е случаят

във Франция, представлява доходносно перо за континенталните камари. Между 70% и 80% от бюджета на местните камари в Германия се финансира от членския внос, а за Франция този процент е 60-70%.

Друго основно доходносно перо за континенталните, смесените и особено англосаксонските камари са услугите, които предлагат на своите членове. Някои камари получават ограничени държавни субсидии и средства от обществени фондове за това, че заместват местната власт или й сътрудничат при подпомагането на туризма и икономическата активност. Както се вижда от поместения материал, френските камари разполагат с уникален начин на финансиране, който може да бъде заимстван от камарите в други страни.

Предимствата да разполагаш с достатъчно средства са ясни. Първо, камарите, които са добре финансирани, могат да предлагат повече услуги, а някои от тях - на намалени цени или безплатно. Това без съмнение би задържало настоящите им членове и би привлякло нови. Много от континенталните камари предлагат субсидии на малките и средните фирми за някои видове услуги, като експертни консултации и семинари например. Второ, разполагайки със стабилен доход от членски внос, камарите избягват един от най-опасните за независимите и почтени организации капани - да станат финансово зависими от шепа едри бизнесмени-дарители с частни интереси.

Неволята учи

Въпросът за стабилен гарантиран доход обаче си има и обратна страна. Подобно на повечето организации камарите демонстрират по-голям творчески потенциал и полагат повече усилия да удовлетворят членовете си, ако зависят от тях финансово. Това обяснява защо таксите за услуги обикновено реализират повече от половината доход за много от местните камари в САЩ и други страни, възприели

англосаксонския модел. Те са постигнали това, полагайки много усилия и предлагайки на членовете си резултатни кампании и редица услуги. Тези услуги Варират от най-модерни програми за обучение до групови застраховки.

Камарите, особено новосъздадените, трябва да имат предвид, че средствата, които им се полагат по закон, В действителност не винаги им се отпускат. Новосъздадените камари в Унгария имат горчив опит В това отношение. Въпреки че по закон от тази година членството и плащането на членски внос са задължителни, до този момент по-малко от 30% от бизнесите В Будапеща са се регистрирали в камарата, а процентите в други части на Унгария са малко по-високи.

Междувременно правителството остава глухо пред настояванията на новосъздадените камари да изпълни задълженията си, предвидени от новия закон. Така например камарите Все още не разполагат с помещения, бюрократи им отказват достъп до търговските регистри, които бива ги улеснили при събирането на членски внос, а освен това им е съобщено, че първоначалните средства, отпуснати им от правителството, са едногодишни заеми, а не дарения, както е обявено първоначално.

Членството носи **предимства**

Освен обичайните услуги, които много организации предлагат на своите членове - публикации, търговски панаири, семинари и образователни мероприятия, континенталните и смесените камари предлагат на членовете си широк спектър от услуги:

- > конкретна помощ, каквато получават бизнесите в Германия от 43 двустранни камари, учредени В чужбина;
- > експертни консултации В различни области - от туризъм до научно-технически Въпроси, каквито френските фирми получават от над две хиляди консултанти, работещи за камарите;

>- безплатни консултации по финансови и данъчни въпроси, по въпросите на труда и управлението, каквито се предлагат на малките предприятия от Всички местни камари В Япония, както и уреждане на спорове В областта на международната търговия, което се извършва от националната камара в Токио;

>- значителни търговски отстъпки, с каквито се ползват членовете на камарите В Тайланд.

Англосаксонските камари предлагат на членовете си също толкова богат спектър от услуги. Много от тези услуги, подобно на предварителната информация за държавни поръчки, която Филипинската камара редовно предоставя на своите членове, са уникални. Камарите от този тип предлагат също така пълната гама традиционни услуги, Включващи разпространяване на бизнес информация, образователни мероприятия и консултантски услуги за малките предприятия.

Въпреки че за разлика от типа френска и германска камара Американската търговска камара не държи на щат голям брой експерт-консултанти, тя ръководи известните институти по организационен мениджмънт. Началото на тези институти е положено през 1921 година, а само през последните две десетилетия през тях са преминали над 41 000 служители на камари и асоциации. Курсовете се провеждат В осем университета В различни части на Съединените щати. Участниците посещават едноседмични курсове В продължение на шест години, което им дава Възможност междувременно да прилагат на практика наученото, да предават опита си на своите колеги и да предлагат възможни подобрения.

Освен това Американската търговска камара ръководи програма за акредитация, която гарантира, че местните камари предлагат възможно най-качествените услуги.

Наистина качеството на услугите е основна движеща сила за

камарите с доброволно членство. Защо? Просто защото тяхното съществуване и финансовото им положение зависят пряко от това, дали клиентите им са доволни от тях. Така този тип организации са зависими от търсенето, а служителите им демонстрират повече творческо мислене и стремеж към Високо качество, отколкото колегите им в камарите, учредени според публичното право.

Делегирани функции...

Една от отличителните черти на камарите, учредени според публичното право, са Взаимоотношенията им с правителството. На първо място, тези камари са поели редица чисто обществени функции. Така например Всяка година камарите В Германия провеждат около 360 000 изпити за помощник-занаятчий, преглеждат документи, които бизнесите трябва да представят, преди да кандидатстват за задължителната официална регистрация, арбитрират търговски спорове и издават търговски документи от рода на сертификати, удостоверяващи произхода на стоките.

Японските камари от т. нар. смесен тип са натоварени с подобни задължения - издаване на търговски документи и провеждане на тестове. В някои отношения японските камари имат повече тежест от много континентални камари. Те водят задължителните търговски регистри и компаниите нямат право да им отказват информация, дори ако тя представлява фирмена тайна, каквато са например данните за производството и продажбите.

...И привилегирован достъп до ръководителите

Континенталните камари по закон имат достъп до държавните служители. Тази привилегия несъмнено увеличава влиянието им върху икономическата политика на държавата и възможността им да защитават интересите на своите членове. В съ-

щото време обаче такава тясно обвързване между частния бизнес и правителството крие известни опасности.

Така например В Германия Всички правителствени органи са задължени да съветват камарите относно проектозаконали и постановления, засягащи интересите на бизнес средите. На местно ниво тези консултации обхващат бюджета и данъците, строителството и планирането на икономическото развитие. Освен това камарите получават консултации и от страна на националните парламентарни комисии. На тях те ежегодно представят около 170 подробни доклада с мнения и становища.

Като поддържат традиционното тесните Връзки между правителството и бизнес средите, В Япония смесените камари не само подават информация на административните и законодателните органи, но и по закон имат свои представители В няколко правителствени комисии. Любопитен е фактът, че националната камара на Филипините също има по един свой представител във Валутния съвет и В Комитета по развитие на износа. За разлика от континенталните камари обаче филипинската камара, подчиняваща се на законите на частното право, сама си е извоювала този привилегирован достъп, а не го е получила по закон.

Всъщност камарите, подчиняващи се на частното право, постигат изненадващи успехи във влиянието си над обществената политика. То се дължи на техните собствени усилия и независимост. Американската търговска камара например далеч не само защитава интересите на своите членове пред съдебните и административните власти. Тя става инициатор на изключително успешна тристранна стратегия, посредством която мобилизира усилията на своите самостоятелни и асоциирани членове за формирането на силна и единна позиция по редица ключови обществено-политически въпроси.

Една от тактиките на това

Всеобхватно движение се състои В поддържането на тесни връзки с отделните членове на камарата, така че те да са В състояние директно да контактуват със законодателите и да подкрепят или бойкотират приемането на различни проектозаконали. Камарата поддържа също така контакти с около 40 000 бизнесмени В различни региони, Всеки от които добре познава своя регион и има лесен достъп до депутатите от него. И накрая Американската търговска камара мобилизира местните и щатските камари да съдействат за прокарването на закони В подкрепа на бизнеса. (Делта на тази коалиционна програма, известна под името GAIN (Информационна мрежа за съвместно действие), е навреме да запознава камарите-членки с предстоящи законодателни и административни мерки, така че те да имат Възможността да ги подкрепят или да се противопоставят на приемането им. Телевизионната станция на камарата ежедневно излъчва национални програми, които осведомяват членовете ѝ, а и обществото като цяло, по актуални бизнес Въпроси. Освен това на живо се излъчват чужди програми, засягащи интересите на членовете на камарата.

Успехите на тези кампании са наистина забележителни. Те включват ратифицирането на договора за Североатлантическо търговско сътрудничество, а съвсем наскоро и ратифицирането на договора на Световната търговска организация, при което Американската търговска камара и нейните членове изиграха ключова роля и принудиха колебаещия се Конгрес да одобри договора Въпреки силната съпротива. Но може би най-доброто доказателство за успехите на Американската търговска камара е непрестанният поток от обществени дейци и служители на камарите от изградените и изграждащите се демократични системи, като Русия и Южна Африка например, които черпят опит от Американската камара за изграж-

дане на лоби и поддържане на връзки с правителството.

Важни в случая обаче са не конкретните успехи, а фундаменталните принципи. Наистина камарите, учредени според частното право, нямат гарантиран привилегирован достъп до коридорите на политическата Власт, но те, подобно на Всички други организации и лица В една демократична парламентарна държава, имат конституционното право да изказват мнението си пред правителството. Може би трябва да се борят по-упорито, за да наложат мнението си, но свободата се поддържа именно чрез оживената размяна на различни Възгледи.

Фаустовско споразумение?

Несъмнено камарите със задължително членство и съпътстващата го финансова сигурност се радват на някои определени предимства. Задачата им да представят и защитават интересите на своите членове се улеснява неимоверно от подсигураната им роля на консултанти на националните и местните обществено-политически структури, както и от делегираните им широки обществени функции. Възможно ли е обаче цената на тези привилегии да се окаже прекалено висока?

Първо, В качеството си на обществени структури континенталните камари са длъжни да подчиняват организацията и дейността си на публичното право. Регулирането от страна на държавата само по себе си не е непременно нещо лошо. Но опасността от установяване на контрол от страна на държавата не остава място за самодоволство. Престъпната обвързаност между Хитлеровия „хилядолетен райх“ и крупните индустриални предприятия В Германия е типичен пример за това. Начинът, по който Мусолини разрушава бизнес организациите и някои други организации, позволявайки се на благовидния корпоративен принцип, както и размиването на границата между частното и публичното в името на демократичния централизъм при ко-

мунистическите режими са други примери.

По-малко порочни, но със същия опасен потенциал, са Връзките, които дълго Време съществуват между много латиноамерикански и азиатски диктаторски системи и едрия бизнес.

Не е учудващо, че опасността от такива фаустовски споразумения е по-голяма при изграждащите се демократични системи. Основната причина е нестабилността на институциите, В това число новосъздадените или атрофиралите организации В частния сектор.

Често обаче се намесват и други фактори на Влияние. Основен такъв фактор е социално-икономическата дислокация, която обикновено съпътства прехода на тези страни към отворени пазари и демократично управление. Друг фактор е слабостта или липсата на определени бариери и регулаторни механизми, на свободен печат, което предоставя и на бизнес средите, и на правителството повече възможности тайно да злоупотребяват със системата.

Изградените и формализирани демократични системи също трябва да се пазят от възможни злоупотреби с Властта, коренящи се В две твърдо установени традиции. Първата се изразява В преплитането между политическия и икономическия елит, което се наблюдава в Южна Корея, Тайланд и Бразилия. Другата традиция се изразява в исторически обусловеното предпочитание към централизирано управление и частни сектантски организации, които се ръководят от горе на долу. От доста време положението В Мексико е именно такова - правителството контролира бизнес организациите, в повечето от които членството е задължително. Асоциацията на работодателите е едно от малкото изключения. Ето какво сподели наскоро президентът на асоциацията: „Ние сме в състояние открито да изразим мнението си по редица въпроси, защото членството в нашата организация е доброволно.“

Искусството на възможното

За щастие, както историята доказва, институциите могат да претърпят усъвършенстване. В случая с търговските камари експертите, които са се занимавали със задълбочен сравнителен анализ на двата основни модела и техните съвременни разновидности, твърдят, че те отразяват промените, настъпили В съответната национална среда, от която самите те са част. Освен това всеки от двата модела си има своите неоспорими предимства, които обществено-политическите лидери могат да използват като трамплин, като се опитват да избегнат недостатъците или принципите, чужди на историческия контекст или бъдещите планове на съответната страна.

Много са възможните пътища за създаването на перфектна организация. Така например някои експерти по камарите твърдят, че основните предимства на континенталния модел са стабилната му финансова база и осигуреният му по закон привилегирован статут, който улеснява този тип камари при защитата на интересите на техните членове. От друга страна обаче този привилегирован статут и достъпът до държавните служители, на който се радват, може да доведе до намеса от страна на правителството в дейността на камарите и да застраши демократичния процес чрез създаването на съюзи между частния бизнес и държавата, за каквито стана дума по-горе. Цената на тези привилегии може да се окаже прекалено висока.

На второ място, гарантираният доход, който камарите, учредени според публичното право, получават под формата на задължителен членски внос или данъци, често води до неефективност и самодоволство при обслужването на членовете. Това може да подтикне камарите да се чувстват ненужно задължени на правителството, тъй като то в крайна сметка определя техните финансови възможности.

При англосаксонския модел камари положението е тъкмо обратното. Именно независимостта е тяхната отличителна черта и най-голямото им преимущество. За частните лица и компаниите това означава да запазят правото си да се присъединяват само към тези организации, които защитават техните интереси и които са отговорни пред тях. Като истински частни посредници тези организации и камари могат на свой ред директно и настоятелно, без страх от бюрократични репресии, да защитават пред правителството мненията на своите членове.

Съществуват и други начини, по които една страна може да укрепи своите бизнес организации. Нито един от тях не е идеален, но те все пак предлагат възможности за подобрене. Тези възможности включват:

*" Поемане на някои обществени функции. Делегирането на някои обществени функции може да бъде от полза за всички заинтересовани В бизнес средите, правителството и обществото като цяло. Тези функции могат да бъдат или промоционни дейности (напр. организирането на търговски мисии, семинари и курсове), или услуги (подготовка на кадри). Това не само позволява на камарите да увеличат набора от услуги, които предлагат на своите членове, и да поемат тясно свързани с бизнеса функции, за които са добре подготвени, но също така им предоставя възможност за допълнително набиране на средства. В същото време приватизирането на някои обществени функции позволява на правителството да намали дефицита си.

Деликатният момент тук е да се получи съгласието на правителството за такова делегиране на функциите, без Властите да успеят да наложат неприемливи политически сделки.

- >- Ревизиране на законите за камарите и някои други разпоредби. Обществено-политическите лидери В някои страни с камари, учредени според публичното право, са склонни да изменят законите за камарите, както и някои други разпоредби, касаещи бизнеса, за да подсилят автономията им. Някои правителства може да пожелаят да запазят правото си да упражняват общ контрол с цел да гарантират качеството на предлаганите от камарите услуги, както и тяхната финансова стабилност. При положение, че камарите са освободени от данъци, те биха могли да си позволят да изработват и променят своите
 - Вътрешни закони. Друга възможност е да се предостави на ръководството на камарите инициативата за извършването на допълнителни услуги, за което не е необходимо предварително разрешение от страна на правителството.
- >• Засилване на пазарната ориентация чрез финансови сти-

мули. Жизнеспособността на камарите В крайна сметка зависи от удовлетвореността на бизнес средите от работата им. Затова изглежда логично камарите да разполагат с достатъчно ресурси, за да оперират свободно, но не и с предостатъчно, за да лежат на лавите си. Всяко доходно перо (напр. членския Внос) трябва да финансира само част от бюджета на съответната камара. Ако дейността ѝ не се ограничава от закона, то нейното ръководство ще се стреми да предлага нови услуги, които да увеличават приходите ѝ. Някои такива възможности, заслужаващи Внимание, са даване под наем на помещения, собственост на камарата, на сродни или независими организации, учредяването на търговски звена, ако това не противоречи на вътрешния ѝ правилник и на законите на страната, и т. н.

Камарите обаче трябва да бъдат особено внимателни да не

се конкурират с настоящи или вероятни свои членове, които предлагат подобни услуги, В това число данъчни, счетоводни и юридически.

Дали някой определен модел камара или негови модификации ще се окажат подходящи за дадена страна зависи до голяма степен от нейното минало и настояще В най-широкия смисъл на думата. Както един нов град не може да бъде построен за един ден, така и една сложна организация, каквато е търговската камара, не може да бъде изградена бързо. Да усвоиш изкуството на възможното означава да се научиш да използваш старите тухли, които са съвместими с НОВИЯ проект за камара, и да изхвърлиш онези, които са вече неизползваеми. В крайна сметка преследваната цел би трябвало да е увеличаване приноса на бизнес средите към обществото, постигане на тяхната независимост от държавата и запазване на основните свободи, които правят Всичко това възможно.

Създаване на благоприятен климат за развитието на частната инициатива

Мърей Вайденаум

Програмите за икономически реформи могат да бъдат разработени и приложени В множество различни Варианти. Независимите изследователски институти по цял свят дават важен принос към тези усилия, като комбинират първокласна изследователска дейност с информационно-разяснителни кампании. Центърът за изследване на американския бизнес (ЦИАБ) използва съвременни методи за изследване и анализ при търсенето на решения на актуални проблеми от политическия, обществения и икономическия живот. Резултатите от своята работа Центърът споделя с лицата, отговорни за Вземането на решения В бизнес асоциациите, корпорациите, правителството и медиите. Ефективността му се дължи до голяма степен на личността на неговия директор - д-р Мърей Вайденаум, който заема множество отговорни постове в правителствената администрация, деловите и академичните среди. Богатият му професионален опит дава Възможност за анализиране на текущите политически и обществени дебати от множество Во разнообразни аспекти. С активната си дейност Центърът за изследване на американския

бизнес спомага за качествено подобряване на нивото на политическия диалог в областта на държавното регулиране на бизнеса в САЩ, фискалната политика, международната търговия и други ключови проблеми.

На независимите изследователски институти В демократичните общества е отредена уникална и Жизнено Важна роля. Изградени предимно Върху академична основа, те са В състояние да мобилизират интелектуалните ресурси, необходими за формулирането на ценни препоръки В областта на икономическата политика, които законодателите могат да използват във Всекидневната си законотворческа дейност. Но за да са В състояние да изпълняват ролята на ефективен механизъм за подобряване на правителствената политика, изследователските институти трябва да имат ясно определена мисия и добре разработени канали за разпространение на резултатите.

(Центърът за изследване на американския бизнес, разположен във Вашингтонския университет В Сейнт Луис, Мисури, е прекрасен пример за такъв тип организация. От 1975 г. насам той е активно ангажиран с многостранни усилия за създаване на обществено-политически климат, благоприятен за укрепването на частния сектор. С дейността си центърът подкрепя изграждането на сродни институции из целия свят.

Ефективността на организациите от подобен тип зависи не само от ентузиазма на ангажираните В тях лица, колкото и важен да е този фактор. Приоритетна

цел на изследователските програми и публикациите е да повлияят на политическия диалог за подобряване на средата за развитие и просперитане на частната инициатива. Крайната цел, разбира се, е да се подпомогне частният сектор в ролята му на стимулиращ фактор за изграждане благосъстоянието на нацията.

За разлика от повечето академично ориентирани институции осигуряването на общи икономически сведения и знания не е приоритетна насока на ЦИАБ. Това, разбира се, е много важна дейност, но не липсват добри институти, които да я осъществяват. Центърът фокусира своите усилия Върху разрешаването на широко дискутирани проблеми, които Влияят силно Върху системата на частния сектор. ЦИАБ с готовност се Включва на днешната политическа арена и непрекъснато се подготвя за предизвикателствата на утрешния ден.

Ключовата роля на публикациите

По отношение на публикациите Центърът е изработил широкообхватна и разнообразна програма. През 1993 г. той е разпространил над 57 000 изследователски публикации сред избрани представители на медиите, деловите среди, държавната администрация и научните институти, както и сред широката публика. Резултатите от изследванията на центъра са насочени към ръководителите и лицата, отговорни за Вземането на решения, Във Всяка от посочените групи:

>- *Медиите.* Публикациите на

Мърей Вайденаум е директор на Центъра за изследване на американския бизнес към Вашингтонския университет, Мисури. Той е ръководил работната група по реформите В регулирането на бизнеса по време на президентската кампания на Роналд Рейгън. По-късно заема поста председател на Съвета на икономическите съветници В администрацията на Рейгън.

ЦИАБ се разпращат до редактори и Водещи Журналисти от най-авторитетните национални Вестници и списания. Те се подбират Въз основа на анализ на статиите и дискутираните области от Всеки отделен Журналист. Само през миналата година над 800 публикации на Центъра бяха публикувани В пресата или излъчени по радиото и телевизията.

>• *Деловите среди.* Центърът се стреми да обхване корпорации, компании, организации с идеална цел, производители на стоки и услуги и специализирани търговски асоциации. Публикациите му са насочени към хора, заемащи ключови постове В най-крупните американски компании, като изпълнителни директори, директори по Връзки с правителството и обществеността, специалисти В областта на екологията и т.н. Стремежът на ЦИАБ е да обхване и нарастващ брой малки и средни компании, Желаящи да бъдат В крак със съвременните тенденции в политическите и обществените процеси. Представителите на бизнеса са най-съществените сегмент на комуникационната програма на Центъра. Хората, за които са предназначени разработките му, ясно осъзнават, че частните предприемачи трябва активно да участват в текущите политически и обществени дебати, както и да се подготвят за бъдещия диалог.

>• *Правителството.* Обобщени материали от публикациите на ЦИАБ се изпращат на Всички сенатори и членове на Камарата на представителите на Американския конгрес. Членовете на отделните комисии към него получават материали, третиращи специфичните области, в които е съсредоточена дейността им. Докладите на Центъра се изпращат също така до федерални, щатски и

местни правителствени агенции. Публикациите му представляват сериозен интерес за служителите от правителствената администрация и често препоръките, съдържащи се В тях, се прилагат Веднага.

>• *Научни организации.* Голяма част от изследователските разработки на ЦИАБ са дело на хора от академичните среди. Паралелно с това непрекъснато се търсят и приветстват коментари и критики от университетски професори и учени. Материалите, издавани от Центъра, са предоставени на разположение на студентите в университетските библиотеки, както и на обществеността посредством публичните библиотеки.

Все пак обществото е най-важната група, към която са насочени публикациите на Центъра. То е най-важният индикатор за техния обхват, както и за влиянието им Върху политическите и обществените процеси В САЩ. Същевината на дейността на ЦИАБ е публикуването и разпространението на материали, третиращи широка гама от актуални проблеми, с цел усъвършенстване на средата за развитие на частната инициатива.

Изследователските програми на Центъра

Центърът за изследване на американския бизнес се стреми да даде по-широк обхват на своята мисия, както и да установи ефективни контакти с представители на частния и публичния сектор от цялата страна. Би могло да се каже, че страната е класната стая на Центъра. Неговата работа може да се определи като широк спектър, който включва:

>• *Фундаментална научноизследователска дейност,* резултатите от която обикновено се публикуват в специализираните, теоретично ориентирани издания. Но това е само началото.

>• *Най-обширният централен сегмент* обхваща приложни изследвания, ориентирани към политически и обществени процеси, влияещи Върху частния сектор. Подобни анализи представляват сърцевината на дейността на ЦИАБ и ключов елемент за привличане на финансови средства.

>• *От другата страна на спектъра* са разположени така наречените „последващи публикации“, които се издават под формата на кратки статии В пресата и Включват заключения и основни моменти от минали доклади и изследвания.

Научни изследвания

Центърът за изследване на американския бизнес спонсорира скромни по размер и обхват фундаментални научни изследвания. Той провежда периодични работни срещи, в които взимат участие университетски преподаватели и студенти-специалисти и аспиранти. Целта на тези срещи е да стимулират дискусии по най-новите направления В икономическата наука и свързаните с нея академични дисциплини. Специализантите и аспирантите са особено активни участници В подобни прояви. От тях те черпят идеи за своите докторски дисертации. Голяма част впоследствие заемат постове в различни университети, изследователски институти и правителствени агенции, където могат да приложат на практика придобитите знания и опит.

В момента ЦИАБ провежда две серии от периодични работни срещи. Първата се занимава с организацията в промишлеността, държавното регулиране на бизнеса и други. Втората третира монетарните проблеми и други макроикономически Въпроси и се организира съвместно с Банката на Сейнт Луис в системата на Федералния резерв.

Изграждане на нови специалисти

Дипломните работи на сту-

дентите, спонсорирани от Центъра, се публикуват под формата на работни материали и се разпространяват сред заинтересовани изследователи или институции. Често авторите се насърчават да предложат обобщен Вариант на разработките си за публикуване в пресата. Някои от дипломните работи третират изключително важни актуални проблеми и получават сериозно Вниманиe от страна на пресата и управляващите кръгове.

Успоредно с това ЦИАБ кани преподаватели от други университети да работят за период от шест месеца до една година по специализирани негови проекти. Голяма част от тези преподаватели продължават да сътрудничат на (Центъра след приключване на работата си и връщане към университетите. През 1993 г. ЦИАБ публикува шест доклада от подобни „Външни сътрудници“, подпомагайки работата на 13 щатни сътрудници и изследователи.

Докладите, изготвени от смесени екипи - от вътрешни и Външни сътрудници, третират четири основни направления:

1. Държавно регулиране на бизнеса

Ранният етап от дейността на (Центъра е съсредоточен върху изработването на оценки за финансовите разходи, свързани с държавното регулиране. Резултатите показват едно изключително тежко бюджетно бреме и изострят Вниманието на обществото и политиките към негативните ефекти от твърде строгите и лошо замислени правила за регулиране на бизнеса. Изследванията открояват начините, по които държавното регулиране спъва иновационните процеси, производителността, натрупването на капитали и повишаването на конкурентноспособността. Резултатите от изследванията спомагат за формирането на твърда обществена подкрепа за реформите В областта на държавното регулиране на бизнеса.

Бюджетни разходи за държавно регулиране

Разходите от федералния бюджет, предназначени за програми за държавно регулиране, са увеличени с 51% през последното десетилетие. През 1983 г. те са 7.7 милиарда долара, а за тази година се очаква да надминат 11.3 милиарда. Особено голямо е увеличението на разходите за регулиране опазването на околната среда.

Най-популярният доклад, издаван от ЦИАБ, е ежегодното изследване на бюджета и кадровата политика на федералните регулативни органи. Данните, представени в карето, илюстрират главните тенденции В държавното регулиране и изменящите се приоритети, като например нарастващата роля на контрола в областта на екологията.

С годините изследователска-

та работа на Центъра покрива Все по-широка гама от проблеми, свързани с държавното регулиране на бизнеса. Тя обхваща описателни и методологични разработки, както и конкретни препоръки за подобрения в правителствената политика в сферата на регулирането. В областта на методологията ударението пада Върху анализа на печалбите и разходите, произтичащи от регулирането, анализа на финансовата ефективност, оценката на риска и препоръки за конкретни подобрения. Изследванията на ЦИАБ разкриват високите разходи и учудващо ниските изгоди, свързани с някои конкретни програми за регулиране. Анализите съдържат критика на действащите правила за регулиране и открояват недостатъците на предлаганата национална индустриална политика.

В голяма част от скорошните доклади е използван икономически анализ, доказващ необходимостта от решаване на проблемите по опазването на околната среда. Изследванията третират Въпроси като рециклирането на отпадъците, глобалното затопляне и други екологични проблеми, поставени на световния форум В Рио де Жанейро през 1992 г.

2. Държавни разходи и данъчна политика

Изключително Важна част от изследователската дейност на ЦИАБ е анализът на бюджетната политика, включително реформата на данъчната система, прилагането на нови подходи за намаляване на бюджетния дефицит, по-ефективния контрол на държавните разходи и оценката на федералните програми за кредитиране. С цел насърчаване на икономическия растеж изследването на данъчната система е насочено към намиране на пътища за поощряване на спестяванията и инвестициите. Изследването идентифицира скритите разходи, свързани с държавните програми за гарантиране на кредитите за частните компании. Докладите на Центъра третират безполезността на отделянето на

огромни държавни фондове за изкуствена конверсия на военни механизми, чрез които мениджърите реагират адекватно на засилващата се глобална конкуренция.

3. Глобалният пазар

Първоначалните изследвания Върху международната икономическа проблематика са естествено продължение на работата по изчисляване на разходите, свързани със спазването на федералните правила за регулиране на бизнеса. Направена е оценка на влиянието на административните ограничения Върху потребителските бюджети В САЩ. Последвалите разработки имат по-широк обхват и анализират механизмите за ограничаване на експорта, импорта и контрола над притока на инвестиции.

Текущите изследвания на Центъра анализират разнообразните механизми, прилагани от американските компании за трайно настаняване на международните пазари. Изводите от подобна дейност дават възможност за сериозно задълбочаване на диалога по крупни международни инициативи, като Северноамериканското споразумение за свободна търговия (МАРТА) и Общото споразумение за митата и търговията (ГАТТ). Изследователите на Центъра изучават новопоявяващите се пречки пред свободния обмен на стоки и услуги и в частност засилващата се тенденция към т.нар. „зелен протекционизъм“ В много от развитите индустриални държави.

4. Управленски проблеми

Тази категория третира специфичните управленски проблеми, пред които е изправен частният сектор. През отделни периоди усилията са съсредоточени към управлението и контрола на корпорациите или към вълната от сливания и изкупувания на едни компании от други. И в двата случая докладите на ЦИАБ акцентират Върху ефективни пазарни алтернативи на държавната намеса В частния сектор.

В момента изследователите на Центъра работят върху меха-

Разпространение на резултатите от изследванията

Големи усилия се полагат за популяризирането на изследователската дейност на Центъра. За целта се използват разнообразни подходи. Самите публикации са само отправната точка. Разработена е система от четири отделни серии от публикации, Всяка от които е насочена към специализирана публика.

Първата категория се състои от кратки монографии или изследвания по отделни значими обществени, икономически или политически проблеми. Те се разпространяват сред медиите, стопанските ръководители и сътрудниците на научни институти, изявили Желание да се запознаят с тях.

Втората категория Включва разработки по актуални проблеми, които се издават В джобен формат и са насочени към същия кръг читатели. Много от тези разработки са публикувани в адаптиран вид в пресата или в специализирани издания, предназначени за студенти.

Следва сравнително по-ограничен кръг от фундаментални теоретични разработки, предназначени за изследователи, специализанти и аспиранти.

Четвъртата и най-нова серия Включва т.нар. непериодични разработки, които третират сходни на първите две серии проблеми, но се разпространяват предимно сред Журналистите. Издават се спорадично, при необходимост да се задоволи общественият интерес по някой особено наболял проблем. Те често отразяват изказвания на членове на Центъра пред Американския конгрес или предварителни варианти на по-обстойни разработки.

Публикациите и от четирите серии често се адаптират за публикуване В широк кръг Вестници и списания. Обикновено Журналистите търсят и допълнителни контакти с изследователите от Центъра. Един от показателите

за ефективността на разпространяваните разработки е, че Центърът би се разорил, ако му се наложи да откупи за рекламни цели пространството, което понастоящем се отделя В медиите за отразяването на дейността му.

Академичната основа на Центъра е едно от главните му предимства. Освен всичко друго тя доказва, че той не е институция, подчинена на специални икономически интереси. Анализите му понякога критикуват държавните субсидии за промишлеността толкова остро, колкото и държавното регулиране на икономическия живот'. Подкрепяйки каузата на свободната търговия, ЦИАБ често си навлича омразата на американските производители, които защитават политиката на протекционизъм. Може би е ирония, но подобни дуели само укрепват вярата В чистотата на подбудите на организацията. Хора, които В миналото са се отнасяли скептично към интелектуалната независимост на Центъра, сега са убедени, че той служи в интерес на частния сектор. Неговите публикации и изследователски проекти подкрепят свободата на развитие на частния сектор в условията на конкуренция.

Отзвукът от дейността на Центъра

През 1978 г. съвместната икономическа комисия към Американския конгрес публикува едно от крупните изследвания на ЦИАБ под формата на специално издание на комисията. Материалът представлява задълбочен анализ на Високата цена на държавното регулиране на бизнеса и произтичащите от него негативни странични ефекти. Огромната популярност, която получава съвместното издание на Центъра и комисията към Конгреса, служи като отправна точка за революционни промени в държавната политика В сферата на регулирането.

През 1980 г. тогавашният кандидат за президент Роналд Рейгън представя доклад за намеренията си да проведе сериозни реформи В областта на регулирането. Много

от основните положения в него са приведени В действие скоро след избирането му за президент. важно е да се отбележи, че фундаменталните тези, изложени В доклада, са заимства от изследователските резултати на ЦИАБ и други сродни организации. Конкретните препоръки включват изискването федералните регулаторни агенции да демонстрират ефективността от прилагането на дадена мярка, преди тя да бъде приета. Препоръчва се и Службата за управление на БЮДЖЕТА да поеме централизирани функции по следене ефективността на регулаторните мерки.

Много от личностите, ангажирани с изготвянето на този доклад, Впоследствие са назначени на ключови постове в президентската администрация: Джеймс Милър (директор на Службата за управление на бюджета), Уилям Нисканен и Томас Мур (членове на Съвета на икономическите съветници), Робърт Борк (член на Апелационния съд) и Чарлз Фрайд (главен прокурор).

В последните години докладите на Центъра често се поставят за обсъждане В Американския конгрес. Редица членове на правителствената администрация ги използват при вземането на важни държавнически решения.

Екип от служители на Центъра тясно сътрудничи с група сенатори за изработването на препоръки за подобряване на федералната данъчна система. Едно от предложенията Включва освобождаване на спестяванията от данък Върху общия доход. Ако бъде приета, тази мярка ще постигне важни предимства, присъщи на някои други потребителски данъци. Същевременно тя няма да натовари тежката данъчна система с въвеждането на допълнителен данък. Освобождаването на спестяванията от данъчно облагане ще стимулира частните инвестиции и икономическия растеж.

В областта на регулирането на екологията идеите на Центъра срещат широка подкрепа сред членовете на Конгреса. В началото на 1994 г. Камарата на предс-

тавителите отхвърля предложението Агенцията за опазване на околната среда да бъде издигната В статут на министерство. Решението на мнозинството е продиктувано от задълбочен анализ на разходите, свързани с тази мярка, които са оценени като прекалено високи.

Поуки за другите сродни организации

Опитът на Центъра за изследване на американския бизнес може да бъде изключително полезен за сродни организации от целия свят. Центърът е създаден на базата на богатия опит и знания на представителите на академичните среди Във Вашингтонския университет, но постепенно еволюира в зависимост от специфичните предизвикателства на дейността си и промените в американската политика.

Адаптивност към промените

С право може да се твърди, че Центърът не е статична организация. В началото на съществуването му почти цялата изследователска дейност се извършва от професори и аспиранти на Вашингтонския университет. Днес сътрудниците му са много по-богата и разнообразна група. Постоянните изследователи се подпомагат от голям брой външни сътрудници, които периодично посещават Центъра.

Обектът на изследователската дейност също се променя с годините, паралелно с промените в политическите и икономическите процеси. Една от постоянните области за изследване продължава да е влиянието на държавната намеса Върху бизнеса и икономиката като цяло. Друга подобна сфера е реформата В данъчната система с цел откриване на нови работни места. Тук Вниманието на изследователите е концентрирано най-вече Върху създаването на данъчна система, която да поощрява спестяванията и инвестициите за сметка на потреблението.

Тъй като ресурсите, с които разполага една независима изследователска институция, са твърде ограничени, от особена важност е тя да дефинира точно своите приоритетни насоки. Така например по-голямата част от сътрудниците на ЦИАБ са икономисти, въпреки че периодично се използват услугите на специалисти по политология, бизнес администрация и право. Центърът не се чувства задължен да изследва всички по-значими проблеми от американската действителност, а концентрира усилията и ресурсите си към онези области, В които е най-ефективен.

Запазване на независимостта

Най-важният аспект на интелектуалната независимост на Центъра е фактът, че той не разчита на един-единствен крупен спонсор или дори група от спонсори. Вашингтонският университет не осигурява на ЦИАБ директно финансиране, Въпреки че Центърът черпи от академичния му потенциал.

Цялото финансиране на ЦИАБ идва от частния сектор. През 1993 г. например различни негови проекти са финансирани от общо 54 компании, фондации и индивидуални спонсори. От особена важност е фактът, че изборът на изследователски области и конкретни сътрудници е дело на ръководството на самия Център. Намесата на спонсорите в този процес е недопустима. Единствената външна оценка на проектите за доклади на ЦИАБ е мнението на изследователи от сродни организации, включително и от Вашингтонския университет, което активно се търси и приветства от сътрудниците на Центъра. В добавка на това той осъществява редовни неформални контакти с други пазарно-ориентирани изследователски институти. Обменът на публикации, идеи и кадри помага на Центъра да спести известна част от по правило ограничените си финансови ресурси.

Структурирането на частния сектор

Защо Чехия и Унгария избраха различни модели за изграждането на търговските си камари

Вацлав Клаус
Министър-председател на
Република Чехия

Бях шокиран, когато преди три-четири години научих, че под огромния натиск на бизнес средите с техните изконни интереси нашият парламент е Внесъл законопроект, според който членството В Търговската камара става задължително за Всички бизнеси. Аз се обях твърдо против това, тъй като считам, че задължителното членуване В институции от рода на търговските камари представлява основният механизъм за блокиране на конкуренцията и свободната икономическа инициатива. Това противоречи на всичко мои убеждения. Ние успяхме да се преборим срещу налагането на това изискване, защото трябва да защитаваме икономическите свободи, които сме извоювали.

Цялото преустройство на нашата страна, както и на други страни, се осъществи благодарение на относителната слабост на камарите, профсъюзите и другите институции, които представляват интересите на отделни групи и ги защитават пред правителството. Ако тези институции бяха по-силни, ние никога, по никакъв начин нямаше да успеем да преустроим обществото и икономиката си.

„Задължителното членуване в

институции от рода на

търговските камари

представлява основният

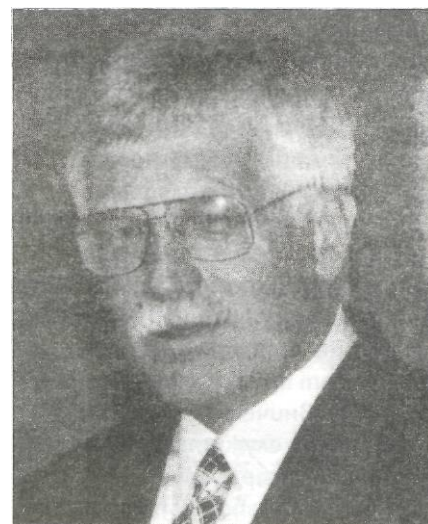
механизъм за блокиране на конкуренцията и свободната

икономическа инициатива.

— Вацлав Клаус, министър-председател на Република Чехия

Разбира се, сега, когато Чехия отново заприлича на другите западноевропейски страни, тези институции набират мощ. Те защитават интересите на отделни групи за сметка на интересите на обществото като цяло. Това е една от моите главни грижи в момента.

Хората, които Все още се борят срещу комунизма, водят една вече спечелена битка. Истинската битка се води за запазването на икономическите свободи, за съчетаването на различните интереси, без това да разруши крехкото единство на страната ни.

В ПРОДЪЛЖЕНИЕ на вече пет години Всяка седмица аз пиша уводни статии за един от Водещите чешки вестници. Скоро предстои издаването на тези статии В отделна книга. Заглавието й „Сбор, равен на единица“ олицетворява основната ми загриженост в настоящия момент.

Сбор, равен на единица, не повече. Намирам това за сериозен проблем. За мен въпросът, дали членството В различните професионални организации, търговски камари и всякакви Видове асоциации трябва да бъде задължително или доброволно, е от изключително значение.

Александър Шафарик
Генерален секретар на
Икономическата камара на
Република Чехия

През 1992 година Чешкият парламент прие закон, който Възроди Търговската камара на Чехия. Членството в нея бе задължително за всички бизнеси до месец март 1993 година, когато изменение в закона направи членството доброволно.

Камарата се старае да разшири функциите си. Тя търси начини да разпростре дейността си извън Прага, да увеличи предоставените ѝ от правителството полномощия да предлага професионално обучение и специализации и да продължи изграждането на система за обществено осведо-

нии и организира лекции и семинари, които укрепват и засилват сътрудничеството между чешки и чужди фирми. Тя консултира предприемачите относно митата и лицензите. Една от най-важните функции на камарата е да издава сертификати, удостоверяващи произхода на стоките.

Информацията заема централно място в дейността ѝ. Камарата разпространява информация за стоките и услугите, предлагани от фирмите членки. Тя поддържа контакти с около деветдесет бизнес асоциации в чужбина, като координира офертите на купувачи, продавачи и фирми, които се интересуват от съвместна дейност. Освен това членовете на камарата имат Въз-

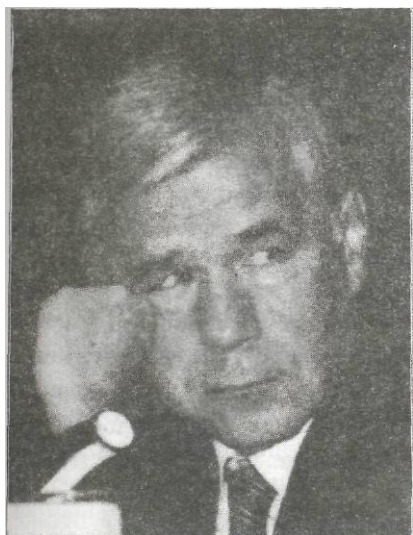
с регистрирани членове, са именно такива организации.

Основната разлика между търговските камари и организациите, защитаващи частни интереси, освен в произхода им се състои в общественно-административните функции, отредени им по закон. Ако не изпълняваха Важни икономически и административни функции, камарите биха могли да се превърнат в привилегирани организации, защитаващи частни интереси, като по този начин злоупотребяват със своите права и интереси.

Поради своята същност търговските камари, учредени според публичното право, не могат да представляват интересите на отделни страни, групи, сектори или прослойки, например тези на работодателите или работниците. Тези интереси се представляват от организации, учредени съгласно частното право. По тази причина защитата на същите тези интереси от страна на камарите е незаконна. Тъкмо обратно, търговските камари защитават икономиката като цяло и биха могли успешно да изпълняват обществените си задължения само ако включват всички бизнес организации и производства.

— Дюла Хорн, министър-председател на Унгария

Камарите, учредени според публичното право, оказват много по-голямо влияние върху организацията и развитието на икономиката, създаването и усъвършенстването на инфраструктурата и икономическото и общественото управление, отколкото камарите с доброволно членство, учредени според частното право. Всъщност ако Унгария бе възприела модела на камарите, учредени според частното право, то би съществувала опасност те да се превърнат в организации, защитаващи частни интереси. Това би позволило на централната и местната власт да запазят контрола си върху икономиката.

мяване, подпомагаща развитието на чешкия бизнес. Камарата счита поемането на контрола над търговския регистър за част от изграждането на тази система. Разбира се, основната ѝ функция - да защитава и отстоява интересите на чешкия бизнес, би била много по-лесно осъществима, ако членуването в нея ставаше автоматично.

Камарата изпълнява ключова роля при разширяването на международните контакти на Чехия. Тя урежда бизнес посещения за чешки фирми, улеснява Взаимоотношенията между чужди и местни компа-

можност да ползват бази данни на Европейския съюз.

Дюла Хорн
Министър-председател на
Унгария

Създаването на подходящи организации, изпълняващи някои общественно-административни функции, бе необходимо с оглед превръщането на унгарската икономика в модерна пазарна икономика и ограничаването на икономическата роля на държавата. Търговските камари, създадени със закон и функциониращи като самоуправляващи се институции

Петер Дунай
Генерален секретар на
Унгарската търговско-
промишлена камара

Задължителното членство в камарите е важна стъпка по пътя към постигане самоуправление на бизнеса и ограничаване на държавната намеса в икономиката. Като организации, обхващащи всички бизнеси, те са в състояние да поемат задължения, изпълнявани преди това от държавата, и да направят това ефективно и в присъщия им бизнес стил. Тези задължения включват стимулиране на търговията, организиране на панаири и изложения и контрол върху специали-

зациите. Постоянният доход, осигуряван от членския Внос, предоставя на камарите финансова независимост, която им е необходима, за да изпълняват възложените им от държавата административни задължения и да представят интересите на бизнеса като цяло.

Унгарската камара работи съвместно с националните и местните власти върху осигуряването на такава бизнес среда, която би насърчила просперитета и инвестициите. За тази цел камарата внимателно проучва мненията на бизнес средите, за да го представя адекватно пред държавните комисии.

Камарата започна и преговори с правителството за разширяване на отговорностите в такива области, като професионалното обучение и подготовката на бизнес средите за членството на Унгария в Европейския съюз. Понастоящем камарата и правителството обсъждат възможността тя да поеме представянето на страната на ключови международни пазари.

За камарата ще бъде невъзможно да постигне тези цели, ако членството в нея не е задължително. Ние считаме, че това изискване е от изключителна полза за унгарския бизнес.

Въпреки че в стремежа си да стимулират икономическия растеж Все повече демокрации се насочват към свободните пазарни механизми, много от тях откриват, че те не винаги действат успешно. Една от основните причини за неуспехите е, че прекалено често се пристъпва към структурни икономически промени, без същевременно да се предприемат необходимите промени в обществените и политическите институции. Носителят на Нобелова награда Дъглас Норт е посветил много от трудовете си на това несъответствие и неговите изследвания върху икономическото развитие в различни части на света предлагат полезни отговори на дилемите, срещани от реформаторите в икономическата и социалната област в развиващите се страни. Норт обръща съществено внимание и на ключовата роля на законите и тяхното справедливо прилагане за осъществяването на трайни икономически промени и установяването на демократични институции.

Защо някои нации забогатяват, а други си остават бедни? Задълбоченото проучване на този основен за нашето Време Въпрос помага на Дъглас Норт да стане един от носителите на Нобеловата награда.

Питър Гросман е студент, а след това и колега на Дъглас Норт в Университета Вашингтон в Сейнт Луис. Понастоящем той е председател на катедрата „Кларънс Ефроймсън“ и доцент по икономика в Университета Бътлър.

да за икономика през 1993 година. Един от Най-изявените изследователи на икономическата история, Норт разглежда този Въпрос в светлината на историческото развитие на различните икономически системи. Неговият анализ на миналото е особено полезен за нашата оценка на настоящето и определянето на стратегия за бъдещето. Както отбелязва Норт: „Нима е възможно да се препоръча стратегия, ако не се познава действието на икономическите механизми?“ Не е чудно, че световната банка, както и най-различни държавници от южноамериканските страни до страните от бившия съветски съюз търсят съветите на Дъглас Норт.

Преподавателят по икономика в Университета Вашингтон в Сейнт Луис Дъглас Норт признава, че стандартната академична неокласическа икономическа теория, макар и полезна и задълбочена до известна степен, не е в състояние да обясни защо много страни, богати на природни ресурси, не успяват да забогатеят за разлика от други, по-бедни държави. На базата на своите проучвания Норт заключава, че „лошите“ икономически системи не могат да обяснят напълно тези различия в развитието. Вместо това той смята, че икономическите системи функционират в по-широки институционни рамки и културата и идеологията като част от тях могат да подпомогнат или възпрепятстват дългосрочния икономически растеж на страните. По думите на Норт: „Историята доказва, че идеите, идеологиите, митовете, догмите и предразсъдъците наистина

са от значение.“ Поради това Норт насочва Вниманието си към Връзката между институционната рамка и икономическото развитие. Така икономическият основател на нова Влиятелна икономическа школа, наречена Нова институционна икономика или НИИ.

Според Норт не е чудно, че съвременните стратегии за развитие често се провалят или че идентични програми за реформи успяват някъде, а другаде се провалят. Причините се коренят в различията в институционните рамки в отделните страни. Норт разглежда институциите като своеобразни „правила на играта“, които приемат две форми: формални закони, като конституцията например, които систематизират допустимите обществени и икономически начини на действие, и неформални норми на поведение. Обществото обаче често се влияе и от други установени кодекси и норми, валидни за всички видове взаимоотношения. Докато е възможно, и на практика се е случвало, икономическите системи да функционират при липса на формални закони, те задължително се регулират от установените неформални норми. Така например села, едва прекрачили прага на Жизнения минимум, са се справили доста добре без закони в продължение на столетия, но винаги са разчитали на определени стандарти на обществено поведение. Тези стандарти се спазват на първо място по съвест, а после и посредством определени санкции, налагани от обществото, като например отлъчване.

Всъщност възможно е неформалните норми да оказват много по-силно Влияние Върху поведени-

В много проходящи демокрации неспособите да започнат собствена спънка за икономическите страни. Разрастването на икономическите системи в Латинска Америка а например се дължи на неизяснената собственост върху земята в този регион, на прекален държавен контрол върху икономиката и на ненужно раздути бюрократични системи. Според перуанския икономист и директор на Института за свобода и демокрация Хернандо де Сото, неформалната икономическа система в страната осигурявала над 50% от брутния вътрешен продукт а начителна протекция преди избирането на президента Алберто Фухимори през 1990 година.

Липсата на яснота по Въпросите за правото на собственост е една от главните причини милиони перуанци дълго търсят препитание извън страната. През последните две години Институтът за свобода и демокрация на де Сото, подкрепян от администрацията на Фухимори, предприема крути мерки относно регистрацията на земята. Тогава само около 20% от собствениците на земя в Перу разполагат с неоспоримо право на собственост, като за много от тях то датира още от колониални времена. Прокарани са няколко законови реформи, които позволяват на всички перуанци в срок от **30 дни да регистрират** земята, която обработват, и то по номинална цена. **През двете години след началото на кампанията на де Сото около 155 000 перуанци ре-**

състои в това, че, притежавайки правото

Продължителните забрани са друг фактор обуславящ разрастването на неформалния сектор в Перу и останалата част на Латинска Америка. Протаканията при издаването на различни видове разрешителни, необходими за работни дни, 1200 до

седем официални разрешения еднократната бизнес регистрация през 1990 година обаче бросе увеличава гла-

возамайващо.

Без регистрация, тя е причината за създаването на повече от 350 000 нови, напълно законни

бизнес регистрации в Перу. През последните две години правителството допълнително 142 милиона

ето от формалните закони. Така например може да бъде въведен закон за даряване правото на собственост, но той би бил безсмислен, ако противоречи на съществуващата практика на груповата собственост или би влязъл в сила много бавно, следвайки промените се схващания за законността. По същия начин въвеждането на закони за частно банково дело няма да има никакъв реален ефект при положение, че самата културна среда не е склонна да ги възприеме. Както ни предупрежда-

дава Норт: „Докато (формалните) правила могат да бъдат променени изведнъж, обикновено промяната на неформалните норми, ако въобще е възможна, отнема много време.“

Норт обръща също така особено внимание на това, колко съществени за ефективността и на формалните, и на неформалните норми са механизмите за тяхното прилагане. Две правителства могат да приемат едни и същи закони за икономически реформи, но в зависимост от това,

как ги прилагат на практика, те ще постигнат различни резултати. Ако едното правителство по принцип съвестно и безпристрастно защитава законите и ако новият закон не е в разрез с обществените ценности, има голяма вероятност той да постигне целите си. Но при други обстоятелства същият този закон може да не бъде прилаган или да бъде прилаган изборително, което би довело до различен начин на поведение и до различни икономически резултати. Именно

поради това Норт смята, че "икономическите системи, заимствали чужди формални закони, ще постигнат съвсем различно икономическо развитие."

Кой печели

Основен постулат на Новата институционална икономика е, че институциите, тоест правилата на играта в дадена страна, създават система от силни обществени стимули. Според Норт, „институциите се създават не непременно и дори не често в полза на обществото; по-скоро те, или поне формалните закони, се създават, за да обслужват интересите на тези, които имат Властта да създават нови закони. Законите налагат някои ограничения, но също така разкриват и определени перспективи." Един от любимите примери на Дъглас Норт е: ако в една страна на почит е пиратството, хората там ще имат стимула да станат пирати, Всъщност да станат Възможно най-добрите пирати. Ще Възникнат и ще процъфтяват пиратски организации.

Според теорията на Норт, в която институциите са правилата на играта, организациите са самите участници в нея. Организациите от типа на политическите партии, компаниите, профсъюзите и бюрократичните системи може да си поставят различни цели: някои се стремят към печалба, други към Власт, трети към престиж. Обединяващото обаче е Желанието да оцелеят и да извлекат печалби в дадените институционални рамки. Това означава, че те ще се стремят да овладеят знанията и уменията, които ще им позволят да оцелеят, а също така ще се опитат така да променят правилата, че да увеличат благата, които извличат от системата.

Докато тези участници в играта се стремят да я променят, няма причини групите, които Жънат успехи, да Желяят промени, които ще направят икономическата система по-продуктивна. Това, което облагодетелства определени групи, прекалено

Ограниченията върху обмена на Валута в Унгария причиняват неефективност

Преди Унгария да премахне ограниченията върху обмена на валута и да сложи край на държавния монопол в търговията, промишленият сектор в страната е принуден да предприема стратегии за оцеляване, които му струват скъпо и отнемат много време. Както обаче изтъква Норт, след като веднъж измени правилата на играта и институциите, които ги прилагат, частният сектор в Унгария бързо започва да извлича печалби.

Преди премахването на ограниченията през януари 1989 година валутата, необходима за закупуването на вносни стоки, се получава толкова бавно, че компаниите поддържат постоянен основни вносни резервни части и оборудване. Когато подават молба за отпускане на Валута, те умишлено завиждат, който ще им бъде необходим в близко бъдеще, тъй като одобряването на молбите често отнема около година. Друга широко разпространена практика е да се твърди, че нуждите от внос на дадена компания са от стратегическо значение за националната сигурност на страната. Унгарски експерти твърдят, че често фирми, занимаващи се с пътно строителство, са заявявали, че се нуждаят от вносно оборудване за строеж на военни авиописти. Те са знаели, че тази тактика ще осигури разглеждане на молбите им и ще им даде предимство: делянето на оскъдната чужда валута.

Сега получаването на разрешение за внос и необходимата за това валута отнема около две седмици. Преди пет години за получаването на вносна резервна част за един трактор например са били необходими средно единадесет месеца.

често Всъщност нанася Вреди на икономическото развитие на страната. Така например в много общества управляващите и поддържащите ги политически организации трупат печалби не чрез насърчаване на икономическия растеж, а чрез Възнаграждаването на определени свои поддръжници, които ги крепят на Власт. По същия начин бюрократичните системи се облагодетелстват не като стимулират производството, а като контролират разпределението на ресурсите. Бизнесът, от своя страна, просперира, ако успее да установи монопол, независимо от това, че пазарната конкуренция стимулира цялостното икономическо развитие на страната.

В съвременния свят има много примери за страни, Възприели закони, които съвсем тенденциозно потискат икономическата дейност и това става с подкре-

пата на могъщи организации. Така например в някои от бившите съветски републики правителствата поддържат и субсидират неефективни монополистични структури, а също така умишлено бавят обещаните приватизационни програми. В някои други, особено в страни от третия свят, правителствата поддържат изкуствено ниски цените на селскостопанската продукция. Това, разбира се, Влошава положението на селското стопанство, но осигурява субсидиите за някои неефективни промишлени производства и възнагражденията за онези, които помагат на Въпросните правителства да останат на Власт.

Всъщност Норт отбелязва, че в историческа перспектива обществата обикновено се стремят да запазят институциите, разпределящи богатствата. По този начин управляващите успя-

Ват по-скоро да се сдобият с поддръжници, отколкото да стимулират производството, а от това страда икономиката като цяло. Поради това е Възможно една икономическа система с години да следва курс, който определено не води към растеж, а е очевидно, че съществува алтернативен курс, който би бил много по-резултатен. Тази „зависимост от курса“, както я нарича Норт, е още една причина, поради която стабилният и дълготраен икономически просперитет е по-скоро изключение, отколкото правило В световната история.

Правилното определяне на цените не е достатъчно

От друга страна, неокласическата икономическа теория твърди, че икономическият успех В страните В условия на преход се равнява на „правилното определяне на цените,“ така че пазарите да могат да функционират нормално. Това се нарича „ефективно разпределение.“ Но това схващане е твърде статично и отчита само един времеви момент. Правилното определяне на цените В такъв момент не гарантира тяхното правилно определяне за даден период. Някои рецепти за пазарни реформи втвърдят, че ако е налице приватизация на собствеността и осво-

но ще последва икономически растеж. От друга страна, теорията на Норт подчертава необходимостта хората да повярват, че промените ще се осъществяват и прилагат системно в продължение на много години. Докато светкавичното въвеждане на революционни юридически реформи е нещо напълно възможно, общественото одобрение обикновено отнема много повече време.

Според Норт, промените Във вижданията относно институциите неизбежно са последователни. В САЩ, както той посочва, хората започнали да Вярват В съдебната система, тъй като в продължение на три столетия, година след година, тя доказвала, че защитава договорите, незави-

симо от това, коя политическа партия е на власт в момента. При продажба на собственост в САЩ купувачът може да бъде сигурен, че получава правото на собственост и това право ще бъде защитавано В политически безпристрастни съдилища. От друга страна, В бившите социалистически страни хората В най-добрия случай са скептично настроени по отношение правото на собственост, тъй като за тях то е свършено ново понятие.

Както организациите, така и институциите в едно общество са длъжни да насърчават производствените дейности. В САЩ съществуват хиляди организации, В това число малки и големи фирми, доказали, че дългосрочните производствени дейности могат да донесат определени ползи. Има и много политически групи, и цяла юридическа система, които В най-общ смисъл насърчават правото на собственост и частната стопанска дейност. Тази основна система е доказала своите способности за оцеляване В условията на резки промени. Дори и драматични поврати В технологията и политическата идеология не са успявали да дестабилизираят Съединените щати. Както изтъкват теоретичите на Новата институционална икономика, институционните рамки на САЩ не са създадени за година или за десет години. Те са били оформяни в продължение на три столетия.

Какво би могло да се каже за многото икономически системи, които в този момент изживяват прехода от комунизъм към капитализъм? През по-голямата част от историята на Русия например собствеността там била отчуждавана без предупреждение, компенсация или възможност за законово обжалване. Правото на собственост не било гарантирано. Политическите институции не насърчавали находчивите предприемачи. Затова днес Русия, а и някои други страни могат да се опитат да възприемат законите, ръководещи американската икономика, но те няма да Вдъхват на гражданите им

Държавният монопол поражда неефективност

Множество примери сочат как бюрократичните системи оскъпяват значително стопанската дейност. Това важи особено за такива основни ресурси и услуги, като телефонните линии например, върху които държавата разполага с монопол. До неотдавна телекомуникационните компании В повечето страни от третия свят бяха собственост на държавата-монополист и бяха управлявани от големи и мудни бюрократични системи. В резултат на това до 1988 година в много страни получаването на телефонна линия отнема години, въпреки драматичния прогрес в сферата на телекомуникациите, настъпил през последните две десетилетия.

Страна	Продължителност на чакането (В години)
Алжир	8,5
Аржентина	21,9
Колумбия	4,3
Египет	27,1
Гана	30,0
Индонезия	7,8
Ямайка	22,3
Малайзия	0,6
Пакистан	10,0
Филиалните	7,1
Полша	12,2
Шри Ланка	8,5
Танзания	10,9
Тайланд	3,6
Тунис	5,0
Уругвай	2,8
Венецуела	8,1
Зимбабве	5,3

доверието, което вдъхват на американците. Ако В продължение на векове правителствата на една страна своеволно са отнемали собствеността на хората, защо тези хора да вярват, че това няма да се повтори? И действително – и В Русия, и В Украйна, и В Грузия, ако трябва да споменем само няколко примера, съществуват мощни сили, които се опитват да блокират реформите.

Обезверяването

От гледна точка на новата институционална икономика даването на заден ход по отношение на реформите е нещо, което би трябвало да се очаква. Така например началото на реформите в Русия преди няколко години бе придружено от големи надежди и очаквания, но сега те са заменени от песимизъм. Според повечето наблюдатели правителството на Елцин е твърде далеч от Въвеждането на основни разпоредби по отношение на цените, собствеността и договорирането, Въпреки че тези *разпоредби са необходими* за привличането на инвеститори и осигуряване реализацията на дългосрочния икономически потенциал на страната.

Не е изминал и срокът, необходим на хората, за да се убедят, че пазарните реформи действително ще бъдат приложени. Няма сериозни основания да се смята, че законите, гласувани днес, ще бъдат В сила (или дори ще съществуват черно на бяло) след една-две години. Наистина ще е необходима планина от вяра, ако трябва две руски партии да сключат дългосрочно споразумение днес и да очакват то да се спазва неограничено дълго. И Все пак дългосрочните и надеждни договорни отношения са задължително условие за дългосрочни инвестиции и реализиране на пълния производствен икономически потенциал.

Сегашното руско правителство се отнася с безразличие дори и по отношение спазването на наказателния кодекс. По неотдавнашни данни на списание „Икономист“ полицията не се ползва с доверие и хората са скептично настроени, че „законите, приети от парламента, изобщо някога ще бъдат приложени на практика.“ Разказват се истории за криминални организации, които налагат свои собствени закони. Това често означава премахване на истинската конкуренция в бизнеса. Тези организации са се сдобили с Власт и следователно имат интерес да запазят традиционните институции В страната.

Както може да се очаква, други мощни организации се стремят изцяло да обърнат посоката на реформите. Въпреки че преди рухването на комунистическия режим съветската икономика изживява продължителен период на застой, много групи извличат облаги от институционалната структура на страната. Макар че много от тези групи са загубили голяма част от Влиянието си, не трябва да бъдем изненадани, ако установим, като използваме аналитичния метод на Норт, че те ще потърсят начини, а това е факт, да ограничат загубите си. Бившата бюрокрация се опитва да попречи на реформата, подхранвайки схващането, че освобождаването на цените и частната собственост Водят до икономически затруднения, че повечето хора са обеднели и затова пазарните реформи трябва да бъдат прекратени или поне забавени. Също така се предполага, че защитаваните от държавата монополисти ще загубят привилегиите си, но В много случаи те продължават да получават щедри държавни субсидии. В променената институционална структура възникват и други групи, възпри-

ели антиреформистки позиции. Такива са например екстремистките националистически партии, които са В състояние да привлекат на своя страна силни поддръжници.

Примерът на Русия показва колко трудно може да се окаже осъществяването на реформите и колко опасен е пътът към реализирането на истинска и трайна промяна. Въпреки че ни напомня за трудностите на прехода, Норт не е заклет песимист по отношение изгледите за успех на реформите. В действителност неговата гледна точка ни позволява да анализираме пътищата на развитие, които биха могли да подпомогнат някои страни в стремежа им към реформи. С няколко думи основният постулат 8 аналитичния метод на Норт гласи, че, давайки си сметка за уникалната институционална структура на своето общество, управляващите биха могли да изготвят специфични стратегии, отговарящи на дадените културни реалности, и едновременно с това да стимулират икономическия растеж на страната.

Тъй като това е нов подход, политическите лидери първо трябва Внимателно да анализират Връзката между институциите В съответната страна и Вероятното им отражение Върху икономиката. Основните моменти на този анализ са подчертани в списъка с предложения за стратегии.

Норт често ни предупреждава да не очакваме лесни отговори В трудния процес към трайни икономически реформи. Вниманието, отделено на аспектите на институционалната структура и промяната, би могло обаче да повиши шансовете за успех на прехода. В резултат на това много страни биха били В състояние да поддържат своя икономически растеж по-дълго.

Интегриране на европейската периферия

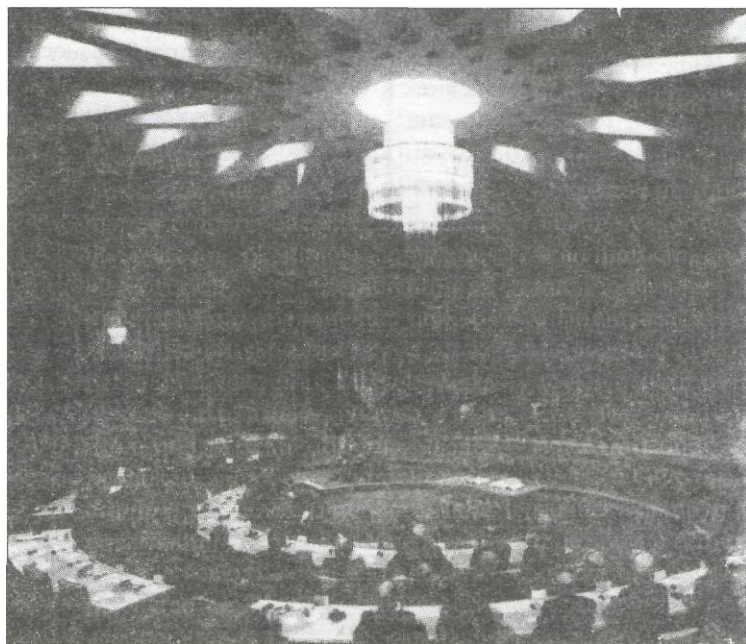
Литър С. Адам

Преди смъртта си през 1979 г. Жан Моне, архитектът на обединена Европа, успя да положи основите на голямата мечта на живота си - икономическата интеграция на Европа. свидетел на разрухата, нанесена на родната му Франция и останалата част от Европа по време на двете световни Войни, Моне ревностно вярваше в необходимостта от нова политическа и икономическа структура на континента, която да предотврати френско-германски конфликт и започването на нова европейска или световна Война.

Макар че на пръв поглед усилията на Моне бяха насочени към постигането на икономически и търговски цели, те неизменно водеха към една генерална политическа цел - формиране на единна европейска нация. Моне непоколебимо вярваше, че само икономически обединена Европа може да достигне желаните свобода и просперитет. „Народите на Европа желаят обединение“, беше казал Моне в една от речите си. „Създаването на новата общност е революция за Европа, може би най-голямата революция, на която континентът ни е бил свидетел. Ние сме на път да освободим Европа от нейното собствено минало.“

Макар малцина да го осъзнават, съвременното поколение европейски политици следва пътищата, очертани от Жан Моне.

Питър С. Адам е Журналист на свободна практика и консултант по международен бизнес. Живее и работи в северна Вирджиния, САЩ.

Подписването на Маастрихтския договор за създаването на Европейския

Независимо от доскорошните проблеми около нестабилността на обменните курсове на Валутите, рецесията, безработицата и социалното недоволство вероятността Европа да отхвърли пътя към обединение е нищожна. Заслугата за необратимостта на европейските интеграционни процеси принадлежи в голяма степен и на усилията на Моне.

Идеите на Моне са актуални и днес

Съвременното развитие на европейските процеси ясно показва защо идеите на Жан Моне са толкова актуални: конфликтът на Балканите пробуди вековните етнически вражди и доказа, че все още съществува опасност политическите размирици да застрашат демократичните промене

ни в (Централна и Източна Европа. Регионът изобилства от огнища на потенциални конфликти, което превръща сътрудничеството за постигане на стабилност на континента в главен приоритет за Европа.

Европейската интеграция е важна и поради това, че като първа мащабна инициатива от този род тя е модел за интеграционните договори, придобили широка популярност в Латинска Америка и развиващите се страни. Европейската общност е най-успешният досега опит за икономическа интеграция между суверенни държави. Тя предоставя на политици и изследователи ценна информация за Въздействието на интеграционните процеси върху икономическото развитие и демократизацията на обществото.

Европейското обединение за Въглища и стомана, Общият пазар и Европейският Валутен съюз

Първата стъпка за създаването на Европейската общност е направена през 1950 г., когато Франция, Германия, страните от Бенелюкс и Италия формират Европейското обединение за въглища и стомана, премахвайки всички бариери и ограничения пред свободното движение на Въглища и стомана между страните-членки. С активните усилия на Жан Моен през 1958 г. обединението се преобразува в Европейска икономическа общност, или Общия пазар, чиято цел е да „сближи икономическите политики на страните членки и по този начин да спомогне за икономическо развитие, регулиран и балансиран растеж, стабилност, повишаване на стандарта на Живот на населението и развитие на по-тесни връзки между членуващите в общността държави.“ Стабилността беше постигната и с една много по-важна, макар и рядко споменавана стъпка, а именно присъединяването на Германия към западната общност посредством икономическа обвързаност.

През 1973 г. към Европейската икономическа общност се присъединиха Великобритания, Ирландия и Дания и броят на страните членки нарасна от шест на девет. През осемдесетте в общността влязоха още три държави - Гърция (1981), Испания (1986) и Португалия (1986). По бремето, когато кандидатстваха за членство в ЕИО, демократичните системи на последните три държави бяха сравнително млади. Тези страни разглеждаха бъдещото пълноправно членство в общността като средство за консолидиране на демократичните промени. Високата степен на икономическо развитие на страните в ЕИО беше другата притегателна сила за потенциалните членове. държавите от ЕИО разглеждаха присъединяването на новите членове като възможност за осигуряване на регионална стабилност и подпомагане на

демократичните реформи в тези страни. Но, от друга страна, те хранеха сериозни опасения относно повишаването на конкуренцията в сферата на селското стопанство и особено в производството на плодове и вина, където новите страни членки имаха сравнителни преимущества.

Неспокойни Води

През последните години вниманието на Европейската общност беше насочено към постигане на още по-тясна обвързаност между страните членки и пълно обединение на Европа. Документът, съдържащ точния график за осъществяване на монетарен и политически съюз, станал известен като Маастрихтски договор, беше ратифициран във всяка от дванадесетте държави, но в някои от тях със сериозни трудности. В Дания бяха проведени два референдума, а във Франция и Великобритания ратификацията беше съпроводена от продължителни дебати. Перспективите за изграждане на монетарен съюз са особено несигурни, като се вземе под внимание слабостта на Европейския валутен механизъм в настоящия момент.

Валутната криза през септември миналата година принуди Европейския валутен механизъм (ЕВМ) да определи 15% марж при търгуване на валутите на страните членки с изключение на германската марка и холандския гулден, които запазиха предишния марж от 2,25%. В резултат на това високият лихвен процент в Германия принуди останалите страни да изоставят системата на фиксиран Валутен курс. Великобритания и Италия пожелаха да напуснат ЕВМ и оставиха цената на националните си валути да плава свободно на отворения пазар.

Ходът на европейската интеграция, предначертан в договора от Маастрихт, беше значително забавен от рецесията, обхванала целия континент, от продължителното високо ниво на безработица и социалното напрежение, изострено от

потока бежанци. Но въпреки несигурния климат много държави, включително скандинавските страни, Швейцария, Австрия и Турция се кандидатираха за пълноправно членство в общността.

Подпомагане на новите демокрации

В ранните години от основаването си Европейската икономическа общност подпомогна здравяването на демократичната система в Германия посредством тясната икономическа обвързаност. Съвременната европейска общност се опитва да приложи същия модел спрямо новите демокрации на континента. Разрасналата се общност успя да спечели три страни от европейската периферия - Турция, Испания и Португалия - за демократичната кауза с помощта на политическа и икономическа интеграция. Положението на Турция е малко по-особено. Тя е член на НАТО и Организацията за икономическо сътрудничество и развитие, но не е в истинския смисъл на думата европейска нация. В Турция бяха проведени редица реформи, насочени към улесняване присъединяването ѝ към Европейския съюз, но въпреки това перспективите за придобиване на пълноправно членство в близко бъдеще не са големи.

Но Все пак в Турция, както и в Испания и Португалия, стремежът към Взаимозависимост и обединение на европейските нации триумфира над идеологическото наследство и националистическите тенденции. Средите, противопоставящи се на интеграционните процеси, нямат ясно разбиране за икономическите реалности или пък то е изопачено от идеологическите догми. Тяхната политика е погрешна и корумпирана. Всяка от трите държави следва свой собствен политически курс, но крайната цел е една - утвърждаване на демократична политическа система, основана върху периодични честни и свободни избори.

От икономическа гледна точка стремежът към присъединяване

не към обединена Европа изисква от тези страни да следват специфични модели на икономически реформи. Всички те съдържат пет основни Взаимосвързани елемента:

I реформа на обществените финанси и монетарната политика (Включително Валутните курсове);

I либерализация на търговията;

I приватизация на държавните предприятия В индустрията;

* реструктуриране на икономиката и макроикономическа преориентация;

I поощряване на чуждестранните инвестиции и свободното движение на капитали.

Турция: с лице към Запада и Изтока

Когато през 1923 г. Кемал Ататюрк основава модерната Турска република, нито самият той, нито политическите му съюзници са враждебно настроени към частната инициатива. Но те наследяват икономика, парализирана от недостиг на капитали и квалифицирана работна ръка и от липсата на Жизнеспособен частен сектор - фактори, които сериозно спъват плановете за развитие на промишлеността и селското стопанство.

Републиканската народна партия на Кемал Ататюрк Възприема така наречения статичен подход за икономическо развитие. В резултат на това държавните инвестиционни банки, промишлени концерни и монополи бързо се разрастват и изместват от икономическата сцена Всички останали участници. Статичната система на Ататюрк, макар и не така строга и Всеобхватна като Съветския модел, скоро става силно неефективна и трудно податлива на промени.

В резултат на това състоянието на турската икономика непрекъснато се влошава и тя значително изостава не само от развитите индустриални държави, но и от най-бедните социалистически страни от Централна и Източна

Европа, както и от редица развиващи се страни, много от които сравнително по-бедни на човешки и природни ресурси. Сравнена с икономическите колоси на Западна Европа, Турция е икономически изостанала държава.

Турция и Европейската общност

Съвременна Турция възприема светска, прозападна насоченост още от времето на Кемал Ататюрк независимо от преобладаващото мюсюлманско население. Турция винаги е била държава с много важно стратегическо значение и през годините на студената Война служи като буфер пред съветската експанзия. По-късно, по Време на войната В Персийския залив, тя беше ценен съюзник на коалицията на Обединените нации. В бурния период след студената Война Турция Високо се цени от западните държави поради силните ѝ Връзки с балканските страни, Средния изток и Централна Азия.

Поради важното стратегическо значение на Турция Западът винаги се е стремил да я приобщи към регионални политически и военни образувания, като Северноатлантическия пакт (НАТО). Настоящото споразумение за асоцииране на страната към ЕС датира от 1964 г. През 1988 г. Турция формално се кандидатира за пълноправно членство В Европейския съюз. През 1992 г. ЕС решава да отложи приемането на страната (което на практика означава отказ), но Въпреки това предлага създаването на митнически съюз, който да влезе в сила през 1996 г. Турция ще премахне Всички ограничения за Внос на стоки, произведени В ЕС, и ще възприеме общата митническа тарифа на съюза по отношение на трети страни. Европейският съюз се задължава да премахне квотите за Внос на текстил от Турция.

Реформите В Турция

Пътят на политическите и икономическите реформи В Турция е стръмен. През периода

1960-1980 г. са осъществени три Военни преврата В отговор на правителствената политика на нарастващо гражданско насилие. След преврата от 1980 г. Военните поемат управлението посредством създадения Съвет за национална сигурност. В подготовката за завръщане към цивилно демократично управление е приета и новата конституция.

Изборите през 1983 г. полагат началото на нова ера на реформи В Турция. На политическата сцена се появява личността на Тургут Юзал, който заема поста министър-председател от 1983 до 1989 г., а по-късно става президент на страната до Внезапната му смърт през 1993 г. Юзал е твърдо убеден, че тесните Връзки със Западна Европа и другите разбити индустриални държави са Жизнено важни за модернизирването на турската икономика и разделянето ѝ с пагубното наследство на държавен контрол над стопанския Живот.

Програмата на Тургут Юзал за съживяване на икономиката се базира Върху свободно действие на пазарните сили, децентрализация, експортно-ориентирано производство, понижаване на данъците и приватизация. Основни моменти В неговата програма са поощряване на чуждестранните инвестиции, либерализация на външнотърговския режим, реформа на финансовата система и гарантиране на свободата на придвижване на капитали посредством премахване на контрола върху валутния курс и въвеждане на пълна конвертируемост на лирата. Резултатите от прилагането на програмата са впечатляващи. През осемдесетте в Турция са регистрирани рекордни нива на растеж на Брутния Вътрешен продукт. През 1990 г. той е най-Висок от всички страни членки на Организацията за икономическо сътрудничество и развитие.

Тургут Юзал предприема решителни стъпки за заздравяване на демокрацията след оттеглянето на военния режим. След възстановяването на гражданското управление в Турция са проведени три

парламентарни избори и два президентски, което гарантира мирното преминаване на Властта от едни политически сили В други с помощта на демократични конституционни средства.

Междувременно под натиска на Европейския съюз и Съединените щати са предприети реформи В затворите и особено В положението на политическите затворници. Премахната е цензурата и в момента политическите партии се развиват почти свободно. Не на последно място, успявайки да побери управлението на Въоръжените сили на свой близък политически съмишленник, Юзал съумява да установи граждански контрол Върху Всички ключови институции.

важно е да се отбележи, че политическите реформи В Турция са проведени В условия на война на правителствените сили срещу добре въоръжените кюрдски бунтовници, финансирани от заинтересовани кръгове извън страната. За съжаление обаче положителните промени В законодателството не Винаги съответстват на еквивалентни промени в общественото съзнание. С други думи, демократичната обществена култура В Турция Все още не е на необходимото ниво.

Перспективите за присъединяване на страната към ЕС подтикват управляващите среди В Турция да предприемат радикални стъпки към демократизация. Но в съзнанието на много европейски лидери Турция Все още не отговаря на изискванията за пълноправно членство В съюза. Една от реалните, макар и често премълчавани причини за неохотата на европейските политици, е страхът Западна Европа да не бъде залята от евтина турска работна сила. Някои европейски държави открито се противопоставят на включването на мюсюлманска страна в предимно християнската западна общност. Деликатният характер на тези проблеми превръща присъединяването на Турция към ЕС В трудно осъществима перспектива.

Турция Все още трябва да извърви дълъг път на реформи В

икономическата сфера. Сериозни усилия трябва да бъдат положени за овладяване на бюджетните разходи. Приватизацията е изключително бавна, а загубите на държавните предприятия, комбинирани със заеми от извънбюджетни фондове, допринасят за създаването на инфлационна среда. Новата министър-председателка Тансу Чилер обяви намеренията си да ускори темпа на приватизация и да облекчи финансовото бреме, което губещите държавни предприятия налагат върху бюджета.

Въпреки известния ръст в размера на чуждестранните инвестиции съществуват множество трудности и в тази ключова област. В изследване, проведено от Турско-американската асоциация на бизнесмените, предсказуемостта на правителствената политика и на монетарната система са оценени много ниско. За увеличаването на притока на чужди инвестиции е необходимо радикално реструктуриране на икономиката, Включително съкращаване на субсидиите за държавните предприятия и отваряне на вътрешните пазари.

Испания: държавният сектор и икономическата неефективност

Испания е приета за пълноправен член на Европейската общност през 1986 г. Първата ѝ заявка за членство датира от 1964 г. или от разцвета на управлението на генералисимус Франциско Франко, който управлява страната като военен диктатор от края на Испанската гражданска война през 30-те до средата на 70-те години. Макар че през 1970 г. Испания подписва търговска спогодба с Европейската икономическа общност, пълноправното ѝ членство е немислимо, докато Франко стои начело на управлението на страната.

След неговата смърт през 1975 г. перспективите за приемане на Испания В ЕИО значително се подобряват. От една страна, страните - членки на общността, осъзнават, че краят на диктату-

рите в Испания, Португалия и Гърция представлява уникален шанс за приобщаването на тези държави към демократичния свят. От друга страна, испанските политици ясно съзнават, че пагубното наследство на държавен контрол над икономиката я е довело до сериозно изоставане в сравнение със съседните страни. Петролната криза от средата на 70-те силно засяга испанската икономика и за Всички управляващи става ясно, че тясната интеграция със страните от Европейската общност е единствената реална възможност за постигане на икономически напредък.

В светлината на тези промени В ориентацията на испанската политика първият министър-председател на Испания след края на франкизма Адолфо Суарес разработва програма за политически реформи. През юни 1977 г. са проведени парламентарни избори, а година по-късно е приета новата конституция, В която Испания се определя като парламентарна монархия с двукамерен парламент.

Политическите и икономическите реформи са значително ускорени от социалистическото правителство на Фелипе Гонсалес, който поема управлението на страната през 1982 г. и все още заема поста. Постигната е завидна икономическа стабилност и укротяване на инфлацията. Паралелно с това дълбоките демократични промени, осигурили мирното предаване на властта, правят испанската кандидатура за членство в Европейската общност силно реалистична. През 1983 г. успешно приключват преговорите по присъединяването и през 1986 г. Испания е окончателно приета за член на общността.

Модернизация на икономиката: Испания и Европейската общност

Правителството на Гонсалес решително се заема с бърза приватизация на държавните предприятия. Маастрихтският договор за създаване на Европейски съюз поставя строги критерии

за намаляване на дефицита на държавния сектор. Това ще доведе до драстично намаляване на дълговете на държавните предприятия към банките и ще спомогне за понижаването на инфлацията.

Испания дава добър пример как приватизацията може да бъде синхронизирана с цялостно реструктуриране на икономиката. Това осигурява превръщането на новите рекапитализирани предприятия в печеливши частни компании, способни да се конкурират на световните пазари. Преди приватизацията огромният държавен сектор спъва развитието на частната инициатива, повишава цените на стоките и услугите и за потребителите, и за частните компании и изкуствено поддържа неефективни и неконкурентноспособни производства.

Много от държавните предприятия в Испания датират от тридесетте години. По времето на Франко е създаден огромен държавен конгломерат от търговски и промишлени предприятия - Националният индустриален институт (НИИ), предназначен да ускори индустриализацията в Испания. Повече от половин Век този държавен гигант контролира много сектори от икономиката - производството, рудодобива, транспорт; . други.

В началото на осемдесетте НИИ вече е морално остарял и неефективен мастодонт. Той включва над 150 промишлени и търговски предприятия и около 140 000 работници и служители и генерира годишни приходи от 22 милиарда долара. През 1992 г. НИИ произвежда 10% от brutния вътрешен продукт на Испания. Компаниите в състава му покриват ключови сектори от икономиката, като електроника, стоманодобив, корабостроене, самолетостроене и военна промишленост.

Слабостта в структурно отношение на държавно доминирани отрасли се отразява тежко върху цялата испанска икономика. Тя води до установяването на най-високите цени на електричеството и телефонните услуги в

цялата Европейска общност и оказва задържащ ефект върху развитието на капиталовите пазари. Силно зависи от крупните държавни предприятия, испанската икономика изпитва остра нужда от създаването на големи частни производствени компании. В периоди на криза държавните предприятия се осланят на подкрепа от бюджета и това довежда до изострянето на бюджетния дефицит и засилването на инфлационния натиск. За никога не е тайна, че Испания сериозно изостава от Франция, Италия и скандинавските страни.

Начален импулс за приватизацията

Налага се голяма част от предприятията в рамките на НИИ да бъдат реструктурирани, преди да бъдат предложени за приватизация. Те не притежават адекватните капиталови ресурси, управленски опит, капацитет за развитие и продуктова диверсификация, необходими за оцеляването им на международните пазари. Предприятията са приватизирани селективно, в зависимост от това, дали промяната на собствеността може да доведе до повишена ефективност.

Испанската приватизация протича в няколко направления:

1. Ускорено съкращаване на държавния дял в най-крупните монополни компании, като PERSOL (нефтопреработвателна промишленост), Telefonica (телекомуникации), Tabacalera (тютюнопреработвателна промишленост) и ENDESA (производство на електроуреди).

2. Частично раздържавяване на предприятия в рамките на НИИ и формиране на холдинговата компания TENEО. Тя трябва да контролира стратегически сфери, в които държавата има „национален интерес“. Поделенията на холдинга са като правило печеливши или потенциално печеливши компании, способни да отговорят на изискванията на глобалния пазар.

3. Селективна продажба на дялове и цели „проблемни компании“

В системата на TENEО, Включително Construcciones Aeronauticas (самолетостроене), Paradores Nacionales (хотелиерство) и Artespana (художествени занаяти).

4. Реструктуриране на губещите предприятия от областта на тежката индустрия, които нямат шанс да бъдат приватизирани (особено в стоманодобива, въгледобива, корабостроенето и отбранителната промишленост), както и някои транспортни компании. Като правило тези фирми действат в условия на стагниращи международни пазари и са силно обременени в структурно отношение. Броят на работещите в тях е силно завишен, а производственият процес е неефективен. Реструктурирането на испанската транспортна индустрия ще съкрати 26 000 работни места, но ще спести около 2 милиарда долара бюджетни разходи за субсидии.

Международният ефект от приватизацията в Испания ще бъде много по-значим в сравнение с другите страни от южната периферия на Европа. В резултат на приватизацията се очаква на международната сцена да се появят поне няколко сериозни конкурента. Испания притежава деветият по големина вътрешен пазар в Европа и потенциала компаниите ѝ да се превърнат в играчи от световен мащаб. Ето защо новоприватизираните испански компании се насочват към експанзия в Латинска Америка, където историческите и културните връзки и общият език им осигуряват сериозно предимство. Най-предпочитаните отрасли за инвестиции в Южна Америка са телекомуникациите, въздушният транспорт и тютюнопроизводството.

Инвестиране в Испания: разрастването на PEPSI

Испания се превърна в привлекателна страна за чуждестранните инвеститори благодарение на широкия вътрешен пазар и евтината работна сила. Но може би най-важните фактори за увеличаването на чуждите инвестиции са политическата стабил-

ност В страната и достъпът до европейския пазар. И двата фактора произтичат до голяма степен от членството на Испания В Европейския съюз.

Американският гигант Pepsi Со има амбициозни планове за разработването на европейския пазар с помощта на инвестиции, модернизация и откриване на работни места в Испания и Португалия. В момента Испания представлява петнадесетият по големина пазар за продуктите на Pepsi Со и шестият по големина пазар извън Съединените щати. През 1990 г. приходите от испанското поделение на компанията надхвърлят половин милиард долара. В Pepsi Со очакват продажбите им на испанския пазар да се увеличат двукратно до средата на десетилетието.

Pepsi Со оповести петгодишната си програма за капитални инвестиции, която включва внедряването на модерни информационни технологии за производството на бързи закуски и безалкохолни напитки и разширяване на ресторантската мрежа. Една от изгодите от тези инвестиции ще бъде възможността за бързо събиране и анализ на много подробна и точна маркетингова информация. Тя ще бъде Внедрена В стратегиите на компанията по отношение на планирането, продажбите, производството и логистиката.

В допълнение на това Pepsi Со закупи бутилиращите предприятия и създаде единна национална мрежа за бутилиране с висока ефективност и нарастващ капацитет, който вече достигна 400 милиона литра годишно. Двете бутилиращи предприятия, които са изцяло собственост на компанията, са сред най-модерните и най-ефективните В цяла Европа. В Pepsi Со очакват в близките пет години продажбите им в Испания да надвишат 1 милиард долара.

Kentucky Fried Chicken, веригата от ресторанти, притежавани от Pepsi Со, планира да увеличи броя им на територията на Испания от 20 на 100 до края на 1996 г. Испанският пазар се счита за осо-

бено привлекателен за продукти-те на KFC поради огромната популярност на пилешкото месо сред испанските потребители. Според независими изследвания то представлява 30% от диетата на испанците - най-високият дял в цяла Европа. Бъдещите планове на Pepsi Со включват и откриването на нови заведения от Веригата Pizza Hut. В момента на територията на Испания има 19 действащи нейни пицарии.

Презокеански инвестиции: неуспехът на испанската авиокомпания Иберия

Обединението на Европа и създаването на Единния вътрешен пазар пораждат ожесточена конкуренция между европейските компании. Те отговарят на изменените условия, като разработват разнообразни стратегии. Европейските авиокомпания се насочват към разрастване чрез стратегически презокеански инвестиции. Така British Airways придобиват 24,6% от USAir и сключват маркетингово споразумение с новите си партньори. Четири големи европейски компании - KLM, SAS, Swissair и Austrian Airlines водят преговори за сливане.

Но случаят с испанската държавна авиокомпания Иберия красноречиво доказва, че фирмите, насочени към разрастване и инвестиции в чужбина, трябва да постигнат максимална стабилност, преди да решат да напуснат защитените от правителствата национални пазари. Иберия разработва стратегия за оцеляване на Високо конкурентния европейски пазар чрез агресивна експанзия В Латинска Америка, залагайки на непрекъснатото разширяване на дейността си в този разбиващ се регион.

Иберия поема контрола над Аржентинските авиолинии след приватизационна сделка, проведена преди две години. Тя закупува 45% дял и придобива контрол над управлението на венецуелската компания Viasa Airlines и 35% от чилийската Ladeco.

Досега прилагането на този

подход води до противоречиви резултати. Въпреки че идеята е икономически обоснована, тя е реализирана по много неефективен начин и В момента Иберия е изправена пред сериозни трудности. От Иберия се очаква да осигури на аржентинския си партньор капитали и управленски опит. Противно на това приватизацията донася на Аржентинските авиолинии над 1 милиард долара дългове. В добавка на това компанията претърпява няколко стачки в отговор на намерението да бъдат съкратени работните заплати. В резултат на всички негативни фактори през миналата година загубите на компанията достигат 188 милиона долара. Аржентинските партньори са принудени да оттеглят участието си В компанията и понастоящем тя се ренационализира, т.е. най-големият ѝ акционер отново е аржентинското правителство. Управлението обаче все още се осъществява от Иберия. Венецуелската Viasa също регистрира загуби и единствено Ladeco е печеливша.

Иберия е сключила маркетингово споразумение с Carnival Airlines, неголям превозвач, базиран Във Флорида, като се надява да го използва за отправен пункт за трайно присъствие на ключовия североамерикански пазар. Агресивната стратегия за разрастване и инвестиране в чужбина може да доведе до дългосрочни изгоди, но в краткосрочен план перспективите остават донякъде бурни и неясни.

Португалия: експортна платформа към Испания, Европа и света

Реформите в Португалия са предизвикани до голяма степен от интеграцията със Западна Европа. Те довеждат до силно нарастване на чуждестранните инвестиции и полагат основите за превръщането на една малка страна в мощен регионален износител. Модернизацията на португалската икономика е съпроводена от усилия за преодоляване на наследството от най-дългото

авторитарно управление В Западна Европа - от 1926 до 1974 г. Поредица от твърдолинейни португалски управници се опитват да запазят колониалната империя, Войдики скъпи и продължителни Войни. През 1974 г. група офицери, служили В Африка и наясно с безполезността на подобни опити, застават начело на правителствения преврат, Възъл В историята като „революцията на капитаните“.

След петдесетгодишна диктатура Португалия е неподготвена за стабилно демократично устройство. Ето защо революцията на капитаните дава началото на период на многобройни опити за преврат и смяна на Временни правителства. Независимо от хаоса главните политически партии успяват да постигнат консенсус относно необходимостта от заздравяване на демокрацията. Така се ражда новата конституция от февруари 1976 г.

След национални парламентарни избори през април същата година Марио Лопес Соарес, лидер на социалистическата партия (най-голямата партия в страната), заема поста министър-председател. Той се насочва към консолидиране на демократичните реформи в Португалия посредством тясна интеграция със Западна Европа. Португалия подава заявка за членство в Европейската общност през 1977 г. и е приета през 1986 г.

Непосредствено след революцията на капитаните е проведен социалистически експеримент. Би могло да се твърди, че социализмът само засилва структурната слабост на недоразвитата португалска икономика. Национализирани са финансовият сектор, транспортът, комуникациите, химическата, стоманената, цементовата, хранително-вкусовата и други промишлености.

Както може да се очаква, национализацията довежда до отслабване на частната инициатива и намаляване на чуждестранните инвестиции. Промислеността е в тежка стагнация.

Ограничени от тесния вътрешен пазар, португалските производители осъзнават, че трябва да наблягат на експортната насоченост, но им липсват адекватните капитали за тази цел.

Португалското селско стопанство също изпада в тежко положение. Въпреки че поземлената реформа, проведена В рамките на социалистическия експеримент, довежда до радикална промяна В структурата на собствеността, акумулираните грешки при осъществяването ѝ пораж-

да политическата криза и нестабилност. Правителството не е В състояние да финансира въвеждането на модерни методи за обработка на земята, поради което Португалия продължава да внася пшеница, царевича и месо.

През 1986 г. Соарес е избран за президент и назначава Анибал Кавако Силва за министър-председател. Изправено пред предизвикателството да интегрира страната с много по-силно развитите западноевропейски икономики, правителството се заема с либерализация и реформиране на португалската икономика. Този процес започва преди присъединяването на страната към Европейската общност и продължава и до днес.

Във финансовия сектор например през 1984 г. отново е разрешена дейността на частните банки. Финансовите и валутните пазари постепенно са либерализирани. През 1990 г. са премахнати задължителните табани за банкови кредити и в момента банките притежават по-голяма самостоятелност при определянето на лихвените проценти.

В сферата на външнотърговския Живот търговските регулатори са приведени В съответствие с тарифите на ЕИО. Споразумението с ЕИО предвижда мерки за поетапно смекчаване на отрицателното Влияние на поевтиния Внос Върху португалските производители. Средата за чуждестранни инвестиции вече е сходна с тази във всички останали страни от общността.

Интеграцията се отплаща

Несъмнено Португалия получава впечатляващи краткотрайни изгоди от присъединяването си към Европейската икономическа общност. От 1986 г. насам португалската икономика регистрира темпове на нарастване на brutния вътрешен продукт, които надвишават средните темпове за общността. Това довежда до безпрецедентно повишаване на реалните доходи и до ниска безработица. За всяка година от периода 1986-1989 г. размерът на чуждестранни инвестиции се удвоява. Чуждите инвеститори бързат да се Възползват от евтината и висококвалифицирана португалска работна сила и осигурения достъп до други европейски пазари.

Приватизацията на държавните предприятия протича със стабилни темпове. И Все пак на Португалия предстои да извърви дълъг път. Въпреки че нарастващите реални доходи довеждат до бум В потребителското търсене, през 1991 г. размерът на дохода на глава от населението е едва 6700 долара, или половината от дохода в другите страни, членки на общността. Стандартът на Живот като правило е по-нисък от стандарта в другите европейски страни с изключение на Турция.

Но все пак Португалия продължава да стопява пропастта, отделяща я от останалите държави от Европейската общност. Тя постигна значителни успехи в изграждането на модерна инфраструктура и привличането на чуждестранни инвестиции, което я превръща в експортна платформа към останалата част на Европа.

Превръщането на Португалия в експортна платформа

Португалия е чудесен пример как икономическата либерализация може да доведе до прилив на чуждестранни инвестиции. По-голямата част от тях идват от други държави, членки на ЕИО. Налице е ясно изразена тенденция

от страна на големите компании инвеститори за изграждане на производствения цикъл на територията на Португалия. Предвид Високия размер на заплатите и социалните плащания В страни като Германия и Франция Португалия представлява притегателна сила за трудоемките производства, насочени към пазара на общността.

Най-големите съвместни предприятия В Португалия, основани от Фолксваген, Германия, и Форд, САЩ, отразяват точно тази тенденция. Предприятията имат за цел производството на т.нар. автомобили с многостранно предназначение, което ще им позволи да запълнят цял сегмент от европейския пазар. Ако работят при пълно натоварване на мощностите, заводите ще могат да произвеждат около 180 000 автомобила годишно и ще създадат между 12 000 и 15 000 работни места.

В заводите ще бъдат Внедрени най-новите постижения В областта на роботиката, както и системи, контролиращи производството на най-висококачествена продукция. Стандартите за построяване, оборудване и експлоатация на заводите напълно отговарят на европейските стандарти за строене и опазване на околната среда и дори ги надвишават.

Ефектът от интеграцията с Европейската общност

Несъмнено най-положителният резултат от интегрирането на Испания и Португалия с Европейската общност е стимулът, който то осигурява за демократичните реформи. Заздравявайки крехките демократични системи на Испания и Португалия, членството в ЕИО дава възмож-

ност на политиките в двете страни да постигнат Желаните от тях резултати. Нещо повече, то осигурява стабилната среда, необходима за икономически растеж, и гражданската свобода, важна за оползотворяването на възможностите на индустриализираното общество.

Икономическата интеграция на Испания и Португалия с ЕИО има и негативни ефекти, но общата картина е положителна. Може би най-положителният резултат и за двете страни е повишаването на темповете на икономически растеж след присъединяването им към общността.

Както показват по-горе описаните примери, чуждестранните инвеститори проявяват активност при използването на предимствата на по-евтината работна ръка и осигурения достъп до европейските пазари. Субсидиите, осигурени от ЕИО, значително подобряват състоянието на държавните бюджети, спомагат за изграждането на модерна инфраструктура и осигуряват социалните плащания.

От друга страна, стабилността на самата общност е поставена под въпрос в светлината на скорошните проблеми с Валутните курсове. Последвалата несигурност може да обезкуражи потенциалните инвеститори. Дефицитът В бюджета на общността, както и натискът от външни търговски партньори за либерализация могат да предизвикат съкращения на щедрите бюджетни субсидии. Нещо повече, отпускането на тези субсидии често оказва задържаш ефект Върху реформите, необходими за постигането на по-голяма ефективност и конкурентно-

способност на икономиката.

Турция очаква своето присъединяване към Европейската общност, но тя Все още е изправена пред необходимостта от икономически и политически реформи. Това само по себе си е положително за страната и дори В този случай изгодите от интеграцията надвишават разходите. За Турция е актуален Въпросът, колко стабилен ще остане курсът към реформи, ако перспективите за пълноправно членство продължават да са далечни. По-развитите европейски държави, като Австрия, Швеция и Норвегия¹, са далеч напред в списъка за присъединяване. Съществува опасността турците да се обезкуражат от продължителния си неопределен статут.

В обобщение може да се отбележи, че интеграцията не е безпрепятствен процес и не бива да се разглежда като средство за разрешаване на всички икономически и политически проблеми. Испания и Португалия изживяха сериозни трудности, като повишена безработица, предизвикана от приватизацията и реструктурирането на икономиката. Нещо повече, тясната им обвързаност с ЕИО в периода на общоевропейската рецесия само засили трудностите при структурната адаптация. Но въпреки Всичко интеграцията и съпътстващият я стремеж към повишена конкурентноспособност спомогнаха за укрепването на демократичните институции и за постигането на икономически просперитет. Интеграцията дава, ако не идеални, то поне по-добри перспективи за бъдещето.

Успява ли приватизацията в Централна и Източна Европа?

В страните от бившия Съветски блок приватизацията се намира на кръстопът. Въпреки че в страни като Чехия и Русия огромни дялове от промишлеността преминаха в частния сектор, новата форма на собственост едва сега започва да дава отражение върху дейността и управлението на фирмите, както и върху икономиката като цяло. Наскоро журналисти от списанието „Икономическите реформи днес“ разговаряха с Роман Фридман за перспективите пред приватизацията в региона. Широко признат експерт по проблемите на икономическите реформи в Централна и Източна Европа, Роман Фридман е ръководител на Приватизационния проект към Централноевропейския университет.

ИРД: Как бихте оценили влиянието на приватизацията върху икономиките в преход в Централна и Източна Европа? Успя ли тя да доведе до очакваните резултати - стимулиране на икономическия растеж и просперитет за населението в региона?

Р. ФРИДМАН: Два са основните аспекти при анализиране Влиянието на приватизационния процес. Първият се заключава В деполитизацията при Вземането

Роман Фридман е професор по икономика В Университета В Ню Йорк. Работи като съветник към множество институти и консултантски групи, които се занимават с проблемите на приватизацията и предприемачеството В Централна и Източна Европа.

на икономически решения. Политизацията беше широко разпространена В региона и варираше от държавен контрол Върху разпределението на ресурсите в икономиката до пълна държавна намеса в управлението и дейността на предприятията. Вторият аспект обхваща преструктурирането им, насочено към по-голяма ефективност.

По отношение на деполитизацията резултатите са нееднозначни. В страните, които проведоха мащабни приватизационни програми, държавата определено изгуби доминиращата си роля. Но дори В страни като Чехия, където приватизацията извървя дълъг път, държавата Все още присъства, макар и косвено. Следователно деполитизацията беше само частично постигната В по-голямата част от страните В региона и В най-малка степен В държави като Румъния например.

Що се отнася до преструктурирането на предприятията, смятам, че е твърде рано да се оцени реалното отражение на приватизацията върху този процес. Ефектът от смяната на собствеността върху управлението на предприятията ще може да се открие едва В средно- и дългосрочен план.

Много страни В региона предприеха макроикономически реформи като либерализация на цените и износния режим, които неизбежно породиха необходимостта от преструктуриране на частния и държавния сектор. Главната мисия на частната собственост трябва да бъде извеждане-

то на предприятията от преструктуриране към ускорен икономически растеж, основан върху иновациите, т. е. Върху Въвеждането на нови продукти и услуги, и към утвърждаването на нови ПРАВИЛА В бизнеса.

Приватизацията обаче има твърде кратка история, за да могат да се проявят тези резултати. Ако се счита, че страни като Полша са успели, техният успех се дължи не толкова на самата приватизация (Все пак Полша не приватизира голяма част от крупните си предприятия), колкото на появата на частния сектор и особено на утвърждаването на малкия бизнес. Доколкото приватизацията превръща процеса на вземането на решения от политически в икономически, нейната значимост е колосална.

ИРД: Кои са главните уроци от приватизацията до момента? Трябва ли страна като Чехия да предприеме различен подход към приватизацията от този в Румъния и България например?

Р. ФРИДМАН: Най-Важният урок според мен е, че за да бъде обществено и политически приемлива, приватизацията трябва да обхване колкото се може повече хора. Това означава много повече от проста разпродажба на държавни активи. След приключването ѝ трябва да се появят институции, които да гарантират ефективен корпоративен контрол, да защитават интересите на дребните акционери и индивидуалните инвеститори и да осигуряват необходи-

мата прозрачност. По този начин приватизационният процес и следприватизационната среда ще бъдат Възприети като обществено справедливи. единствен така

на необходимата политическа подкрепа за приватизацията, тъй като съвсем естествено редица хора ще бъдат засегнати от продажбата на държавните предприятия.

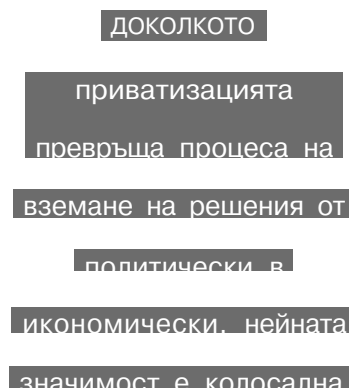
Приватизационният подход, който една страна Възприема, зависи от нейната технологична мощ. Страна със силно развита индустрия като Чехия например може да допусне посредници да контролират големи дялове от промишлеността - може би между 20 и 40% - и да реструктурират предприятията. Тази цел е постижима, когато предприятията са в сравнително добро състояние. Ако В страни като Румъния обаче бъде позволено на силни посредници да управляват икономически слаби предприятия, това може да доведе до натиск Върху правителството да оказва помощ на затруднените предприятия дори след като са преминали В частни ръце. Ето защо приватизацията не означава непременно деполитизация.

ИРД: Приватизацията е отчасти и политически процес. Каква е според вас ролята на новоизградените демократични институции в региона в този процес? Дали те подпомагат или спъват икономическите реформи?

Р. ФРИДМАН: Мисля, че е много по-важно да се отговори на Въпроса, как демократичните институции Влияят Върху икономическите реформи като цяло, отколкото само върху приватизацията. Нека разгледаме Полша. Тя не може да бъде считана като ярък пример за успех или провал на приватизацията, тъй като големите предприятия Все още не са раздържавени. Но случаят с Полша е особено характерен по отношение на Влиянието на икономическите реформи Върху обществените настроения. Около по-

ловината от населението твърдо подкрепя реформите - то гласува за политика, който издигна знамето на реформите - президента Лех Валенса, въпреки личната неопитност. Това означава, че реформаторската идея е дълбоко Вкоренена В съзнанието на голяма част от хората.

Начинът, по който демократичните институции Влияят Върху приватизацията, е сложен феномен и Варира В отделните

страни. Чехия проведе най-мощабната програма за масова приватизация, която обхваща по-голямата част от населението и спечели твърда обществена подкрепа в полза на реформите. Според политическите наблюдатели масовата приватизация допринесе за изборната победа на Вацлав Клаус. Програмата имаше и слаби страни, като например недостатъчната защита на дребните акционери и твърде силното присъствие на банките. Но правителството на Вацлав Клаус се стреми да преодолее тези проблеми и успехът му до голяма степен ще гарантира спечелването на следващите избори.

В страните, В които не се проведе масова приватизация, разпродажбата на държавната собственост не успя да се сдобие с политическа и обществена подкрепа, тъй като малко хора бяха

облагодетелствани от процеса.

ИРД: Как оценявате проблема с концентрацията на собствеността в ограничен кръг хора В резултат на приватизацията? Какви институции трябва да бъдат изградени и какво законодателство трябва да бъде прието, за да бъде преодолян този проблем?

Р. ФРИДМАН: Зависи какъв смисъл влагаме в понятието „концентрация на собствеността“. Хората, които бяха финансово облагодетелствани от предишния режим, не успяха да трансформират богатството си в значителни по размер активи. Концентрацията на собствеността се засили по-скоро В процеса на „спонтанна приватизация“. В резултат на този феномен хора, които никога не бяха притежавали значително богатство, успяха да се сдобият с голяма собственост.

Този процес беше особено силен В Унгария през осемдесетте години, когато законодателството позволяваше на директорите на предприятия да заменят премията, изчислявана като процент от печалбата, с акции от нови фирми. Обикновено това бяха фирми, които възникваха и оперираха в периферията на управляваните от тях предприятия.

Приватизацията В Словакия е още по-краен пример. Като част от Чехословакия страната започна изключително популярната и справедлива програма за масова приватизация. След отделянето ѝ от Чехия обаче Словакия коренно измени приватизационната си програма. В резултат на това на кръговете около министър-председателя Владимир Мечияр беше позволено от закона да се сдобият с държавни активи на преференциални цени. За щастие има надежда проблемът да намери разрешение. Все пак в Словакия има демократични институции като президентството, а църквата има голямо обществено Влияние. Възможно е В крайна сметка натискът, упражняван от тези среди, да доведе до възста-

новяване на по-справедлив подход към приватизацията.

От друга страна, хората, които се облагодетелстваха от присвояването на държавна собственост, ще бъдат сред най-ревностните реформите. В повечето страни, в които държавните активи са разпродадени на много ниски цени, стойността на тези активи се задържа ниска, докато реформите са в застой. Ето защо онези, които се сдобиха с държавни активи по този начин, имат интерес от ускоряването на реформите.

Русия е много типичен пример в това отношение. В добавка към корупцията и престъпността обаче един от основните проблеми в Русия е, че новите собственици на акции се интересуват много повече от запазване на работните си места, отколкото от нарастване на стойността на тези акции. Това дърпа икономиката надолу.

Страните, които позволиха разграбване на държавната собственост, ще трябва да заплатят много висока цена - недоверие в системата за корпоративен контрол. Едно от чудесата на пазарната икономика е, че хората дават парите си за закупуване на акции, без каквато и да било застраховка, защото са убедени, че компаниите са отговорни пред своите акционери. Но когато словациите или руснаците знаят, че приватизираните компании се контролират от тесен кръг хора и нямат възможност да проследят начина, по който се изразходват средствата на компаниите, те просто нямат стимул да инвестират. В крайна сметка тази ситуация води до увеличаване цената на капитала и спъва развитието на компаниите. Колкото по-пазарни са механизмите, чрез които се осъществява приватизацията в една страна, толкова по-успешен е крайният резултат.

ИРД: Съдейки по опита на страните от Централна и Източна Европа, смятате ли, че

боновата приватизация е по-ефективна от директната продажба на държавни предприятия?

Р. ФРИДМАН: Боновата разпродажба е единственият начин да бъде осъществена мащабна приватизация в Източна Европа и бившите съветски републики. Причината е очевидна: просто няма друг начин да бъде разпродадена огромната държавна собственост. Населението не разполага с достатъчно капитали, а интересът от страна на чужди инвеститори е недостатъчен. Единствените чужди инвеститори, които се настаняват в тези страни, са големи корпорации, които запазват досегашните си управленски структури. Притокът на портфейлни инвестиции посредством финансовите пазари е нищожен поради неадекватната финансова инфраструктура и липсата на достатъчно информация за състоянието на предприятията в тези страни.

Единственият начин да бъде приватизирана огромната държавна собственост е чрез раздаване на акции. Държавата не е в състояние да продаде директно голяма част от предприятията поради липса на контакти и опит, както и поради факта, че процесът е твърде централизиран. Освен това директните продажби винаги са обект на критики от страна на опозицията. Отправят се упреци, че определената цена е твърде висока или твърде ниска, че предприятието има важно национално значение и изобщо не бива да се продава, и редица други.

От друга страна, когато активите се разпределят по подобие на Чешкия модел, инвестиционните посредници продават и купуват от името на своите доверители, т. е. акционерите на приватизационните фондове. В резултат на това много чешки граждани бяха облагодетелствани от продажбата на акциите, особено когато крайните купувачи бяха стратегически чуждест-

ранни инвеститори.

Точно противоположна беше ситуацията в Унгария. Когато правителството сключи първите сделки за приватизация на държавни предприятия, то бе остро критикувано, че активите са били продадени на много ниски цени. В отговор на това правителството силю завиши цените на предприятията и отблъсна значителна част от купувачите. Като резултат приватизацията беше забавена. Забележете, че става въпрос за страната, която успя да привлече най-много чуждестранни инвестиции в целия регион.

Масовата приватизация има още едно голямо предимство. Тя дава възможност да се зародят и укрепнат пазарни институции, а от гледна точка на инвестиционния процес и икономическия растеж това е много по-важно от реструктурирането на отделни предприятия.

ИРД: В част от Вашите публикации отбелязвате, че вътрешните лица в предприятията бяха най-облагодетелствани от приватизацията в Русия и Унгария. Спомагна ли тази ситуация за отслабване на обществената подкрепа за икономическите реформи?

Р. ФРИДМАН: Трябва да се направи ясно разграничение между приватизацията в Русия и Унгария. В основата си унгарската приватизация беше спонтанен процес, чрез който управителите на предприятията си осигуриха контрол над тях. До известна степен това се различава от руската приватизационна програма, която включваше раздържавяване чрез инвестиционни бонове. За да бъде задвижен процесът, от политическа гледна точка беше най-ефикасно да се дадат преференции на Вътрешните лица. Макар че е трудно да се позовем на точна статистика, изследването, което проведохме в Русия, показва, че около 60-70% от предприятията се контролират от вътрешни лица, т. е. повече

от 51% от акциите са В ръцете на работниците и мениджърите.

Въпреки Всичко достатъчно хора са пряко заинтересовани от приватизацията, което гарантира необратимостта на реформите. Не мисля, че руското правителство би ренационализирано приватизираните предприятия. Това би било политически неприемливо и се съмнявам, че някой би се нагърбил с подобен ход.

От друга страна, не е ясно дали приватизацията В Русия успя да създаде истинска пазарна среда, която да гарантира умерен икономически растеж В средносрочен план. Причината за това е, че преминаването на акциите В ръцете на вътрешните лица доведе до редица негативни последици. То създаде среда, В която търговията на фондовата борса е силно затруднена, понеже Вътрешните лица не са склонни да продават своите акции от страх да не загубят работните си места.

Във всичко ТОВА се крие любопитен парадокс. За да бъде ускорена приватизацията, на Вътрешните лица се дават преференции при закупуването на акции. От друга страна обаче липсват адекватните институции, които да гарантират оформянето на конкурентна пазарна среда в следприватизационния период.

ИРД: По принцип В Чехия, Полша и Унгария не бяха предложени за приватизация най-крупните държавни предприятия. Смятате ли, че раздържавяването на индустриалните гиганти е от важно значение за продължаването на реформите? Очаквате ли това да се случи в близко бъдеще?

Р. ФРИДМАН: Смятам, че в Чехия има реални изгледи държавата да предложи за приватизация крупните предприятия. Положението в Унгария е много по-сложно - собствеността е толкова неясна и преплетена, че В повечето предприятия Вече не се знае кой какво точно притежава. Не е ясно също така доколко прави-

телството е решено да поеме по този път.

В Полша перспективите са още по-объркващи. В началото президентът обяви, че ще наложи вето върху приватизационната програма, но в крайна сметка не го направи. После парламентът преразгледа програмата. Други важни формации заемат противоречиви позиции. Профсъюзът Солидарност например в началото се противопоставяше на приватизацията главно защото държавните предприятия са основното му поле за действие.

Чешката програма за масова приватизация обхвана огромна част от населението и по този начин спечели твърда обществена подкрепа за реформите.

По-късно лидерите на движението публично заявиха, че приватизационната програма включва твърде малко предприятия и обхватът ѝ трябва да бъде разширен. Нещо повече, приближавашите президентски избори създадоха допълнителна неяснота.

Дали е важно от икономическа гледна точка тези гиганти да бъдат приватизирани? Според мен, по-важното е не толкова да бъдат раздържавени, колкото да станат по-малки. Приватизацията е една от Възможностите за реструктуриране и намаляване размера на тези предприятия. Ако това не бъде направено, те ще създават сериозни икономически трудности, понеже между 30 и 50% от тях не са в състояние сами да се издържат. Дефицитите от дейността им се покриват от държавния бюджет. Приватизацията дава възможност да се за-

действа един селекционен механизъм, който ще отсее нерентабилните предприятия.

За съжаление няма гаранции, че комерсиализацията на тези предприятия ще бъде ефективна. Съществува опасност правителството да продължи да се намесва В тяхната дейност и да затруднява или дори обезсмисля реструктурирането им.

Едно от най-големите разочарования от управлението на левите правителства в региона е, че те не успяха да използват връзките с традиционните социални партньори и да ги убедят в необходимостта от реструктуриране на големите държавни предприятия.

ИРД: Пишете, че финансовите институции могат да се превърнат в „гръбнак на системата за корпоративен контрол в Източна Европа“. Смятате ли, че банковата система в тези страни може да бъде реформирана така, че да се справи с тази важна функция? Що се отнася до капиталовите пазари, мислите ли, че В следващите пет години страните от Централна и Източна Европа ще успеят да изградят ефективни фондови пазари?

Р. ФРИДМАН: Винаги съм твърдял, че местните банкови институции няма да успеят да се реформират достатъчно успешно, защото те са до голяма степен изкуствено създадени. Но същевременно вярвам, че силната конкуренция В банковия сектор и особено отдръпването на държавните банки и увеличаването броя на частните ще доведат до укрепването на финансовата система.

Наблюденията ми Върху процесите В Чехия ме карат да вярвам, че трябва да бъдат дадени повече възможности за утвърждаване на система за корпоративен контрол, основана Върху фондовия пазар. Макар че ТОВА не е най-съвършената форма, тя има някои предимства пред системата, предлагана от банките. Основен недостатък на банковата систе-

ма за корпоративен надзор е, че тя защитава В по-голяма степен интересите на кредитните институции, отколкото на акционерите. Банките поставят ударението Върху редовното изплащане на кредитите, отпускани от тях на предприятията, а не Върху максимизиране стойността на акциите. Ето защо не бива системата за корпоративен контрол да се основава единствено Върху банките. Освен това допускането на чуждестранни банки на националните пазари е политически чувствителен проблем. Това обаче е задължителна предпоставка за икономически растеж в страните от Централна и Източна Европа.

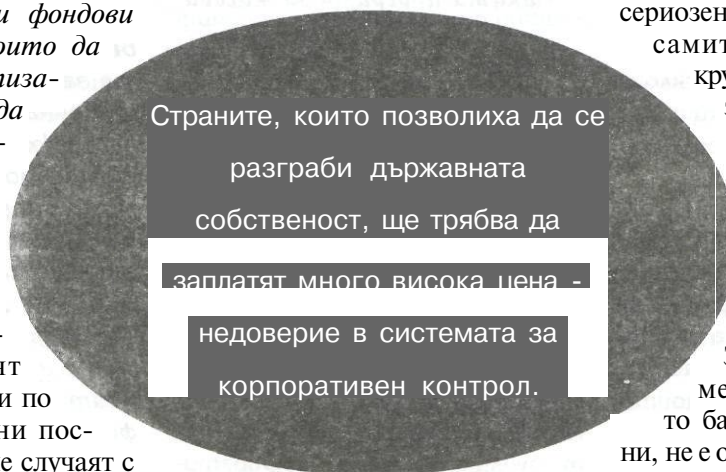
ИРД: Предвиждате ли утвърждаването на силни фондови пазари в региона, които да подпомогнат приватизационния процес и да осигуряват финансови средства на приватизираните компании?

Р. ФРИДМАН: Ако В резултат на приватизацията се появят малко на брой и големи по размер инвестиционни посредници, какъвто беше случаят с приватизационните фондове в Чехия, това спъва развитието на конкурентен фондов пазар. Повечето от сделките в Чехия се извършват извън фондовата борса, защото дяловете, които посредниците контролират, са твърде големи. По-малките акционерни дялове са с несигурно бъдеще. Цените на акциите падат, когато се смени притежателят на контролния пакет. Това е необичайно за практиката В САЩ, но не и за западноевропейските стандарти.

На фондовите пазари е отредена важна роля, но тя не бива да се надценява. В Русия развитието на фондовата борса е силно затруднено поради липсата на обективна информация за предприятията, силния Вътрешен контрол над тях и недостатъчната защи-

та на дребните акционери. В Централна Европа и особено в Чехия съществува потенциал за развитие на Живни фондови пазари, но дори там те са доминирани от шепа крупни инвестиционни агенти. От другата страна на спектъра е Полша, където просто не е налице база, Върху която да се изгради фондовият пазар - до този момент са приватизирани незначителен брой големи предприятия, а част от тях дори не отговарят на изискванията за търгуване на акциите им на фондовата борса.

Аз се надявам да се утвърдят алтернативни механизми за финансиране на приватизираните компании, като емисия на облигации, конкурентна банкова систе-

ма, може би дори достъп до международните капиталови пазари, както успяха някои чешки компании. Приватизационните инвестиционни фондове могат значително да улеснят достъпа на чуждестранните капитали до националните пазари посредством изградената си инфраструктура.

ИРД: В Чехия банките и по-голямата част от приватизационните фондове са много тясно обвързани. Това неизбежна част от масовата приватизация ли е? Дали приватизацията на самата банкова система ще успее да разреши този проблем?

Р. ФРИДМАН: В резултат от приватизацията в Чехия няколко

крупни банки станаха собственици на компании - инвестиционни посредници, които управляват повечето частни приватизационни фондове. Но това не означава, че банките притежават фондовете - те са собственост на своите акционери.

Управителите на фондовете наистина имат решаваща роля. Дребните акционери не са В състояние да влияят Върху управлението. Но Въпреки Всичко смятам, че постепенно, за период от около пет години, банките ще се отдръпнат от тази дейност. Според мен това ще бъде положително за пазара.

Разбира се фактът, че повечето банки Все още са държавни, буди тревога, но проблемът не бива да се преувеличава. Много по сериозен проблем е размерът на самите банки - те са много крупни агенти, чиито пазарни интереси често Влизат В противоречие. Банките Все пак са кредитни институции по същество и за тях е нетипично да се ангажират с управление на собственост. За щастие до този момент фактът, че повечето банки В Чехия са държавни, не е оказал негативно влияние Върху управлението и дейността на приватизационните фондове.

ИРД: В Централна и Източна Европа бяха положени огромни усилия за почти пълно раздържавяване на икономиката. Кои са главните изводи, които политиките от други части на света могат да извлекат от опита на тези страни?

Р. ФРИДМАН: Когато държавният контрол над икономиката е толкова силен, колкото беше до преди пет години в страните от Източна Европа, политическите интереси силно се срастват с икономическите и става изключително трудно, дори при наличието на политическа Воля и решимост както В Чехия, държавата да бъде изтласкана от икономиката.

Следователно един от главните изходи за другите страни е, че не бива да позволяват държавата да упражнява силен контрол над икономиката. Подобни икономики се деполитизират изключително бавно и мъчително. Възможно е дори да бъдат приватизирани, без това да гарантира пълното отдръпване на държавата.

В много страни от Латинска Америка делът на частния сектор е сравнително голям, но частната собственост беше толкова силно преплетена с държавните структури, че се налагаше да бъдат проведени мащабна либерализация и други пазарни реформи. Бразилия например поддържаше огромни импортни квоти. В интерес на частния бизнес, но това не се отразяваше положително върху икономиката като цяло.

Децентрализацията на икономиката е извод, до който светът е достигнал отдавна. За съжаление в миналото комунистическите правителства в Централна и Източна Европа пренебрегнаха този

факт. Нещо повече, те положиха Всички усилия максимално да централизират икономиките си.

ИРД: Смятате ли, че шансът, който се разкри пред част от страните - особено пред Чехия и до известна степен пред Русия, да действат бързо в условия на относителен вакуум, им помогна за кратко време да приватизират голяма част от икономиките си?

Р. ФРИДМАН: Не съм напълно съгласен или по-скоро бих отчел един нюанс, що се отнася до Чехия. По отношение на Русия не съм сигурен, че тя имаше точно този шанс. По-скоро тя успя да ускори приватизацията, като мобилизира Вътрешните лица в предприятията, за което заплати съответната цена. Подобен шанс имаше Полша, защото през 1989 г. кризата там беше толкова тежка, че населението беше убедено в необходимостта от незабавни реформи. За съжаление този шанс беше пропуснат.

В страните, които започнаха реформи и изграждане на пазарни механизми още по времето на социализма като Унгария, Полша и до известна степен Русия по времето на Горбачов, преходът към капитализъм се оказа изключително труден от политическа гледна точка. Наченките на пазарни реформи доведоха до неясноти по отношение на собствеността. За да започне приватизация, държавата трябваше, на първо място, да възстанови правото си на собственост върху предприятията. Всичко това значително забави темпа на раздържавяване.

За разлика от тях Чехия беше страната с най-силна централизация на икономиката. В резултат на съветската инвазия от 1968 г. Прадоксиално, но в един момент това се превърна в предимство. Именно тази централизация и яснота по отношение на собствеността позволиха на посткомунистическото правителство да осъществи незабавни реформи.

България: приватизационна равностметка

Мария Прохаска

Център за изследване на демокрацията

Приватизацията в България има вече тригодишна история. Периодът 1993-1995 година обхваща първите стъпки на приватизацията, изграждането и развитието на институционалната ѝ база и навлизането на процеса в неговия същински етап през последната година.

До 31 декември 1995 г. в България са приватизирани общо над 24 000 обекта. Най-голям дял сред тях заемат реституираните обекти (около 22 000), представени от магазини, ресторанти, хотели, складове, малки производствени предприятия и други. Правата на собственост върху дребната градска собственост бяха възстановени в реални граници по силата на т. нар. реституционни закони, които определят до голяма степен спецификата на съвременното развитие на частния сектор в България. Така бяха създадени благоприятни условия за изграждане на пазара на недвижими имоти и развитие на предприемаческа дейност предимно в търговията и услугите. Все още обаче има множество недоволствени реституционни молби и някои нерешени въпроси относно механизма за възмездяване на бившите собственици чрез възможности за участие в другите форми на приватизация.

През последните три години в България по методите на пазар-

ната приватизация бяха приватизирани общо 1650 обекта в общините и 534 средни и големи държавни предприятия. Макар и стартирала малко по-късно в сравнение с останалите страни от Централна и Източна Европа и изискваща повече време за подготовка и реализация на всяка сделка за покупко-продажба, приватизацията с всяка изминала година ускоряваше своя ход. През 1993 г. бяха сключени само 110 приватизационни сделки, докато през 1995 г. техният брой достигна 1504.

В съответствие със Закона за преобразуване и приватизация на държавни и общински предприятия (приет от Народното събрание през април 1992 г.) в България бе възприет силно децентрализиран подход за приватизация. Той има предимствата, че разширява обхвата на процеса раздържавяване и поддържа неговата относителна самостоятелност. Основните институции, които имат право на решение за приватизация съгласно Закона, са отрасловите министерства, Агенцията за приватизация (за държавни предприятия с национално значение - след одобрение от Министерския съвет), общинските съвети и Центърът за масова приватизация. От друга страна, участието на множество държавни органи прави трудни подготовката и реализацията на единна приватизационна стратегия. Независимо от подобреното взаимодействие между тях през последната година все още има необходимост от повече съгласуваност и по-ефективно уп-

равление на приватизацията.

Най-активни в България са общините. По своите темпове общинската приватизация неколкратно превишава приватизацията на държавни предприятия. Общо за 1995 г. са сключени 1213 приватизационни сделки за цели общински предприятия и техни обособени части.

Общинската приватизация пряко създава „реални“ собственици и е в основата на дребния и средния бизнес предимно в големите градове. Почти в половината от случаите до сделка се стига след търгове, които имат най-непосредствен касов ефект. Постъпленията от общинската приватизация, въпреки че средната стойност на един продаден обект е под 4 млн. лева, са значителни.

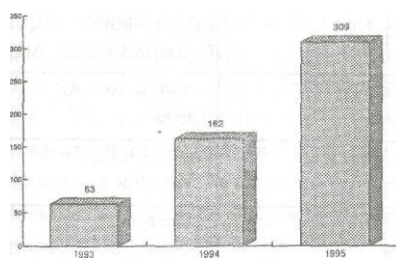
Най-важният резултат от този вид приватизация е освобождаването на общините от несвойствените им функции на собственици на общински предприятия и имоти. Тя има положителен ефект и върху състоянието на заетостта в общините. За разлика от „държавната“ приватизация относителните темпове и характеристики на общинската приватизация в България са близки до тези в Чехия, Полша и Унгария. С известна условност би могло да се заключи, че засега общинската приватизация е по-успешна от приватизацията на държавните предприятия.

За последните три години от Агенцията за приватизация и отрасловите министерства са приватизирани общо 534 обекта - собственост на държавата.

Мария Прохаска, к. ик. н. е координатор на Икономическата програма на Центъра за изследване на демокрацията

Фигура 1

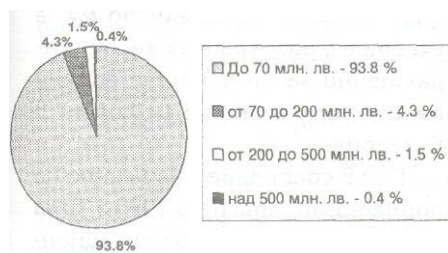
Разпределение на сключените сделки по години

Значителна част (501) от тези сделки е за малки предприятия, на които балансовата стойност на дълготрайните активи не надхвърля 70 млн. лева. Други 4,3% от общия брой представляват предприятията с активи от 70 до 200 млн. лв. Като се има предвид, че средният размер на дълготрайните активи на държавните предприятия в страната се равнява на около 100 млн. лв., очевидно приватизацията на типични по размер и стопанско значение предприятия е твърде скромна по броя на сключените сделки.

Фигура 2

Разпределение на сделките според размера на дълготрайните активи

Приватизационният процес в България се характеризира със значителна доза инерционност от гледна точка на отраслово разпределение и използвани методи. За разлика от предишните години годишната програма за приватизация за 1995 г., приета от Народното събрание през месец май при ясно декларирана политическа подкрепа, си поставя много по-амбициозни задачи. За пръв път този важен документ

има точно формулирани цели в годишен план, приоритети по отрасли и браншове, приватизационни техники, платежни инструменти и организационни мерки от страна на органите, ангажирани с подготовката на приватизацията и сключването на сделките. Независимо от това фактически постигнатите резултати през миналата година в количествено изражение и организационен план ясно показват, че са запазени тенденциите от преди.

В отраслов аспект инвеститорският интерес се насочва предимно към търговията - сключени са общо 179 сделки през последните четири години: земеделие и хранителна промишленост - 116, промишленост - 81, строителство - 62, туризъм - 48 и други.

Фигура 3

Разпределение на приватизационните сделки по отрасли

Неудовлетворителни са резултатите от хода на приватизацията в туризма и промишлеността. Причините за това изоставане се коренят най-вече в нежеланието на някои държавни чиновници в министерствата да се разделят с положението си на де факто собственици на предприятията.

Сроковете за подготовка и реализация на приватизационните сделки остават твърде продължителни. Те Варират от шест месеца до повече от година. Най-продължителен е етапът след приключване оценката на активите до сключването на договора. Това положение се дължи на от-

съствието на предприватизационен подготвителен период с участието на мениджърски екип, забавеното набиране на необходимата информация и изготвяне на правните анализи, неизяснените права на собственост върху земята и сградите на приватизиращите се предприятия и реституционните претенции.

Тези обстоятелства определят и все още незадоволителното съотношение между броя на приетите решения за приватизация и броя на сключените сделки. Така например до момента са приети общо 1543 решения за приватизация от Агенцията за приватизация и отрасловите министерства, докато сключените сделки са 534. Нерядко се стига изобщо до прекратяване на процедурата за приватизация поради влошеното междуременно финансово-икономическо състояние на дружествата и слабия инвеститорски интерес.

Все още в България се използват ограничен брой приватизационни техники, които изискват много време и са бюрократизирани в голяма степен. Продължава тенденцията до по-големите сделки да се стига чрез преговори с потенциални купувачи, а малките обекти в сферата на търговията и услугите и обособените части да се продават чрез търг. Преговорите с потенциални купувачи са най-„непазарната“ форма на приватизация и в развитите страни се прилага по изключение. Тя е неизбежно повече или по-малко бюрократизирана. От друга страна, българският закон не дава определение за понятието „потенциален купувач“. Това допълнително създава възможности за административен произвол при подбора на потенциалните купувачи и условия впоследствие сключените сделки да бъдат атакувани по всевъзможни начини. Показателен е фактът, че нито една от „крупните“ сделки на Агенцията за приватизация, сключена по този начин, не мина без последващо оспорване и скандален обществен резонанс.

Разпределението на сключени-

	Дата на сделката	Отрасъл					
1. Царев. продукти ЕАД	12.05.93	хран.-вкус.	81	USD 20			Амилум, Белгия
2. Република ЕООД	15.11.93		80	USD 2			Крафт Якобс Сушард ООД, САЩ
3. Хидропробивна техника ЕООД	10.02.94	машино-строене	97	USD 0.35	BGL 6.37	USD 0.35	Бейкърс А/С АД Дания
4. Газобетон ЕООД	11.02.94	строит.	100		BGL 5.361	DM 5.6	Итонг ООД, Германия
5. ШЗИ ЕООД	13.06.94	хран.-вкус.	70	USD 2.1	USD 4.274	USD 7	Нестле С. А., Швейцария
6. СОМАТ ЕООД	02.08.94	транспорт	55	USD 55		USD 48	Вили Бец Груп, Германия
7. Ескос Дограма ЕООД	16.09.94	дървообработване	80	DM 0.7		DM 4	Джибу ЕООД, Италия
8. Загорка ЕАД	28.10.94	пивоварни	80	USD 21.7		USD 41.4	Брюинвест С. А., Гърция
9. „Вамо-разширение“-обос. част от „Вамо“ ЕАД	03.11.94	автомобилен	100	USD 1.4		GBP 3.5	Роувър България ЕООД, Англия
10. Хотел ВИТОША ЕАД	14.12.94	туризъм	80	DM 65			Иван Зографски, Германия
11. Каменица ЕАД	25.01.95	пивоварни	70	USD 4.88		DM 31.87	Интербрю, Белгия
12. Бургаско пиво ЕООД	27.04.95	пивоварни	67	USD 5.2	BGL 33.9	USD 19.7	Интербрю, Белгия
13. Сторко ЕАД	02.11.95	хран.вкус.	80	USD 0.1	BGL 880	USD 6.5	Лукскрафт Трейдинг ООД, Англия
14. Пиринска мура ЕАД	03.11.95	дървообработване	67	BGL 185		BGL 350	Евротех ООД, Сащ - България

те сделки през 1995 г. според използваните методи и техники на приватизация е следното:

- преговори с потенциални купувачи - 269 сделки (87%);
- конкурс - 27 сделки (приблизително 9%);
- търг - 13 сделки (около 4%).

Продължава парадоксалната ситуация, при която инвеститорите по Закона за преобразуване и приватизация на държавни и общински предприятия са лишени от най-типичния способ за придобиване на участие в търговски дружества - публично предлагане на корпоративни ценни книжа. В България все още не действа институционална адекватна фондова борса. Изградените структури, наричани се борси, функционират по-скоро на аматьорски начала. Те не могат да поемат за продажба ценни книжа по смисъла на Закона за приватизация. През

втората половина на миналата година бе допълнена и доразвита нормативната база, свързана с приватизацията и инвестициите. Оттук нататък развитието на фондовия пазар В България ще зависи действително от политическата воля на правителството и финансовите институции. По-конкретно голямо значение ще има ефективната работа на Комисията по ценните книжа и фондовите борси. По принцип би следвало да се очаква значително оживление на инвестиционния процес на основата на нормална търговия с ценни книжа от приватизиращите се предприятия.

Новите собственици на приватизираните предприятия и обекти са предимно български юридически лица. Активното присъствие на българския частен бизнес в пазарната приватизация е доказателство за размера

на капиталовите натрупвания В този сектор и преодоляване недоверието и нежеланието му за участие В раздържавяването, характерни за по-ранните години на икономическите реформи в България.

Пак в сравнение с началото на приватизацията през 1995 г. бяха сключени само 4 приватизационни сделки с чуждестранни инвеститори, т. е. само 1,3% от общия им брой. По отношение на тази група участници за съжаление тенденцията е обратна. Вместо да се разширява чуждестранното участие в приватизацията, като се имат предвид всички негови предимства (обновяване на технологиите, съвременен мениджмънт и нови пазари), В действителност броят на приватизационните сделки с чуждестранни инвеститори намалява.

Българската приватизация е напълно открита за чуждестранните инвеститори и предвижда равнопоставеност им третиране с местните купувачи. През първите години бяха сключени няколко значими сделки с участието на чуждестранни фирми. От май 1993 до декември 1995 само Агенцията за приватизация е сключила около 14 големи приватизационни сделки с чужди инвеститори. Финансовите резултати от тях превишават 330 млн. щ. дол. (включително плащания, ангажименти за бъдещи инвестиции и поети или изплатени задължения).

Независимо от политическата нестабилност и неблагоприятната макроикономическа ситуация инвеститорският интерес за определени предприятия откън продължава. Проблемът е в ограниченото предлагане от българска страна на обекти за раздържавяване. Понастоящем усилено се обсъжда В професионалните среди възможността през 1996 г. да бъдат продадени на чуждестранни инвеститори някои големи предприятия с национално значение (например „Соди“-Девня) и значими дялове от Българската телекомуникационна компания и други. Все още няма пълно съгласие в изпълнителната Власт по този въпрос, а и нереалистично е да се очаква подобни сделки да се реализират за малко повече от половин година.

Постепенно се преодолява и един от основните недостатъци на възприетия В България пазарен модел на приватизация – ограниченото участие на персонала и мениджмънта в подготовката на предприятието за продажба и в самата приватизация. В сравнение с предишните години през 1995 г. се увеличи броят на сделките с работническо-мениджърските колективи. По този начин са продадени 25 цели предприятия, с което се създават подобри възможности за ефективното им управление и повишаване мотивацията на работещите В тях.

Специфична за приватизация-

та В България е и възможността да се използват различни платежни инструменти и комбинации от тях. Тук се имат предвид дългосрочните държавни облигации, емитирани по Закона за уреждане на необслужваните кредити и облигациите по външния дълг на страната. По този начин допълнително бе насърчено търсенето на предприятия за приватизация от 1994 г. насам. Замяната на дълг срещу собственост има положителен ефект и за решаване проблемите със значителната Вътрешна и външна задлъжнялост на България. Договорените плащания по приватизационните сделки за 1995 г. (включително изплатените задължения) са общо 8 180 771 хил. лева, които се разпределят по платежни инструменти, както следва:

Фигура 4

Разпределение на договорените плащания (Включително изплатените задължения) по платежни инструменти през

1995 г.

От друга страна, в резултат на Включването на дългови платежни инструменти като възможност за плащане намаляват приходите от плащания в брой. В този смисъл отново се поставя Въпросът за избора между реализацията на приватизационната сделка и размера на приходите от нея. Тази неяснота относно смисъла на приватизацията или поне за начина на съвместяване на двете цели представлява едно от най-съществените препятствия пред раздържавяването В България. Стремещът към получаване на по-значими пос-

тъпления от приватизацията, които след това да се използват за оздравяване на банковата система или социални цели, надделява като тенденция.

Характерна особеност на българската приватизация е и широкият размах на паралелната (неофициална) приватизация на държавни активи и доходи от държавните фирми В реалния сектор. Оценките за мащабите на този процес варират, но самият факт Вече не е тайна за никого, включително и за държавните институции. Учудващо е бездействието им, за да се пресекат Всички канали и механизми на незаконно присвояване. От друга страна, изгодността на ситуацията сега за определени лица ги кара да се противопоставят с всички средства на официалната приватизация. Тези обстоятелства правят особено наложително ускоряването на промяната на собствеността.

Разгледаните дотук резултати от прилагания модел на пазарна приватизация в България силно се разминават с предвижданията и Желанията на държавната администрация за ускоряване на процеса. Те изглеждат твърде скромни и на фона на постиженията на останалите страни от (Централна и Източна Европа. Има множество признаци, че досегашните методи на приватизация Все повече се изчерпват. Така естествено се наложи необходимостта да се предвидят В рамките на общата приватизационна стратегия и непазарни форми на раздържавяване, т. е. да се разработи и осъществи българска схема за масова приватизация.

След първия неуспешен опит да се приложи такъв Вариант и В България през 1994 г., при значително по-благоприятни в политическо отношение условия темата за масовата приватизация доминираше в работата на парламента и правителството през 1995 г.

Успешният от гледна точка на скорост и мащаби чешки модел на масова приватизация беше обявен в България за „класически“

и за основа на българската схема. Според приетите обаче до момента нормативни актове българският Вариант напълно се различава от чешкия по някои от най-важните характеристики - законовата уредба на приватизационните фондове, начина на подаване на заявките за придобиване на акции от участниците, класирането на заявките В търговете и други. Най-важната прилика между двата модела е общият административен подход при масовото раздържавяване.

Засега могат да се направят само първоначални оценки на подготовката и старта на масовата приватизация. Най-общото Впечатление е, че тя започна безясна и завършена концепция и необходимата подготовка.

Основните проблеми произтичат от изоставането В подготовката на нормативната база и нейната фрагментарност. Отсъствува официален документ, който да съдържа цялостната концепция на процеса масова приватизация, подкрепена от икономически анализ и оценка на перспективите на основните отрасли, браншове и структуроопределящи предприятия В икономиката на България. Всички организационни въпроси се предоставят за уреждане с подзаконови актове на изпълнителната власт. Това едва ли е особено предимство в смисъл на повече свобода на действие и възможност за проява на гъвкавост и експедитивност от страна на държавната администрация. Корекциите на модела, след като процесът е вход, Вече са много рисковани, а вероятно и невъзможни.

Тези организационни недостатъци и промените В първоначално определения график не позволяват приетата от Народното събрание програма за масова приватизация да бъде интерпретирана в адекватна рекламно-пропагандна кампания. Тези са и причините тя да не бъде възприета от потенциалните участници като цялостен процес с ясни правила и съответна мотивация за тях.

По данни на Центъра за масова приватизация две седмици

преди края на срока за регистрация малко над 10 на сто от имащите право на това българци са закупили боновете си книжки. Резултатите от последното национално представително социологическо изследване на Центъра за изследване на демокрацията, проведено В края на март 1996 г., показват, че приблизително 35 на сто от населението над 18 години В България декларират намерение да се регистрират за участие В масовата приватизация. Това са по-скоро потенциални отколкото реални участници в предстоящото масово раздържавяване, защото почти една трета от тях нямат ясна представа как ще се разпредят на следващите етапи със своите инвестиционни бонове.

Интерес представляват и данните за мотивите и подбудите на населението за участие В масовата приватизация. Те не са изненадващи, като се имат предвид общоикономическата ситуация В България и сравненията с другите страни от Централна и Източна Европа. Над 60 на сто от пълнолетните българци очакват допълнителни доходи от акциите, които ще придобият, а други 17 на сто - с участието си искат да бъдат като Всички други. Едва около 12 на сто искат по този начин да преминат от пасивна В активна икономическа позиция, като реализират правото си на участие в управлението на приватизиращото се предприятие.

Най-същественият пропуск на подготвителната кампания е стартирането на масовата приватизация без готовност В нея да се включат приватизационните фондове. С голямо закъснение българският парламент прие Закона за приватизационните фондове, който има редица предимства в сравнение с чешките нормативни документи, особено от гледна точка защитата на дребните инвеститори. Основната причина за тази ситуация е В много късното назначаване на Комисията по ценните книжа и фондовите борси и невъзможността за кратко Време тя да се справи

с произтичащите от закона задачи. В случай, че сроковете в програмата за масова приватизация не бъдат коригирани, много вероятно е приватизационните фондове да имат доста по-скромно участие в сравнение с колегите си от Чехия.

Недостатъчна е и информацията за финансовото състояние и перспективите за развитие на включените в списъка за масова приватизация предприятия. Не е приключила подготовката на правните им анализи, преобразуването на ЕООД (еднолични дружества с ограничена отговорност) В ЕАД (еднолични акционерни дружества) за някои предприятия тепърва предстои.

Независимо от тези слабости в подготовката на масовата приватизация и опасенията понякога за превес на политическите аспекти стартиралата масова приватизация в България в началото на 1996 г. може много успешно да придобие полезен икономически смисъл. Масовата приватизация е шанс, който може да доведе до бърза смяна на държавата като собственик или поне до значителното свиване на нейната позиция като такъв. Няма съмнение, че новите собственици ще се сблъскат с множество проблеми по следприватизационното управление на предприятията. Въпреки това обаче масовата приватизация ще лиши държавата от монопола й Върху собствеността, а след това всяко конкретно предприятие ще си намери най-подходящия собственик, макар и не Веднага след приключването на процеса.

Може да се очаква масовата приватизация, която нормативно е уредена не на пазарен, а на административен принцип, да доведе до сложни ефекти Върху раздържавяването Вобщие. Те Вероятно ще имат противоположно Въздействие и значение.

От една страна, номинално ще бъде раздържавена собственост за близо 90 млрд. лв., която обхваща около 20 на сто от стопанския потенциал на страната. Извършено в предвижданите из-

ключително кратки срокове (около година и половина), това би бил значителен резултат. От друга страна обаче той ще бъде в известна степен изкуствен и формален. В действителност същинската приватизация ще започне след препродажбата на придобитите акции от масовата приватизация. Има основания да се предполага, че това ще стане на произволно ниски цени и В преобладаващата си част ще представлява начин за осребряване на раздадените приватизационни бонове. Това ще доведе до изчакване от страна на инвеститорите, притежаващи реално ликвидни платежни средства. Естествено е за известно време те да се въздържат от участие В пазарната приватизация, за да придобият по-късно активите на държавните предприятия на ниските цени, по които ще ги предложат първоначалните им „собственици“ от масовата приватизация.

Бъдещето на икономическата

реформа в България ще зависи най-вече от успешния ход на приватизацията. Не бива да се забравя обаче, че тя е само предпоставка за развитието на пазарната икономика на основата на частната собственост и конкуренцията. За съжаление тази главна цел на икономическите реформи в бившите социалистически страни не винаги е правилно разбрана, а още по-малко последователно реализирана. В България са налице признаци, че на приватизацията се гледа самоцелно, сякаш тя се прави единствено за да може след това да се отчетат по-голям брой сделки или съответният етап от схемата за масовата приватизация.

Смяната на собствеността е само необходимо, но не и достатъчно условие за нормалното развитие на приватизираните и нововъзникналите частни предприятия. На България е нужна по-решителна структурна реформа и гаранции за стриктното прилагане на основните икономически закони и ефективната работа на институциите на пазарната ико-

номика.

Естествено е усилията през 1996 г. да бъдат насочени главно към нормалното протичане на масовата приватизация, но тя вече е неотделима от пазарната. За да има положителни резултати, са необходими обща приватизационна стратегия със средносрочни цели и приоритети. Важно значение за напредъка на приватизацията В България ще имат съгласуваните интереси и действия на всички държавни органи и институции. Те следва да активизират дейността си за реклама и популяризиране на възможностите за приватизация и положителните ефекти от нея. Това ще засили прозрачността на процеса, а следователно и информираността и доверието на инвеститорите и обществеността към него. Настоящата и следващите една-две години са решителни за успеха на приватизацията и икономическите реформи В България, за да не се наложи те да стартират отново след време.

Как корпоративното управление и контрол допринасят за успеха на приватизацията

Марек Хесел

За да може приватизацията да доведе до икономически растеж, хората трябва да са убедени, че средствата, които инвестират в приватизиращите се компании, ще бъдат ефективно управлявани от техните мениджъри. Подобна сигурност е характерна за страните с утвърдени системи на корпоративно управление и контрол. Тъй като икономиките в преход са в процес на утвърждаване на частната акционерна собственост, а все още нямат изградени традиции в областта на корпоративния контрол, потенциалните инвеститори в региона с право се опасяват от възможността да загубят собствеността си в резултат на непрофесионално управление или чисто присвояване от страна на мениджърите. Ето защо частните инвестиции пряко зависят от създаването на ефективна система за корпоративен надзор, подкрепена от стабилно законодателство и ясни правила в деловата практика. Настоящата статия е адаптирана от учебника по корпоративно управление на Централноевропейския университет.

давна е призната в страните с развита пазарна икономика. За икономиките в преход този въпрос придобива допълнителна важност. Липсата на национална корпоративна култура, неясната законова уредба и неефективното й прилагане създават сериозна необходимост от установяването на механизми за строг корпоративен контрол. Отсъствието на стриктни правила за контрол над действията на мениджърите на акционерните дружества може значително да изостри вътрешните и външните проблеми, които приватизацията цели да реши. Ето защо акционерните права на новите собственици трябва да бъдат подкрепени от институционална рамка, която да гарантира прозрачност, сигурност и прехвърляемост на тези права.

В този аспект приватизацията в Централна и Източна Евро-

па е изправена пред много по-сериозни трудности в сравнение с отделните приватизационни инициативи в страните с утвърдена пазарна икономика. В тях правата на собственост лесно се прехвърлят от държавата към частния сектор. Същевременно са налице изградени институции, които да гарантират тяхната ефективност и яснота. В преходните икономики масовата приватизация води до смяна на титулярните собственици на държавните активи. За да бъдат обаче реално упражнени възникващите от това права, трябва да е налице адекватна институционална рамка. Това е едно от най-големите предизвикателства пред приватизацията в Централна и Източна Европа. Масовата приватизация води до разпределение на собствеността върху множество хора, които трябва да възложат отговорността за управле-

Значимостта на корпоративния контрол, който гарантира управлението на компаниите в интерес на техните акционери, от-

Марек Хесел ръководи програмата по корпоративно управление за Централна и Източна Европа. Той е професор по мениджмънт в Бизнес училището към Фордхямптънския университет в Ню Йорк, където е директор по изследователските въпроси в Центъра за управленски науки.

Политическо управление

Корпоративно управление

нието ѝ на професионални мениджъри. Индивидуалните акционери трябва да са сигурни, че те ще управляват предприятията в техен интерес.

Значението на законодателната рамка е огромно

В развитите пазарни икономики действат редица механизми за **корпоративен контрол**. Съществуват корпоративни закони и правила, които определят ролята и отговорностите на лицата, натоварени да управляват акционерните дружества. Пазарът като цяло също служи като мощен контролен механизъм на управленското поведение, защото той застрашава съществуването на нерентабилните компании. Капиталовите пазари изпълняват подобни функции - те дават възможност на недоволните от управлението акционери лесно да се освободят от своите акции. Друг контролен механизъм е заплахата от превземане или изкупуване на зле управляваните компании от инвеститори, решени да разработят пълния им потенциал.

Утвърждаването на външните контролни механизми в Централна и Източна Европа ще отнеме известно време. Практическите резултати от законодателните механизми зависят до голяма степен от стриктното правоприлагане. За съжаление в страните от региона то е неефективно, тъй като не е подкрепено от адекватна институционална система. Що се отнася до пазарите, те ще започнат да изпълняват контролиращи функции едва когато станат достатъчно свободни и конкурентни. Капиталовите пазари са в състояние да регулират управленските действия единствено ако недоволните инвеститори имат възможност лесно да продадат своите акции, а това изисква силно развити фондови борси.

Ако преходът към пазарна икономика е успешен, в крайна сметка тези външни механизми ще се усъвършенстват достатъчно, за

да изпълняват ролята на ефективни регулатори на корпоративното управление. Този етап ще отбележи края на прехода. Но контролните механизми са Жизнено необходими именно през този период, а тяхната ефективност до голяма степен ще предопределя неговата продължителност. Всичко това очертава необходимостта от изграждане на система за вътрешен контрол. Тя се основава върху избран орган, натоварен с надзорни и контролиращи функции - борда на директорите или управителния съвет.

Отчетността е ключов елемент на системата за Вътрешен контрол

Опитът на западните страни в изграждането на Вътрешни системи за корпоративен контрол има повече от вековна история. Надзорните функции на управителните съвети изискват в тях да бъдат представени хора, които не са пряко обвързани с дейността на конкретните компании. Единствено тези директори могат да предложат наистина независима и безпристрастна оценка на състоянието на компанията и действията на нейния екип. Изпълнението на същите тези функции обаче изисква професионални познания за дейността на компанията. Ето защо управителните съвети освен външни включват и вътрешни (изпълнителни) директори. Управленската практика на всяка компания се оформя до голяма степен под влиянието на взаимодействието между тези две групи директори, както и от разпределението на правата и отговорностите между тях.

Ролята и отговорностите на управителния съвет на акционерното дружество може да бъдат изяснени с помощта на сравнение с политическата система на държавата. Веригата акционери-управителен съвет-изпълнителен екип може да се разгледа като огледално отражение на системата за политическо управление, основана върху връзките между избиратели,

парламент и правителство.

Аналогията е изключително сполучлива по няколко причини. На първо място, тя подчертава крайната цел на вътрешните контролни механизми: да утвърдят ефективна система за отчетност на изпълнителния екип пред акционерите. Основната отговорност на управителния съвет е да държи изпълнителните директори отговорни за състоянието на компанията и резултатите от тяхната дейност. На изпълнителните директори се делегират широки правомощия, за да могат на практика да управляват компанията. Но за да се осигури ефективността на това управление, те трябва да бъдат отговорни за своите действия. Както отбелязва Питър Друкер, виден американски специалист в областта на мениджмънта: „Без отчетността професионалните мениджъри се превръщат в просветени деспоти, а просветените деспоти, били те философи-платонисти или изпълнителни директори, не се задържат дълго.“

Въпросът за отчетността обаче изправя на преден план един друг проблем, а именно определянето на конкретни цели, които мениджърите **трябва** да преследват. Има разлика между това да „свършиш нещата правилно“ и „да свършиш правилните неща“ С помощта на сравнението става ясно, че на акционерите е отредено да решат какви трябва да са целите на компанията, на управителния съвет - да формулира тези цели в приложим Вид, а на мениджърите - да ги изпълнят ефективно.

И все пак корпоративният контрол не се изчерпва с въпроса за отчетността. Единственият начин, по който може да се гарантира мениджърите да са отговорни пред членовете на управителния съвет, е да се осигури отчетността на самите директори. Управителният съвет действа в интерес на акционерите и следователно неговите членове са отговорни пред тях.

Аналогията с политическата система дава възможност да се

открои още един важен аспект, а именно, че съществуването на управителен съвет само по себе си не гарантира ефективността на корпоративния надзор. Един безсилен управителен съвет не е нищо повече от формална съвкупност от представители на реалните собственици. Прекалено Властният управителен съвет също може да създаде трудности. Неправомерното използване на правомощията му може да доведе до узурпиране на властта и правата на акционерите. Когато той се опитва да изझे част от функциите на изпълнителния екип, дори и добронамерено, ефектът върху управлението на дружеството е пагубен. Точно по същия начин парламентът може реално да парализира дейността на правителството, ако се опита да се намеси в присъщите само на него функции.

Както политическото управление, така и корпоративното може да се структурират по разнообразни начини. Изборът на конкретен Вариант е продукт на историческото развитие на страната, върху което рефлектират безброй икономически, социално-политически и културни фактори. В този смисъл опитите да бъде изграден идеалният модел на корпоративно управление и контрол са обречени на провал. Въпреки това възможността за избор измежду много варианти не бива да ни заблуждава, че всички системи са социално ефективни. Много често на практика една система се създава и поддържа в интерес на онези, които имат властта да я изградят.

Колкото и да е полезно сравнението с политическото управление, то има своите ограничения. На първо място, за разлика от членовете на обществото акционерите разполагат с много силна алтернатива за защита на своите интереси посредством управителните съвети: възможността да „напуснат“ конкретната компания, продавайки своите акции.

На Второ място, Всяка демократична политическа система се опира върху разбирането, че пар-

ламентът трябва да бъде трибуна за формулиране на най-разнообразни гледни точки и интереси, като Впоследствие се стреми да намери онези компромиси, които най-добре балансират между конфликтните интереси. Тази концепция е неприложима в системата на корпоративното управление. Нещо повече, В условията на пазарна икономика Всеки модел на корпоративен контрол, който търси компромиси между противоположни интереси на собствениците, се счита за пагубен за икономическата ефективност на компанията. В един от докладите

*Съществуването на
управителен съвет само по
себе си не гарантира
ефективността на
корпоративния надзор*

на Деловата кръгла маса, която Включва представители на най-мощните американски компании, се казва следното: „Законодателните органи представляват и дават възможност за изява на най-разнообразни обществени интереси. Нашата политическа система е изградена така, че да ражда компромиси между противоположни интереси. По отношение на управлението на корпорациите подобен подход би бил икономически фатален.“

Упражняването на ефективен контрол над управленските дей-
ствие е трудна задача, която от-
делните страни решават по специфичен начин. До голяма степен разликите В системите на корпоративно управление и контрол се предопределят от характеристи-

ките и структурата на акционерната собственост. От това, кои са собствениците и по какъв начин Желаят да бъдат представлявани, зависи какво и как го правят самите управителни съвети.

Въпросът точно чии интереси следва да бъдат представлявани и защитавани, предизвиква много разногласия. Дали управителните съвети следва да защитават интересите единствено на онези, които са вложили финансови средства В компаниите, или и на онези, които „инвестират“ в тяхната дейност под други форми? Каква е цената, която компанията трябва да заплати, ако постави едната група интереси пред другите? Кой следва да заплати тази цена? Това са изключително важни въпроси за страните от Централна и Източна Европа, тъй като в тях много групи претендират за правото на контрол над дейността на компаниите.

Това са много трудни въпроси, тъй като се докосват едновременно до проблемите за справедливостта и ефективността. Но както отбелязва Джон Кофи, виден американски учен в областта на корпоративното управление, „най-важните Въпроси Винаги комбинират В себе си и справедливостта, и ефективността“. Ето защо всеки опит да бъдат дадени еднозначни отговори е обречен на неуспех. Ако германците ценят своята социално-икономическа система, която им дава сигурност „от люлката до гроба“, американците пък предпочитат своята американска мечта за бързо забогатяване, тръгвайки от нулата. Всяко от тези две общества е готово да заплати цената за своя избор. Различията от този род са дълбоко Вкоренени в националната история. Това е извод, който страните В преход следва добре да запомнят, особено когато натискът на Времето ги принуждава да търсят и имитират утвърдени другаде модели.

Смела стъпка в чилийските реформи - приватизация на пенсионната система

Луис А. Ларайн

Измeждy Всички икономически и социални реформи, проведени В Чили през седемдесетте и осемдесетте години, стъпката, която предизвиква най-силен международен интерес, е приватизацията на чилийската пенсионна система. Това се дължи главно на две причини. На първо място, повечето традиционни икономически реформи следват до голяма степен познатите от класическата икономическа теория модели, прилагани Вече В разбитите държави. Въпреки че реформата В чилийската пенсионна система е подчинена на икономическата логика, тя не следва нито един познат практически модел. Наложил се да бъдат създадени изцяло нови механизми за управлението на приватизирани пенсионни фондове.

Втората причина за огромния интерес е, че проблемите, към които е насочен процесът, са актуални за Всички страни по света независимо от нивото на икономическо развитие. Страни с различни пенсионни системи рано или късно ще бъдат изправени пред необходимостта от реформи В тази сфера. В Съединените щати например планираната реформа в здравеопазването Вероятно ще засегне и системата за социално осигуряване, и регулираната от държавата пенсионна програма.

Икономическите реформи В Чили

Реформата на пенсионната система В Чили представлява смело отклонение от традиционните икономически мерки. Ефективното функциониране на при-

ватизирани фондове обаче не било възможно, без проведените В страната други класически икономически реформи. Осъществена е радикална реформа в областта на капиталовия пазар и приватизация на банковата система, която по времето на Салвадор Алиенде (1970-1973) е съсредоточена В ръцете на държавата. Този ход освобождава лихвения процент, строго фиксиран дотогава от правителството. Без тази стъпка би било немислимо осигуряването на адекватна възвръщаемост и разнообразие от финансови инструменти,

необходими на инвеститорите за диверсифициране на финансовия портфейл и намаляване на риска.

Поредицата радикални фискални реформи, проведени между 1975 и 1979 г., значително намаляват разходите за заплати В бюджетната сфера, като същевременно въвеждането на данъка Върху добавената стойност увеличава приходите В държавния бюджет. И наистина през 1980 г. Чили има сериозен бюджетен излишък, средствата от който се използват успешно за финансирането на първия етап на пенсионната реформа. Строгата финан-

Основни моменти в програмата за приватизация на чилийската пенсионна система

/ Осигуряване по-високо ниво на възвръщаемост на инвестициите и привли-

Чилийската пенсионна система е била изцяло подчинена на държавата. До 1980 г. всички пенсионни фондове са били държавни. Това е било предизвикано от необходимостта да се осигури висока възвръщаемост на инвестициите, за да се покрие дефицитът в бюджета. До 1980 г. всички пенсионни фондове са били държавни. Това е било предизвикано от необходимостта да се осигури висока възвръщаемост на инвестициите, за да се покрие дефицитът в бюджета.

/ Стимулиране развитието на капиталовия пазар и дейността на компаниите.

Чилийската пенсионна система е била изцяло подчинена на държавата. До 1980 г. всички пенсионни фондове са били държавни. Това е било предизвикано от необходимостта да се осигури висока възвръщаемост на инвестициите, за да се покрие дефицитът в бюджета.

/ Ускоряване на приватизацията. Частната пенсионна система осигурява крупните институционални купувачи, необходими за раздържавяването на големите пред-

Чилийската пенсионна система е била изцяло подчинена на държавата. До 1980 г. всички пенсионни фондове са били държавни. Това е било предизвикано от необходимостта да се осигури висока възвръщаемост на инвестициите, за да се покрие дефицитът в бюджета.

/ Поощряване на вътрешната конкуренция. Свободната конкуренция е гаранти-

Чилийската пенсионна система е била изцяло подчинена на държавата. До 1980 г. всички пенсионни фондове са били държавни. Това е било предизвикано от необходимостта да се осигури висока възвръщаемост на инвестициите, за да се покрие дефицитът в бюджета.

сова дисциплина и далновидното управление водят до спад на инфлацията от 700% през 1973 г. на 10% през 1980 г. С преодоляването на инфлационния натиск финансовата система вече може да разчита на дългосрочна Възвращаемост от инвестициите.

След успешните реформи чилийското правителство Вече може да съсредоточи усилията си Върху подмяната на старата разходно-покривна пенсионна система с фондова. В самата същност на нефондовата система са заложени усложнения В дългосрочен план. Един от най-големите проблеми е липсата на строга Връзка между приходите и разходите, което създава предпоставки за безотговорно и неефективно разпределение на ресурсите. Проблемът допълнително се усложнява от факта, че резултатите от безотговорните действия проличават едва след десетина години.

За да илюстрираме дългосрочния ефект от тази тенденция, ще изследваме съотношението на активно работещите към пенсионерите при старата система. През 1960 г. това съотношение е 8,6, но до 1979 г. то рязко спада и достига 2,5. На пръв поглед този спад може да се обясни със застаряването на населението. През 1960 г. обаче броят на хората на Възраст над 60 години е 15,6% от броя на хората между 20 и 60 години, а през 1980 г. - 16,7% т.е. на практика не съществува сериозна промяна Във възрастовата структура на населението. Данните показват, че старата разходно-покривна система, при която пенсиите се финансират от текущите данъчни постъпления, има фундаментален дефект - тя предвижда изплащането на средства, надвишаващи реалните приходи.

Това е главната причина, обусловила решението за радикална замяна на разходно-покривната система с фондова, а не за частични реформи в старата система. Най-слабото място на нефондовата система е нейният замисъл и Всякакви изолирани поправки биха довели до обратен на

Избор на нова пенсионна система

Съществуваха две възможности за избор на нова пенсионна система, основана на принципа на индивидуалната капитализация: класическа застрахователна схема или акумулиране на пенсионни фондове.

При застрахователната схема работещите сключват договор със застрахователна компания за изплащане на пенсионни осигуровки срещу периодично внасяне на премии. Връзката между размера на вноските и получаваните пенсии се определя почти изцяло от дългосрочния лихвен процент при сключването на договора. Главното предимство на тази схема е, че работещият знае със сигурност размера на бъдещата си пенсия. Това обаче се осъществява при поемане на голям риск от страна на застрахователната компания, а недоразвитият чилийски фондов пазар не предлага адекватни механизми за хеджиране на дългосрочния риск. Застрахователят би могъл да намали риска чрез заделяне на значителни средства за резерви. Но това би издигнало бариера пред ефективното навлизане на пазара и би притъпило конкуренцията. Нещо повече, икономическата ситуация би довела до запазване на риска, тъй като недостатъчното финансиране е винаги уязвимо от икономическите трудности. Ето защо правителството решава, че тази схема е нежелателна, понеже всички изброени фактори могат да доведат до неоправдано повишаване на цената ѝ.

Следователно единственият разумен избор е система, основана върху акумулирането на фондове при фиксиран размер на вноските. При нея размерът на изплащаните пенсии зависи от нивото на възвръщаемост на инвестираните средства. И макар че по-голямата част от риска се поема от индивидуалните вносителите, рискът за цялата система е сравнително нисък. Тя позволява и по-силна вътрешна конкуренция, тъй като няма нужда от огромни капитали. За намаляване на индивидуалния риск е създаден план за спестяване, целящ увеличение на размера на пенсиите или повдигане на възрастовата бариера за пенсиониране.

търсения ефект. Нещо повече, те биха могли да предизвикат дестабилизиране на финансовата система на страната.

Чилийското правителство отхвърля идеята банките да управляват частните пенсионни Вноски посредством доверителни фондове. Като начало се смята, че управлението на банките ще доведе до конфликт на интереси, тъй като те биха инвестирали средствата предимно в банкови депозити. На второ място съществуват съмнения относно финансовата стабилност на банките и ефикасността на банковия надзор.

През 1982 г. Чили преживява криза на капиталовия пазар, предизвикана от ограничения приток на финансови ресурси В Латинска Америка поради кризата с Външния дълг. Тъй като външните източници на финансиране рязко намаляват, правителството е принудено да съкрати бюджетните разходи. Това причиня-

ва рецесия и БВП спада с 14%. Драстичният спад на икономическата активност повлиява негативно върху финансовия сектор. Компаниите не са в състояние да обслужват дълговете си и следва Вълна от банкрути. Правителството полага усилия за заздравяване на финансовия сектор и паралелно с това ренационализира банките. Впоследствие банките отново са продадени на частни инвеститори.

Кризата на капиталовия пазар В Чили затвърждава убеждението, че частните пенсионни фондове не бива да бъдат контролирани от банките. За управлението на пенсионната система са необходими частни институции, действащи В условия на свободна конкуренция. За тази цел са създадени специални нови институции, така наречените Управление на пенсионните фондове (УПФ). Те се учредяват от частни инвеститори, изпълняващи функциите на финансови агенти

и посредници на ръководените от тях фондове, но не и на собственици. Създадена е и отделна институция, наречена Пенсионен фонд, която съхранява депозитарните Вноски и печалбите от тяхното инвестиране.

Инвестициите: балансиране между риск и Възвръщаемост

Размерът на изплащаните пенсии зависи от възвръщаемостта на инвестициите. Прогнозните изчисления показват, че при новата система пенсионирането на мъже на 65-годишна възраст и на Жени на 60-годишна Възраст при пенсия В размер на 75% от дохода през последната им работна година изисква инвестираните средства от фондовете да носят 4% годишна печалба. Това е напълно съвместимо с потенциала на чилийската икономика. Следователно ефективността на системата е съвсем реална при положение, че Управленията на пенсионните фондове успеят да инвестират акумулираните средства В оптимален портфейл от финансови инструменти.

Преследването на Желаната Възвръщаемост и поощряването на конкуренцията между частните пенсионни фондове с цел привличане на повече участници в тях трябва да бъдат балансирани с интересите и сигурността на индивидуалните вносители. Свободната конкуренция е гарантирана с възможността Вносители те свободно да прехвърлят средствата си от един фонд В друг. По този начин Управленията по-

лучават силен стимул за предлагане на Висококачествени услуги на конкурентни цени и предоставяне точна и изчерпателна информация на вложителите за възвръщаемостта от инвестициите.

За гарантиране на сигурността и адекватна капитализация на фондовете работниците се задължават да Внасят 10% от облагаемия си доход В пенсионната система. С цел намаляване на риска в законодателството са включени изисквания за диверсификация на инвестициите. В началото се дава предимство на инвестициите В дългови инструменти поради три причини: първо, инвестициите в книжа, гарантирани от държавата, спомагат за изграждане на доверие В новата система; Второ, то помага на правителството да разреши проблемите с Външната и вътрешната задлъжнялост и трето, в началото на реформата капиталовият пазар не предлага други сериозни алтернативи.

Появата на акциите

Впоследствие се зараждат и други инвестиционни възможности. Най-важните от тях са сделките с акции на чилийски компании. Това не само подобрява избора на Управленията на пенсионните фондове, но и осигурява по-Висока възвръщаемост на инвестициите. Същевременно спомага за намаляване на дълговата зависимост на чилийската икономика и осигурява нови източници за финансиране на компаниите, сериозно засегнати от кризата

през 1982 г.

Активността на пенсионните фондове на фондовата борса е сериозен индикатор за нарастващото им значение и влияние. През 1980 г. обемът на акциите, търгувани на борсата, е 6,1 милиарда долара, докато през 1985 г., непосредствено след кризата, той спада на 2,4 милиарда. Скоро след това на УПФ е разрешено да придобиват акции на борсата. До 1985 г. те нямат право на такива сделки, което пък ги опазва от последствията от краха на фондовия пазар. В резултат на Включването на пенсионните фондове на пазара през 1989 г. обемът на търгуваните акции нараства на 9,5 милиарда долара, а през 1990 и 1991 г. са регистрирани изненадващо високи нива - съответно 12,2 и 27 милиарда.

Ускоряване на приватизацията

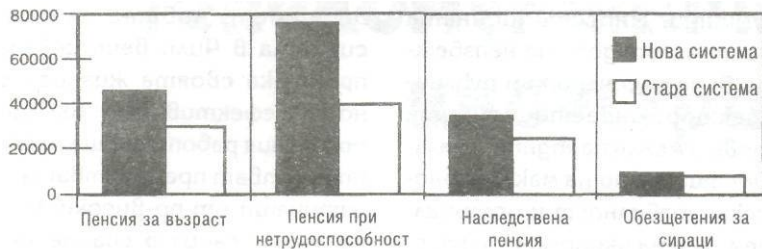
Освен положителното Влияние върху капитализацията на компаниите възможността за инвестиране В акции изиграва важна роля В правителствената програма за приватизация на държавните предприятия. Частната пенсионна система, която акумулира значителни средства за инвестиране, се превръща в крупен купувач на акции от приватизираните компании. Това е Жизнено важно за успеха на приватизационната програма, която се нуждае от инвеститори с висока покупателна сила поради големия размер на повечето държавни предприятия.

Ако приватизацията протече при механизъм на открито наддаване, само шепа компании, най-вероятно многонационални, ще разполагат с достатъчно капитал за закупуването на крупните държавни предприятия. Чрез продажбата на предприятията на Управленията на пенсионните фондове правителството си осигурява солидна социална подкрепа и тушира възраженията, че приватизацията облагодетелства само крупните чуждестранни компании. По този начин се изгражда Впечатлението, че приватизаци-

Разпределение на крайните продажби за периода 1985-1988 (в проценти)

Компании	УПФ	Фондов пазар	Работници и служители	Чужди инвеститори	Други	Общо
CHILGENER	14.0	80.0	6.0			100.0
CHILMETRO		39.0	31.0			100.0
CHILQUINTA	7.0	72.0	9.0		2.0	100.0
CTC	7.5	8.2	12.0	37.0		64.7
ENDESA	14.3	0.7	6.0			43.0
ENTEL	18.0	18.0	12.5			49.0
LABCHILE	4.0	32.1	12.6			48.7
SOQUIMICH	23.0	59.0	18.0			100.0
SCHWAGER	7-2	32.3	3.0			42.5

Среден месечен размер на пенсиите, изплащани по старата и новата система през декември 1991 г. (в чилийски песо)

минимална пенсия е В размер 85\$ месечно, а работната заплата - около 100\$ месечно. Държавната помощ за частната пенсионна система е насочена към най-силно нуждаещите се, което придава на системата елемент на социална справедливост.

Пенсионните фондове и управлението на компаниите

В момента правителството разработва нов контролен механизъм, който ще ограничава участието на УПФ В избора на членове на управителни съвети на компании, В чиито фондове притежават повече от 1% от акциите. Тъй като УПФ са малко на брой и крупни по размер инвеститори, този проект цели да ограничи техния контрол Върху дейността на компаниите. Правителството смята, че В противен случай ще се сблъскат конфликтни интереси, защото управителните съвети на пенсионните фондове действат като независими органи и не представляват директно самите фондове.

Редица наблюдатели считат, че досегашните механизми са достатъчно строги и въвеждането на нов е излишно. Според тях УПФ могат да изиграят важна роля за подобряване управлението и повишаване ефективността на компаниите. За всеки акционер управителният съвет е органът, посредством който собствениците защитават своите интереси. Следователно УПФ, както и всички останали акционери, имат право да Взимат участие В контрола Върху възвръщаемостта на инвестициите.

Ефективността на новата система

Мнозина икономисти и реформисти не пестят суперлативи за чилийската частна пенсионна система. Но истинският тест за нейната ефективност са данните за нивото на печалбата от направените инвестиции. Според тях до този момент системата функционира доста добре. Както е показано на графиката, средният размер на всички Видове пенсии се е увеличил В сравнение със старите държавни пенсии. Количествено изразена, разликата между старата и новата система е 1,42 пъти - при пенсиониране по Възраст, 1,95 пъти - при инвалидност, 1,40 пъти - при вдовишките пенсии и 1,16 пъти - при обезщетенията за сираци. Наистина тези разлики все още не са достатъчно големи, но не бива да забравяме, че са резултат на едва 12-годишно натрупване. Новата система е разчетена за 40-годишно натрупване на средства - тя приема, че средната Възраст за пенсиониране е 65 години, а хората започват работа на 25-годишна Възраст.

между юли 1982 г. и декември 1991 г. Възвръщаемостта от инвестициите на пенсионните фондове достига Впечатляващото ниво от 14,6%. Само за периода януари - декември 1991 г. средното ниво на печалбата се повишава до 27,9%, като при някои пенсионни фондове достига до 34,3%. През 1992 г. обаче е отбелязан драстичен спад и нивото на възвръщаемост клони към нула. Поради това съвкупното ниво се понижава до 13% през декември 1992 г. Макар че поддържането на висо-

ко ниво на възвръщаемост В дългосрочен период ще бъде трудна задача, самият факт, че постигането му е прецедент, доказва ефикасността на новата система. Общите тенденции показват, че размерът на бъдещите пенсии ще надвишава първоначално планирания, както гарантирания при старата пенсионна система.

През декември 1991 г. акумулираният резерв на пенсионните фондове достига 3,8 трилиона чилийски песо (приблизително 10 милиарда щатски долара), или нарастване с 41,5% В сравнение с декември 1990 г. До този момент пенсионните фондове са акумулирали 13 милиарда щатски долара. Този значителен прираст може да бъде илюстриран и по друг начин: през декември 1991 г. резервите на пенсионните фондове представляват 34,5% от брутния вътрешен продукт на Чили. За сравнение през декември 1982 г. те се равняват на 3,6% от БВП на страната. Тези данни недвусмислено доказват успеха на приватизираната пенсионна система.

Един от най-положителните резултати от реформата в пенсионната система е ефектът й върху капиталовия пазар. Инвестиционната дейност на пенсионните фондове радикално променя структурата на фондовия пазар В Чили. Нека илюстрираме казаното с един пример. През септември 1990 г. пенсионните фондове притежават 36,1% от ипотеките и 53,9% от акциите на чилийските компании. Пенсионните фондове се оказват ценен източник за финансиране на пазара на недвижими имоти и индустрията. 23,8% от средствата на пенсионните фондове са инвестирани В акции.

Налице е и друга положителна тенденция - значително се повишава броят на вносителите В пенсионните фондове и по този начин изгодите от новата система обхващат по-голяма част от населението. Годишният темп на нарастване броя на членовете на новата система е 11,4%. Паралелно с това се увеличава и броят на пенсионните фондове. По-високото ниво на възвръщаемост на

инвестициите и нарастващата ефективност на управлението на фондовете укрепват доверието на Вносителите В частната система. През 1981 г., първата година от съществуването на новата пенсионна система, са създадени 12 УПФ. Единадесет години по-късно, В края на 1991 г., има 13 действащи пенсионни фонда, покриващи 4,1 милиона вносителите. Само през следващата 1992 г. са образувани 6 нови фонда, което засилва Вътрешната конкуренция В системата. Това довежда до намаляване на комисионните такси. Ако през 1983 г. един Вносител е принуден да плаща комисионни в размер на 5% от Внасяните от него средства, през 1990 г. тази цифра е намалена на 3,2%. Размерът на комисионните продължава да спада. От друга страна, по-голямата част от Вноските са концентрирани в 3-4 пенсионни фонда. Трите пенсионни фонда с най-голям пазарен дял контролират 67,5% от вноските. И тук конкуренцията оказва Влияние - през 1981 г. същите три фонда са контролирали 73% от средства на вложителите.

Предизвикателства за бъдещето

С разрастването на пенсионните фондове и развитието на чилийската икономика новата пенсионна система ще бъде изправена пред редица предизвикателства. На първо място, увели-

чаването на броя и размера на пенсионните фондове ще доведе до засилено търсене на подходящи за инвестиране финансови инструменти. Инвестиционната дейност на фондовете неизбежно ще бъде насочена към публичния сектор, инвестиционните фондове и международните пазари. Постигането на макроикономическа стабилност и оптимални темпове на икономически растеж ще бъде ключов фактор за запазване здравата основа на сегашната система. Развитието на икономиката трябва да доведе до адекватно ниво на трудова заетост. По този начин все повече хора ще могат да си позволят да станат участници в частната пенсионна система и правителствените субсидии за фондовете ще бъдат минимални или дори излишни.

Стриктното прилагане на установените регулаторни механизми ще бъде Жизнено важно за бъдещата ефективност на системата. Чилийските правителства ще се изправят пред трудната задача да поддържат баланса между твърде силна и твърде слаба намеса в дейността на фондовете. Те обаче могат да бъдат облекчени от естествените икономически механизми. С натрупването на повече опит от страна на инвеститорите прилагането на регулаторните механизми ще се налага Все по-рядко. По-голяма гъвкавост при възможността за инвестиране може да дове-

де до по-Висока Възвръщаемост, особено за готовите да поемат по-голям риск инвеститори.

Макар че бъдещето крие неизвестност, новата пенсионна система В Чили вече доказва на практика своята Жизнеспособност и ефективност. Бъдещите поколения работещи ще могат да почувстват предимствата, произтичащи от по-високото ниво на компенсация в сравнение със старата система. Нещо повече, възможно е след време преодоляването на предизвикателствата и пречките пред развитието на системата да доведе до по-голяма ефективност и стабилност на икономиката като цяло. Вече съществуват положителни прецеденти в тази насока, функционирането на новата система спомогна лихвеният процент да не е така силно зависим от колебанията В политическата система, както беше В миналото. Пазарните механизми, вградени В новата система, могат да доведат до засилена икономическа дисциплина в обществения сектор, а изгодите от подобна промяна ще бъдат достойни на Всички чилийски граждани.

Тази статия се базира Върху книгата „Частни решения за публични проблеми“, публикувана от Института „Свобода и развитие“, Сантяго, Чили. Книгата третира проблемите на приватизацията в транспорта, телекомуникациите, здравеопазването и образователната система.

Приватизация на телекомуникационната индустрия

Питър С. Адам

Телекомуникациите извървяха дълъг път от 1844 г. насам, когато Самуел Морз, откривателят на телеграфа, дава началото на първата телекомуникационна система в света. Морзовата „система“ се състояла от два магнитни ключа, свързани посредством една единствена жица, разположена между Балтимор и Вашингтон. Телеграфът скоро опасва цялото земно кълбо, а след десетилетия към него се присъединяват телекът и телефонът, по-късно - и безжичните системи за предаване на информация. Те, от своя страна, бързо са обогатени от изключително широка гама сложни телекомуникационни иновации: клетъчни телефони, факсове, персонални компютри, модеми и бази от данни, свързани помежду си посредством обширни сателитни мрежи и наземни станции, оптически кабели и микровълнови антени. Екзотични нововъведения, като кабелна телевизия с 500 канала и компютърни способности или портативни компютри с вградени факсови апарати, вече са поели пътя от изследователските лаборатории към потребителите в по-развитите кътчета на планетата.

От средата на осемдесетте години насам политическите промени и икономическите фактори са силно повлияни от развитието на телекомуникационната индустрия. Разпространението на глобалните комуникации засилва стремежа и желанието за демокрация и икономическа изява сред народите, копнеещи по свободата и просперитета на западния свят. От друга страна, политическите и икономическите фактори предопределят началото на широко движение към реформи в телекомуникационната сфера не само в индустриалните страни, но и в развиващия се свят.

Приватизацията се превръща в най-широко прилагания и най-ефективен метод за провеждане на реформата в телекомуникационната индустрия. Тя освобождава компаниите от задържащото изискване да оперират или като силно регулирани монополни образования, или като държавна **собственост**. Структурата, организацията, финансовите опори и средата за развитие на телекомуникационните компании са радикално трансформирани. На много от компаниите за първи път в историята е даден шансът да се развиват като иновационни частни предприятия, които се съревновават, понякога ожесточено, със своите национални и световни конкуренти.

Началото на приватизацията

Не на коя да е личност, а именно на „Желязната лейди на Европа“, бившата министър-председателка на Великобритания Маргарет Тачър, принадлежи инициативата за старта на приватизацията на телекомуникациите на международно ниво. Приблизително 140 години, след като Морз изпраща първото телекомуникационно съобщение, лейди Тачър се заема със задачата да опази Британия от социализма и да я превърне в нация на акционери в частни компании. Тя дава началото на амбициозна програма за икономическа децентрализация, базирана върху разпродажбата на

британските държавни телекомуникационни корпорации.

През 1984 г. British Telecom е успешно приватизирана. Непосредствено след емитирането и публичното предлагане на акциите цената им започва да се повишава и се задържа сравнително висока и до днес. Междувременно приватизираната компания е реорганизирана, а броят на заетите в нея - оптимизиран. В резултат на това тя става значително по-ефективна и жизнеспособна в условията на свободна пазарна конкуренция.

В последващите години са приватизирани още осем крупни телекомуникационни компании в Ар-

жентина, Венецуела, Хонконг, Мексико и Нова Зеландия. В момента седем държавни телефонни компании са в процес на подготовка за приватизация в страни като Сингапур, Чехия и Словакия. Шестнадесет други държави, между които Бразилия, Замбия, Нигерия и Мароко, са в етап на планиране на подобни стъпки. Според изследвания, проведени от британския филиал на Booz Allen & Hamilton и Световната Банка, до 1995 г. вероятно ще бъдат осъществени 30 приватизационни сделки с очакван приход над 150 милиарда щатски долара. В таблица 1 са показани държавите, които планират да приватизират свои те-

лекомуникационни компании през деветдесетте.

Телекомуникациите и демокрацията

Политиката Винаги е оказвала сериозно Влияние Върху правителствените стратегии В областта на комуникациите. Посредством контрола над медиите Властта е В състояние да манипулира населението и да потушава политическото недоволство. Навремето Сталин беше казал, че отворената телекомуникационна система В Русия би се превърнала в оръжие В ръцете на контрареволуционните сили. Но опитите за контрол над медиите не са прерогатив единствено на диктаторските режими. По Време на Първата световна Война например телефонната мрежа В Съединените щати била Временно национализирана, за да не може да бъде саботирана или инфилтрирана от чужди агенти.

През последните години редица наблюдатели считат, че въвеждането на нови, по-динамични и гъвкави комуникационни технологии е един от ключовите фактори за разпадането на доскорошните авторитарни режими. Макар диктаторите да се опитват да запазят контрола върху информацията, нововъведения като клетъчните телефони и спътниковите системи правят това Все по-трудно осъществимо. В Китай например факсо-

вите Връзки позволиха на студентите, окупирали Тянанмън, да общуват помежду си и с останалата част от света. Може би е ирония на съдбата фактът, че днес точно Китай отваря пазара за инвестиции и операции на частни компании В областта на клетъчните телефони.

Стремежът към демокрация по цялото земно кълбо, подхранен от рухването на комунистическите режими В бившия съветски блок и Източна Европа, засилва тенденциите към частно предприемачество. В резултат на това днес е налице бум в приватизацията на такива сфери от икономиката като авиоиндустрията, петролодобива и телекомуникациите. Приватизацията среща силна подкрепа в лицето на организации като Световната банка, Международния валутен фонд и други многонационални финансови институции. Нещо повече, тя се ползва с голяма популярност на Уолстрийт и други световни финансови центрове.

Законодателни, финансови и политически предизвикателства

Преди да бъде положена основата на приватизираните телекомуникационни системи обаче, трябва да бъдат преодолените множество пречки. На първо място, трябва да е налице твърда политическа воля за реализирането на процеса. До този момент прива-

тизаторите са се сблъскали с десетки пречки от институционален характер, които до голяма степен са сходни в различните държави. Като начало политическата решимост за либерализация и реформи трябва да бъде искрена и последователна. Без тази важна предпоставка самото започване на процеса е немислимо.

Преди Всяка приватизационна инициатива правителствата се сблъскват с необходимостта да изменят и пригледат законодателната уредба В области като чуждестранните инвестиции, телекомуникационната политика, разпределението на честотите в ефира, техническата съвместимост и много други. Често се налага приемането на нови закони, които да уреждат преразпределението на работни места, оценка на активите и ценообразуване, счетоводни системи, механизми за привличане на инвеститори или с други думи целият комплекс от действия, които биха позволили на доскорошната държавна собственост да се превърне в ефективна, независима частна компания. Един от примерите, илюстриращи сложността на приватизационния процес, е описаният по-нататък случай с ENTEL - Аржентина.

Извън общите белези, произтичащи от дълбоките законодателни изменения, приватизационните процеси показват и различия В отделните страни. Поня-

Таблица 1

Приватизация на телекомуникационни компании в развиващия се свят

1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	в дългосрочен план
<i>Малайзия</i>	Венецуела	Пуерто Рико	Латвия	Кувейт				Мароко
Аржентина	Естония	<i>Литва</i>	<i>Корея</i>	Пакистан	<i>Индонезия</i>	Бразилия	<i>Еквадор</i>	Бангладеш
Мексико		Украйна	<i>Израел</i>	Унгария	<i>Тайланд</i>	Нигерия	Мадагаскар	Никарагуа
<i>Перу</i>			<i>Сингапур</i>	Турция	Бряг на слоновата кост	Парагвай	Гвинея	<i>България</i>
				Чехия	<i>Тайван</i>	Полша	Русия	<i>Румъния</i>
					Панама			Уругвай
								Индия

Забележка: Страните в курсив планират да приватизират телекомуникационните си компании посредством публично предлагане на акции, а не чрез преговори със стратегически инвеститори

Структуриране на сделката - приватизацията на ENTEL В Аржентина

ПриВлърз • ••ек-Пинската те-
лекомуникационна компания - Empresa Internacional de Telefonos SA (ENTEL), е красноречив пример как една сделка може да бъде забавена от политически дебати и прекалено сложна система на финансиране.

Програмата за приватизация на ENTEL стартира през март 1988 а., когато испанската Telefonica Internacional постига договореност да закупи 40% от акциите на компанията. Според условията на първоначалната оферта Telefonica трябва да инвестира около 750 милиона долара и в замяна да получи четиридесетпроцентов пакет от акции и контрол над управлението. Преговорите продължават месеци, забавени, от опозицията в парламента В лицето на националистическата перонистка партия. Победата на перонистите на президентските избори през 1989 г. допълнително усложнява и проточва процеса. Офертата на Telefonica е официално отхвърлена скоро след изборите.

Правителството на Менем Взема Властта В Буенос Айрес и през септември 1989 з. приватизационните преговори са подновени. В съответствие с на на две компании - първата, обслужваща северната част от страната, а втората - южната част. На те компании се отпуска десет монополна концесия, след което пазарите могат да се отворят за конкуренция. След незначителни поправки в този проект сделката е сключена.

Сделката предвижда 60% от акциите на ENTEL да бъдат предложени чрез търг на два консорциума срещу 214 милиона долара В брой плюс 380 милиона В облигации по аржентинския Външен дълг с номинална стойност от 2-3 милиарда долара. Тъп като компанията трябва да се раздели на две, 60% от Всяка от частите са предложени на различни консорциуми. Остатъкът от акциите е предвиден за закупуване от персонала (10%), местни телефонни кооперативи (5%) и аржентински граждани (25%). В допълнение на това аржентинското правителство се задължава да гарантира 16% минимална годишна печалба за първите две години. Цената на този ангажимент за бюджета е изчислена на 500 милиона долара. Макар и атрактивен за чуждестранните инвеститори, този проект налага ниска цена на акциите на ENTEL. и предвижда недостатъчни гаранции за подобряване на телефонната мрежа В Аржентина. Главно поради това той среща сериозна опозиция В страната.

През месец март 1990 г. опонентите на проекта успяват да предизвикат две важни промени В планираната схема на продажба. Първо, минималната печалба, гарантирана от държавата, е намалена с около 200 милиона долара. Гарантираната чиста годишна печалба е понижена от 16% от фиксираната стойност на активите на ENTEL оценени на 3,5 милиарда долара, на 16% от фиксираната продажна цена на компанията (1,9 милиарда). На Второ място, намалена е

стойността

Непосредствено след Влизането В сила на тези промени отпадат част от участниците в наддаването, между които консорциуми, бодени от компании като Bell South, Nynex, Cable&Wireless и France Cables et. Radio. Четиримата останали участници са поканени да подадат нови оферти до 1 юни 1990 г. Поради суаповия компонент на сделката от Всеки консорциум се изисква да Включва банка или финансова институция.

На 25 юни 1990 г. са отворени офертите на следните консорциуми: Citicorp В сътрудничество с испанската Telefonica, М в сътрудничество с Bell Atlantic и J.P.Morgan в сътрудничество с италианската STET. Г. org-Telefonica печели първоначалното наддаване и за двата региона. Но тъй като не е позволено на една и съща група да получи и двете части от компанията. Manufacturers Hanover-Bell Atlantic печели наддаването за северната част.

Печелившата	/ма, определен от
сметчава	ча на
цена,	по-ниска
нява	на 214
външен дълг	и
брой не е	та в
пред	бст-

Офертата на Citicorp-Telefonica мата

тински ви. За северната част Manufacturers Hanover-Bell Atlantic .ншен дълг и 372 милиона' та консорциума аржентински външен дълг.

Според условията на приватизационните договори Telefonica и Bell Atlantic се задължават да поемат обслужването на Всички местни комуникационни услуги В съответните региони. Всяка от концесиите предвижда и поемане на комуникационните услуги за половината от Буенос Айрес, където са концентрирани почти две трети от телефонните постове В страната. Всеки консорциум поема основе две отделни смесени дружества - едното за осигуряване на международни услуги, а другото - г > технологични услуги за национално потребление

Съгласно предварителните планове за развитие Telefonica трябва да увеличи телефонните линии от 1.7 милиона на 2.32 милиона до края на 1995 г.

справи В последния момент със сложните детайли по чина концесията за северния регион е окончателно

Структуриране на сделката - приватизацията на CANTV във Венецуела

Приватизацията на Венецуелската телекомуникационна компания CANTV протича успешно за Всички участници В процеса Въпреки нестабилната политическа ситуация В страната през периода. През 1992 г. във Венецуела са извършени два опита за Военен преврат срещу правителството на Карлос Андрес Перес. Ендрю Т. Джоунс, Вицепрезидент по международни телефонни операции на компанията GTE, която е В основата на спечелилия консорциум, споделя: „Дори и да знаехме как щяха да се разбият нещата на политическата сцена, пак щяхме да участваме В наддаването за CANTV. Според нас събитията от 1992 г. не предизвикаха негативни обрати във Венецуелската Вътрешна политика и дори сегашната ситуация би могла да доведе до положителни промени В социалната сфера. Смятаме, че В страната е налице тенденция към задълбочаваща се демократизация. Основните фактори, които ни подтикнаха да се насочим към закупуването на CANTV, са Все още налице. Венецуела има огромен потенциал за бъдещето и ние Желаем да сме част от него.”

Състоянието на CANTV непосредствено преди приватизацията недвусмислено сочи необходимостта от сериозни реформи. Въпреки непрекъснатото нарастване на себестойността през осемдесетте години цените на услугите се запазват, което довежда до рязко намаляване на печалбите на компанията. В добавка на това 47% от търсенето на услуги не може да бъде задоволено и за поставянето на нов телефонен пост са необходими около 8 години. Повече от половината от телефоните на публични места не функционират. Само 19% от международните разговори се осъществяват.

Консорциумът, Воден от СТЕ, печели открит международен търг с оферта от 1.885 милиона долара, с 1 милиард повече от установената от правителството минимална цена, срещу които получава 40% от акциите и правото да избира пет от деветте поста В борда на директорите. Местното участие В управлението не е задължително условие във Венецуела, но СТЕ основава международен консорциум със солидно местно участие, тъй като ръководството правилно преценява необходимостта от сътрудничество с националния капитал. две Венецуелски компании - Electricidad de Caracas и Grupo Mercantil контролират 28% от акциите на консорциума.

На персонала на компанията също е отделен значителен дял от акциите - 11% са предназначени за преференциално закупуване с отложено плащане. Правителството запазва 49% от акциите, но Възнамерява в близко бъдеще да продаде част от тях на нов международен публичен търг. CANTV е Втората по големина компания Във Венецуела и търгуването на нейни акции на националната фондова борса оказва положително Влияние върху развити-

ето на фондовия пазар В страната. Редица наблюдатели определят широкото местно участие В компанията като стабилизиращ фактор, а участието на персонала - като силен стимул за превръщането ѝ В ефективна, Жизнеспособна частна компания.

СТЕ базира своята оценка за стойността на CANTV на строги критерии, които ще позволят на приватизираната компания да се превърне във финансово стабилна единица с капацитет за разрастване и подобряване на качеството на услугите. На първо време CANTV получава гаранции за защита от конкуренция за период от девет години. По този начин компанията ще има възможност да продължи да разширява телекомуникационната инфраструктура на цялата територия на Венецуела В полза на обикновените потребители, а не само на най-големите абонати. На Второ място, Въведената система за регулиране на цените посредством ценови таван и механизъм за ребалансиране на таксите ще позволи на компанията да осъществява дългосрочна телекомуникационна стратегия, като същевременно компенсира В значителна степен акционерите.

Едно от главните предимства на регулаторната схема на сделката е, че тя позволява на контролния орган да следи и преразглежда представянето на приватизираната компания, но същевременно не се намесва В действията на управителното тяло. До този момент консорциумът е доволен от коректното отношение на Властите във Венецуела към новоприказаната компания. На компанията не са наложени обременяващи регулаторни механизми, а методологията за определяне на таксите за услугите и условията и областите, В които се допуска конкуренция, са изцяло В съответствие с постигнатите договорености. Правителството няма намерение да инструктира Министерството на съобщенията да „променя правилата на играта”.

До този момент приватизираната CANTV показва Впечатляващи резултати и преследва амбициозни цели по отношение на качеството и разширяването на комуникационната инфраструктура. Според първоначалните планове компанията трябва да разшири инфраструктурата от 1.6 милиона телефонни линии през 1991 г. на 4.4 милиона до края на 2000 г. CANTV Вече е преизпълнила тази средносрочна задача. За периода 1992-1993 г. са планирани инвестиции на стойност 1 милиард долара и откриването на 413 000 нови цифрови линии - най-голямото разрастване в историята на CANTV. През миналата година са прибавени 210 000 нови потребители и 18 400 нови улични телефони. Броят на нефункциониращите телефони се е понижил със 70%. В СТЕ са уверени, че CANTV ще продължи да постига и дори да надхвърля своите цели, насочени към разрастване и модернизация, и ще се утвърди като печеливша и конкурентноспособна компания.

кога се налага да бъдат разделяни различни, макар и Взаимно допълващи се телекомуникационни единици, които са оперирали В комплекс. В някои държави трябва да се изградят цели нови системи, като безжични мрежи например. В други страни се налага да бъдат разделяни на съставни части и реорганизирани по нови географски линии изключително сложни телекомуникационни мрежи. Такъв е случаят В Аржентина. Приватизацията на CANTV във Венецуела обаче илюстрира един по-специфичен подход към проблема.

Сравнение между Аржентина и Венецуела

Анализът на двете приватизационни сделки разкрива както важни сходства, така и съществени различия. И двете сделки са структурирани така, че да привлекат чуждестранни инвеститори, които се разглеждат като потенциален източник на капитали, нови технологии и управленски опит. В аржентинския случай има един специфичен елемент - използвана е замяна на дълг срещу собственост по плана „Брейди“ с цел намаляване на Външната задлъжнялост на страната. И в двете страни са Включени условия за защита от конкуренция за многогодишен период, макар че Аржентина гарантира и минимални нива на печалбата. Двете правителства преследват и подобрене на качеството и организацията на дейност на приватизираните компании. Включени са условия за разширяване на телефонната мрежа и намаляване на сроковете за инсталиране.

Най-важните различия обаче обхващат начина, по който са структурирани сделките. Докато В Аржентина правителството гарантира контролния пакет от акциите на ENTEL. на участниците с най-Високи оферти, Във Венецуела консорциумът STE се сдобива само с 40% от акциите на CANTV, което поставя под въпрос контрола над управлението, на който той може да се надява, особено като се има пред-

Приватизираната CANTV се извисява по-мощна от Всякога

Зид, че правителството запазва четири от деветте места В борда на директорите. Установяването на ценови тавани Във Венецуела ще помогне за контролиране на цените и инфлацията и туширане на общественото недоволство от прекомерното повишаване на цените, което Вече е налице В Аржентина. Но този механизъм поставя известни ограничения пред оперативната гъвкавост на компанията. Всяко ограничение по отношение на печалбите би могло да доведе до стесняване на инвестиционната дейност.

Освен котировъчните механизми, приложени в Аржентина и Венецуела, приватизационните сделки могат да Включват и други техники в зависимост от спецификата на приватизираната компания и икономическата среда. В развитите държави, където телекомуникационните пазари са

силно наситени и съществува широка инфраструктура, и частните, и публичните инвеститори могат да си позволят да влагат капитали не само В текущи активи, но и в бъдещия потенциал на компанията без голям риск.

В страните, в които телекомуникационните системи достигат до ограничен брой домакинства, инвеститорите са по-предпазливи. Наистина в такива страни потенциалът за развитие е огромен, но съществуващата инфраструктура е технологично остаряла. В развиващите се държави и Източна Европа има опасност наличните системи, чиято подмяна е неизбежна, да не струват почти нищо.

Финансирането на приватизационните сделки в развиващите се страни е сравнително сложно. В аржентинския случай например продажбата на активите на ENTEL Включва използване-

то на облигации по Външния дълг, гарантирани от американски съкровищни бонове. Това не само усложнява механизма на котировка, но и принуждава някои от първоначалните участници да се оттеглят. В Бразилия, където правителството разработва план за приватизация на телефонната система (описвана от инвеститорите като „кошмарна“), се очаква процесът да бъде още сложен.

Резултати от приватизацията

Въпреки трудностите, свързани с всяка приватизационна сделка, до този момент приватизацията в телекомуникационната индустрия е довела до успешен изход както в индустриално развитите, така и в развиващите се страни. (Текстът в карето включва обобщение на поуките, извлечени досега от приватизацията в телекомуникационната сфера.)

Налице са изгоди и за трите страни по всяка сделка - потребители, инвеститори и правителства.

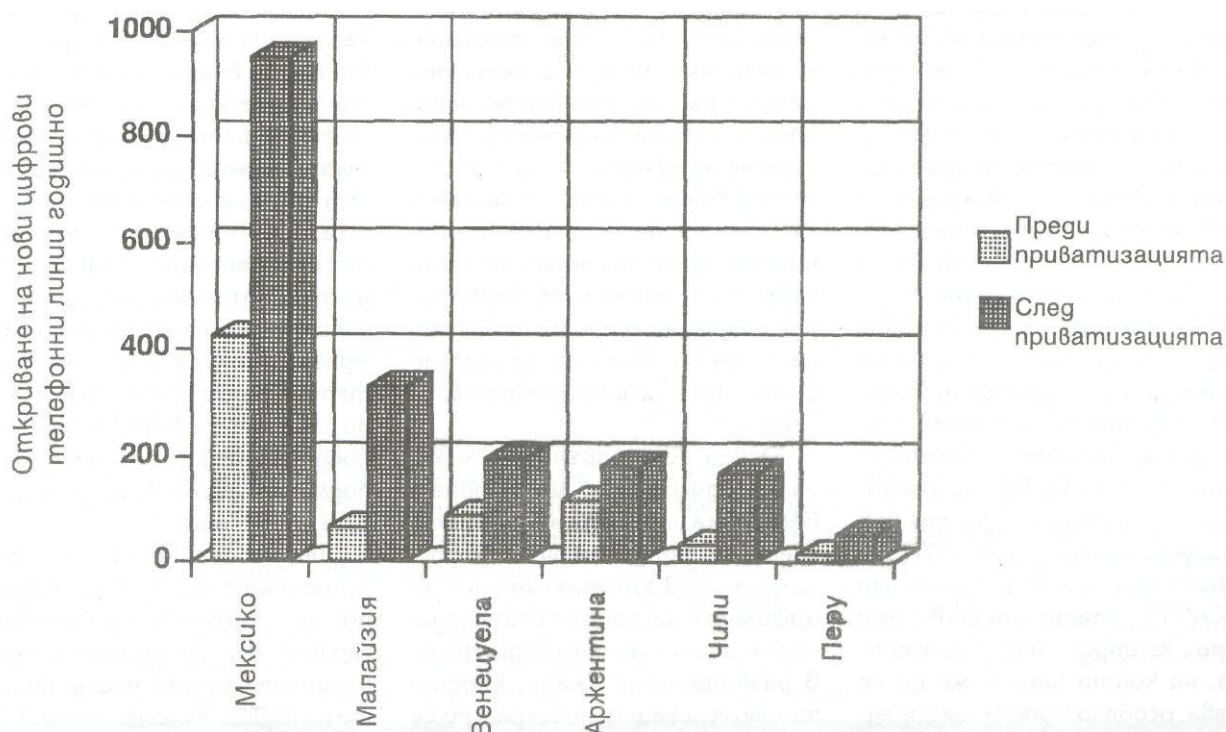
В Аржентина приватизацията на ENTEL. предизвика много спорове и беше посрещната със смесени чувства. Поддръжниците на сделката изтъкват факта, че тя донесе значителни приходи в държавния бюджет, спомогна за намаляване на външния дълг и привлече много чуждестранни инвеститори. Нещо повече, успешното ѝ провеждане затвърди решимостта на правителството да продължи по пътя на приватизация и икономически реформи. Опонентите твърдят, че правителството гарантира монополни печалби с цел да направи продажбата по-атрактивна и да привлече повече чужди инвеститори и по този начин нереално завиши продажната цена. Според тях с действията си правителството показва по-голяма загриженост за максимизиране на приходите, отколкото за създаването на отворен и конкурентен телекомуникационен пазар. Част от потребителите се оплакват, че качеството на комуникационните услуги не се е подобрил© В еднаква степен с нарастването на цените. Множество наблюдатели

определят регулационния механизъм, въведен от правителството, като неадекватен.

Въпреки че приватизационният процес беше сложен, а противниците му - опозиционните партии и профсъюзите - доста твърди в критиките си, повечето директни участници, дори тези, които бяха отхвърлени, твърдят, че процесът е протекъл честно и открито, без фаворизиране и корупция. Правителствата спечелиха значителни средства от продажбата на активи в телекомуникационната сфера. Цените на акциите на приватизираните компании се покачиха и чуждите инвеститори спечелиха от това, но не за сметка на правителствата.

До този момент условията на приватизационните договори се спазват стриктно. Правителствата дадоха възможност на частните компании да съкратят персонала, да оптимизират дейността си и да подобрят предлаганите от тях услуги. Властите не наложиха обременяващи регулативни структури или ограничителни условия на новите

Влияние на приватизацията върху внедряването на цифрови комуникационни системи

Изводи от приватизацията в телекомуникационната сфера

- / В процеса на приватизация на телекомуникациите почти Всички държави разглеждат чуждестранните инвеститори като жизнено важен източник на нови технологии, капитали, разработванена нови пазари и услуги и управленски опит.
- / Действия, насочени към преференциално участие на персонала на приватизираните компании и местни инвеститори правят приватизационния процес по-приемлив за обществото.
- / Правителствата трябва да въведат ефективни регулаторни механизми, които да гарантират, че старите държавни монополи няма да бъдат заместени от нови, ли. Те трябва да Вземат мерки за осигуряване на условия за реална конкуренция, особено в новоразработените сегменти от пазара (като например клетъчните телефони)
- V Правителствата са длъжни да структурират условията на приватизационните договори така, че да осигурят бъдещо разрастване на компаниите и подобряване качеството на услугите. Въпреки това те трябва да покажат гъвкавост при договарянето на подобни условия, тъй като В противен случай рискуват да обезкуражат потенциалните инвеститори.
- / Правителствата трябва да възприемат подход на ненамеса в управлението и дейността на приватизираните компании. Този подход ще спомогне за максимизиране на изгодите от прех-

компаниите. Наистина повишаването на качеството на услугите не винаги беше толкова бързо, колкото се очакваше, но често очакванията бяха нереалистични. Подобряването на качеството на телефонните Връзки при технологично остарели системи изисква дълъг период. Обнадеждаващ е фактът, че повечето програми се изпълняват по график.

Единствено в Пуерто Рико приватизацията на комуникациите не потръгна. В резултат от нереалистично планиране пуерториканското правителство включи В законодателната уредба условия, които превърнаха продажбата на телефонната компания в неатрактивна сделка за инвеститорите. Законът определи минимална цена от 2 милиарда щатски долара при положение, че дълговете на компанията бяха на стойност 1 милиард. Законът също така забрани увеличение на цените на услугите и съкращаване на работни места. Правителството не успя да привлече оферта, покриваща минималните изисквания, и срокът на действие на закона изтече без, да се осъществи продажбата на компанията.

Ако се абстрахираме от този случай, илюстриращ необходимостта от гъвкавост от страна на правителствата при дого-

варяне с потенциалните инвеститори, досегашният опит в приватизацията ни позволява да формулираме важни изводи за нуждата от адекватна регулаторна схема. Според Стивън Л. Хъмфри, известен правен експерт В областта на приватизацията от вашингтонската правна кантора Hopkins & Sutter, проблемът за следприватизационния контрол доскоро беше пренебрегван, което остави правителствата неподготвени да се справят с отнoшенията с новите частни компании. Често новооткрити за конкуренция пазари все още се доминират от бивши държавни монополи, които стъпват на пазара с предимството, че действат на „позната територия“. Този проблем беше особено сериозен в развитите страни. Във Великобритания например законодателите полагаха усилия да намерят свободни ниши за конкуренция в силно наситения комуникационен пазар. Законодателите трябва да Вземат необходимите мерки, за да осигурят гаранции, че Всички конкуренти ще започват при равни условия и пазарите ще бъдат наистина свободни. Очаква се в бъдещите приватизационни сделки да се отделя по-голямо внимание на този проблем.

Друг ключов въпрос, свързан с

регулирането на конкурентните пазари В разбиващите се страни, е дали правителствата притежават необходимия технически и човешки капацитет да осъществяват регулаторните функции, породени от разширяването на частния сектор. Развитите страни, членки на ОИСР, разполагат с широка мрежа от добре квалифициран персонал. Но развиващите се държави често не могат да се похвалят с подобно постижение и само времето ще покаже дали в бъдеще ще успеят.

Окуражителни перспективи

Глобалната икономическа интеграция и нейното отражение върху дейността на международните и националните компании ще продължи да подтиква развитите и развиващите се страни да подобряват своята телекомуникационна инфраструктура. В противен случай те рискуват много бързо да изостанат в условията на все по-конкурентна международна икономическа среда. Глобалните процеси изискват нарастващо участие на частен капитал В комуникационната сфера. Приватизацията В този отрасъл извървя дълъг път. Тя е една тенденция, която няма скоро да изживее обрат.

Страните, поели по пътя на

приватизация на комуникациите, са изправени пред сериозни предизвикателства, но ако я осъществят успешно, изгодите са значителни. Една от преките изгоди е предлагането на индивидуалните потребители и фирмите на по-качествени и технологично напреднали комуникационни услуги. Съществуват и други сериозни предимства на успешно проведената приватизация - привличането на милиони нови инвеститори в световен мащаб например.

Прекрасен пример за това е предстоящата приватизация на телефонната система в Сингапур. Новата компания ще притежава

най-високо ниво на капитализация. В сравнение с всички други компании, чиито акции се търгуват на сингапурската фондова борса. Според Ахмад М. Шадран от консултантската фирма Pyramid Research, правителството ще отдели 10% от акциите на компанията за сингапурските граждани, които ще могат да използват средства от държавните пенсионни фондове при закупуването на акции с отстъпка. Предвидени са известни ограничения единствено по отношение на периода, след който акциите ще могат да бъдат препродавани.

По този начин хората в Син-

гапур имат възможността да закупят повече акции с парите си, а същевременно се очаква сделката да раздвижи пазара, като привлече милиони нови инвеститори на фондовата борса. Точно такава беше целта на лейди Тачър, когато тя се захвана с раздържавяването на British Telecom и постави началото на нова ера в приватизацията на телекомуникационната индустрия.

Питър С. Адам е Журналист на свободна практика и консултант по международен бизнес. Живее и работи в Северна Вирджиния, САЩ.

Икономическите реформи по света
Сборник статии (превод от английски)

Съставител:
Мария Прохаска

Превод:
Албена Василева,
Албена Желязкова

Редактор:
Лидия Чалъкова

Издателство:

София, ул. "Акад. Г. Бончев", бл. 6
тел.: 713-34-06 / 713-34-60
E-mail: pensoft@main.infotel.BG

Оформление и графичен дизайн:
Гергана Петрова